Jens Bruun

ICCS 2009, Det europæiske modul

ICCS 2009, Det europæiske modul

©Forfatteren

Omslag og fotos: © Nikolaj Noel Christensen

Sats og layout: Forfatteren

1. udgave, 1. oplag, København 2010

Tryk: Rosendahls – Schultz Grafisk a/s

ISBN 978-87-7430-209-4

Forord

Med denne rapport præsenteres resultaterne fra det såkaldte europæiske modul i the IEA International Civic and Citizenship Education Study 2009 (IEA ICCS 2009).

Resultaterne i denne rapport supplerer de internationale resultater, der er offentliggjort i Jens Bruun: *ICCS 2009, Internationale hovedresultater* (DPU, 2010).

I forbindelse med denne offentliggørelse af disse europæiske resultater vil jeg gerne rette en stor tak til de mange elever, lærere og skoleledere, som har bidraget.

DPU, december 2010

Jens Bruun

Indholdsfortegnelse

Forord 3

Kapitel 1, Introduktion 6

Kapitel 2, Kontekster i Europa 16

Kapitel 3, Viden om EU 32

Kapitel 4, Europæisk identitet 56

Kapitel 5, Kultur og sprog 82

Kapitel 6, Deltagelse og engagement. 106

Kapitel 7, Skolen: Ledere, lærere og elever 130

Kapitel 8, Konklusion 150

Litteraturliste 152

Udvidet indholdsfortegnelse med tabelfortegnelse 153

Kapitel 1, Introduktion

Kapitel 1, Introduktion

The IEA International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) er en international komparativ undersøgelse, der kortlægger, hvordan forskellige lande forbereder skoleelever på 8. klassetrin til at påtage sig deres roller som samfundsborgere. ICCS er tilrettelagt af the International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA, Amsterdam).

I alt deltager 38 lande i ICCS. Der er tale om 26 fra Europa, 6 fra Latinamerika, 5 fra Asien og 1 fra Australasien. ICCS undersøger både elevernes generelle kundskaber og færdigheder vedrørende samfundsfaglige emner samt elevernes holdninger, værdier, opfattelser og samfundsmæssige aktiviteter.

ICCS er sammensat af en international hovedundersøgelse for alle 38 lande, der er suppleret med regionale tillægsundersøgelser (såkaldte moduler) for landene i henholdsvis Europa, Asien og Latinamerika. Denne rapport præsenterer resultaterne af det europæiske modul. I forhold til tidligere IEA studier er dette et nyt projektdesign, hvor IEA forsøger at kombinere forskellige fordele ved henholdsvis de internationale og de regionale undersøgelser. Helt overordnet gælder naturligvis, at man i de regionale moduler kan undersøge aspekter, der af forskellige grunde kun er relevante for lande fra bestemte regioner.

Den hovedansvarlige institution for det internationale forskningssamarbejde i det europæiske modul er The National Foundation for Educational Research (NFER - Slough, England). I Danmark gennemføres ICCS på Danmarks Pædagogiske Universitetsskole (DPU), Aarhus Universitet.

Danmarks deltagelse i ICCS var i perioden 2006-2009 finansieret af DPU. I perioden 2007-2010 finansierede EU-Kommissionen en andel af DPU's bidrag til projektets internationale aktiviteter. I perioden 2010-2012 samfinansieres ICCS af DPU og Skolestyrelsen.

Denne rapport om det europæiske modul i ICCS udkommer som led i serie af internationale og danske publikationer om projekt IEA ICCS 2009. Rapporten er således en dansk version af IEA's rapport over resultaterne fra det europæiske modul i ICCS, nemlig Kerr, D., Sturman, L., Schulz, W., & Burge, B. (2010): *ICCS 2009 European Report: Civic knowledge, attitudes and engagement among lower secondary students in 24 European countries*. Amsterdam, IEA. Denne danske udgave er ikke er en oversættelse, men en bearbejdning af det internationale forlæg. Den danske tekst er dog opbygget på samme måde som den internationale, og den indeholder grundlæggende de samme data og tabeller som IEA's rapport. IEA offentliggør også rapporter vedrørende Asien og Latinamerika (i 2011). De udkommer ikke på dansk eller i danske versioner, men resultater fra disse undersøgelser indgå i den videre danske forskning i projektet.

Formålet med det europæiske modul er at undersøge spørgsmål, som på den ene side knytter sig til hovedundersøgelsen, men på den anden side har særlig interesse i Europa. Det europæiske modul og dets resultater må med andre ord ses som en integreret del af den samlede ICCS undersøgelse. Flere af resultaterne i denne rapport ses og beskrives derfor i sammenhæng med nogle udvalgte resultater fra hovedundersøgelsen. Rapporten kan derfor med fordel læses sammen med den danske udgave af hovedrapporten (Jens Bruun, *ICCS 2009 Internationale hovedresultater*, DPU 2010). Rapporten er dog udformet, så den kan læses uafhængigt af hovedundersøgelsen og dens resultater.

De følgende 24 lande deltager i det europæiske modul i ICCS: Belgien (flamsk), Bulgarien, Cypern, Danmark England, Estland, Finland, Grækenland, Holland, Irland, Italien, Letland, Liechtenstein, Litauen, Luxembourg, Malta, Polen, Schweiz, Slovakiet, Slovenien, Spanien, Sverige, Tjekkiet og Østrig.

Norge og Rusland deltager ikke, men Norge har anvendt udvalgte elementer til en national undersøgelse. I de deltagende lande er det i alle tilfælde de samme elever, der har deltaget i både hovedundersøgelsen og det regionale modul.

Det europæiske modul undersøger elevernes viden om EU og deres holdninger, opfattelser og aktiviteter i relation til samfunds- og politiske spørgsmål, institutioner, politikker og programmer, der i bredere forstand er specifikke for Europa (ikke nødvendigvis kun for EU lande).

Den europæiske rapport undersøger forskelle på tværs af de 24 europæiske lande og ser på forholdet mellem disse forskelle og nationale karakteristika. Data om elever, skoler og samfundskontekster i de 24 lande inddrages, og resultater fra den internationale rapport anvendes i sammenhænge, hvor resultater fra de to delprojekter gensidigt kan belyse hinanden.

Resultaterne i denne publikation er genereret fra data indsamlet fra cirka 72.500 8. klasses elever i mere end 3300 skoler fra de 24 deltagende europæiske lande. Disse elevdata er udvidet med data fra cirka 38.000 lærere og data indsamlet blandt skoleledere og de nationale forskningscentre.

De danske resultater i denne rapport er baseret på svar fra cirka 4500 elever, cirka 900 lærere og cirka 170 skoleledere fra 193 forskellige skoler, der i de fleste tilfælde har deltaget med én tilfældigt udtrukket 8. klasse (nogle skoler deltog med mere end en klasse).

I de følgende afsnit beskrives baggrunden for det europæiske modul med oplysninger om, hvordan det blev udviklet, og hvordan det er blevet anvendt.

IEA konteksten – arven fra CIVED 1999 (the Civic Education Study)

IEA har tidligere gennemført to internationale undersøgelser på området. Begge var uden regionale moduler, men den politiske situation i Europa i 1990erne betød meget for udformningen af IEAs projekt Civic Education Study (CIVED) fra 1999 (dansk udgave i Jens Bruun: *Politisk dannelse – unges synspunkter på demokratiske værdier i skole og samfund*, DPI 2001). CIVED projektet fandt således sted i lyset af:

- De kommunistiske regimers fald i Østeuropa og Centraleuropa og etableringen af nye demokratier med nye politiske institutioner, processer og kulturer.
- Bekymringen i de gamle etablerede demokratier i Vesteuropa, Nordeuropa og Sydeuropa omkring faldende politisk deltagelse og samfundsengagement – angiveligt især hos unge mennesker.
- Voksende spørgsmål lokalt, nationalt og på tværs af de europæiske lande om, hvordan man kunne forberede især unge mennesker på de (hurtige) politiske, økonomiske og sociale ændringer – ikke mindst koblet til spørgsmålet om nationalstaternes udvikling under udvidelsen af EU og under globaliseringens effekter.
- Europæiske skolepolitikeres ønske om aktuel information om unges samfundsmæssige viden, samfundsmæssige holdninger og adfærd under de nævnte makropolitiske tendenser.

23 af de 28 deltagende lande i CIVED var europæiske. Af disse 23 kunne 11 beskrives som 'nye demokratier' i Central- og Østeuropa og 12 som ældre demokratier i Vest-, Nord- og Sydeuropa. CIVED koncentrerede sig på baggrund af de nævnte politiske udviklingstendenser især om 3 domæner: demokrati og medborgerskab, national identitet og internationale relationer samt social sammenhængskraft og diversitet. Fundene i CIVED har haft en betydelig indflydelse på CCE politikker og praksisser i flere europæiske lande og på den europæiske forskning på dette område.

CCE – om begrebsapparatet og dets udvidelse

I denne rapport (såvel som i alle ICCS rapporterne), benyttes samleudtrykket *civic and citizenship education* (CCE), der således er en udvidelse af IEA's eget tidligere begrebsapparat på området siden *Civic* Education Study) i 1999.

Den helt præcise betydning af denne sproglige udvidelse er vanskelig at udrede. Der er dog en vis tradition for, at "civic education" især benyttes som et begreb for den mere klassiske samfundsfaglige *viden* om og forståelse af formelle institutioner og processer i samfundslivet (valgsystemer, styreformer, økonomi med videre), mens "citizenship education" (ud over dette) inkluderer holdninger, deltagelse og engagement i det sociale liv (civilsamfundet) i mere bred forstand. Imidlertid benyttes "civic education" og "citizenship education" også synonymt.

I denne sammenhæng er den afgørende pointe under alle omstændigheder, at ICCS ved konsekvent at tale om dobbeltheden (Civic *and* Citizenship) signalerer, at projektet anlægger et meget bredt perspektiv på området.

Da det er vanskeligt at finde en god og enkel oversættelse til dansk, benyttes i denne rapport betegnelsen og forkortelsen CCE (Civic and Citizenship Education), der således omfatter alle aspekter af det, der eventuelt kunne kaldes den samfundsorienterende og demokratiforberedende undervisning. Under alle omstændigheder vedrører det eleven i dennes egenskaber af statsborger, medborger og unionsborger.

Den europæiske kontekst for ICCS – Drivkræfter for forandring

I de 10 år siden IEA CIVED 1999, har verden og den europæiske region ændret sig betydeligt på områder og måder, der også har betydning for CCE. Disse ændringer, og drivkræfterne bag dem, er en blanding af globale og specifikke europæiske udviklinger, hvor der i ICCS især er opmærksomhed på følgende:

- *En ændret forståelse af borgerskab*: Borgerskab har traditionelt set været knyttet til bopæl i en suveræn nationalstat eller land, hvor borgerrettigheder således er knyttet til et statsborgerskab. Globaliseringen har dog udfordret denne forståelse, og der er en voksende debat i Europa om borgernes rolle i forhold til suveræne nationalstater på den ene side og overnationale organisationer (som EU og unionsborgerskab) på den anden side.
- *Et mere fleksibelt identitetsbegreb*: Diskussionen om borgerskab kan ses i relation til en samtidig gentænkning af identitetsbegrebet, som noget der kan omfatte lokale, nationale, regionale og transnationale kontekster samtidig i såkaldte hybride eller multiple identiteter, men også til en ide om en kosmopolitisk identitet. På regionalt niveau i EU ses en voksende diskussion om europæisk identitet.
- *Forandringer relateret til trusler imod de civile samfunds sikkerhed*: Terrorangreb over hele kloden har initieret debatter på nationalt, regionalt og globalt niveau om, hvordan man kan og skal reagere i den situation. En del af en reaktion har været tendenser til at tilskrive CCE større betydning som en præventiv foranstaltning mod udvikling af ekstremisme.
- *Migrationer indenfor og på tværs af kontinenter og lande og deres indflydelse på interkulturelle relationer og social sammenhængskraft*: Den stadige bevægelse af folk i Europa og EU udfordrer løbende opfattelsen af fællesskab, diversitet, inklusion, interkulturelle relationer og social sammenhængskraft på alle niveauer af samfundet, hvor nationalistiske forestillinger ofte debatteres op imod andre forestillinger om mere multikulturelle samfund. Denne udvikling har forstærket et fokus på CCE's mulige rolle i forhold til at understøtte social sammenhængskraft.
- *De vedvarende udfordringer til det demokratiske samfund i både gamle og nye demokratier*: I mange europæiske lande ses en mere eller mindre vedvarende bekymring for et voksende

”demokratisk underskud” i befolkningerne (og især blandt unge) med et faldende borgerengagement i politik og samfund.

- *Samfundenes hastige modernisering og globalisering*; Moderne samfund er præget af en kompleksitet, der ofte gør det vanskeligt for borgerne at forstå forskellige spørgsmål og at komme med effektive løsninger på problemer. De europæiske lande har set en hurtig vækst i brug af Internettet, nye teknologier og medier og billige forbrugsvarer fra andre dele af verden. Disse ændringer transformerer adfærdsmønstre blandt borgerne, og det diskuteres ofte, om globaliseringen medfører fragmentering og individualisme eller nye positive sammenhænge.
- *Europa som en politisk og økonomisk enhed, væksten i overnationale europæiske organisationer og spredningen af europæiske politikker*: Det sidste 10 år har været mærket af en styrkelse af Europas indflydelse som en politiske og økonomisk blok i internationale relationer, ikke mindst efter EU's ekspansion med nye medlemslande, der dog også har sat fokus på den indre sammenhængskraft i EU, hvor der er initieret politikker og programmer til at fremme europæisk borgerskab og europæisk identitet, især blandt unge mennesker. Dette har ført til en diskussion om - og særlig opmærksomhed på - CCE's rolle i den europæiske kontekst.

Disse drivkræfter for forandring og udvikling har ansporet til en betydelig aktivitet i de sidste 10 år omkring CCE i Europa. Mange aktiviteter har fundet sted på lokalt og nationalt niveau, men også i stigende omfang på overnationalt niveau gennem institutioner som EU-Kommissionen og Europarådet. Den brede ambition har været at forberede især unge mennesker til at være i stand til at reagere på tidssvarende vis i forhold til udviklingen og at arbejde på at styrke og sikre demokratiske samfund og fællesskaber gennem undervisning. Et eksempel på dette er Europarådets *European Year of Citizenship through Education* 2005. Mere specifikt har de overnationale organisationer i Europa således aktivt forsøgt at fremme en specifik europæisk dimension i CCE. Intentionen har generelt været at højne bevidstheden om Europa og forsøge at udvikle CC viden, forståelse, kunnen, værdier, holdninger og adfærd, med henblik på at sikre aktive og informerede borgere på lokalt, nationalt, europæisk og globalt niveau. Det omfatter de nye ideer om unionsborgerskab og europæisk identitet. Et aktuelt eksempel er the *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education* (Council of Europe Publishing 2010).

Det falder uden for denne rapports formål at redegøre detaljeret for den udvikling, men i den internationale udgave af rapporten kan der findes en lang række henvisninger til andre europæiske aktiviteter og politiske initiativer. Interesserede læsere henvises til den rapport (se henvisning på første side af denne introduktion).

En konsekvens af den forandrede kontekst siden CIVED 1999 har været (og er) den fortsatte efterspørgsel fra uddannelsespolitisk hold på nationalt og overnationalt niveau efter opdateret information om unges viden om samfundet og om unges holdninger og adfærd i forhold til samfundet. Denne information er vigtig som baggrund for politiske beslutninger, der forholder sig til de nye udfordringer i forhold til demokrati og borgerskab på lokalt, nationalt og europæisk niveau.

Som det blandt andet fremgår af senere data i denne rapport, foretager mange europæiske lande revisioner af CCE i disse år. Det kan også ses som et led i den generelle baggrund for mange landes interesse i at deltage i ICCS. Støtten fra overnationale organisationer såsom UNESCO Education Sector, Division for the Promotion of Quality Education, Section of Education for Peace and Human Rights, EU-Kommissionen (i Europa) og the Inter-American Development Bank (i Latinamerika) vidner også om områdets politiske bevågenhed. EU-Kommissionen har i forlængelse af egne aktiviteter på området (herunder forskningsaktiviteter under EU-Kommissionen ved The Institute for the Protection and Security of the Citizen (IPSC, CRELL)) således en eksplicit interesse i udviklingen af det europæiske modul i ICCS. EU-

Kommissionen har således også bidraget økonomisk til de europæiske landes deltagelse i det europæiske modul i ICCS med henblik på at sikre opbakningen til dette modul, da det medfører ekstra omkostninger for deltagerlandene. Samtidig får EU på denne måde adgang til data, som det ville være meget vanskeligt for EU selv at tilvejebringe.

Det europæiske regionale modul 2009

Sammenhæng mellem Europa-modulet og ICCS hovedundersøgelsen

Det europæiske modul (og de andre regionale moduler)er udviklet for at tilvejebringe data i en kontekst af de overordnede forskningsspørgsmål i ICCS. Det vil sige, at både selve konstruktionen af de benyttede opgaver og spørgeskemaer samt resultaterne derfra i de regionale rapporter bedst forstås i sammenhæng med ICCS hovedundersøgelsen. Udgangspunktet for udviklingen af de regionale instrumenter er i alle tilfælde ICCS strukturen. Før det beskrives, hvordan det europæiske modul ser ud, følger derfor en kort skitse af strukturen i ICCS hovedprojektet.

Helt overordnet har ICCS hovedprojektet en struktur med to grundlæggende komponenter

- *Den interne ICCS struktur,* der definerer de målinger og data, som opgavehæfter og spørgeskemaer om holdninger, værdier og deltagelse skal tilvejebringe
- *Den kontekstuelle struktur*, skolesystemer, politiske prioriteringer, nationale definitioner af CCE etc.

Den interne ICCS struktur omfatter 4 hoveddomæner indholdsmæssigt, som er strukturerende for udviklingen af opgavehæfter og spørgeskemaer

- *Politiske systemer*
- *Politiske principper*
- *Politisk deltagelse*
- *Politiske identiteter*

Den interne ICCS struktur omfatter desuden 4 affektive/adfærdsmæssige domæner

- *Værdier*:
  Hermed tænkes på elevernes fundamentale overbevisninger, der er (antages at være) konstante over tid, mere rodfæstede og bredere end holdninger
- *Holdninger*:
  Hermed tænkes på elevernes umiddelbare holdninger til en række fænomener i samfundet
- *Intenderet politisk deltagelse*:
  Dette refererer til elevernes forventninger om fremtidig politisk deltagelse som ung/voksen
- *Faktisk politisk deltagelse*:
  Dette referer til nutidig og fortidig deltagelse i politisk aktiviteter på skolen eller i samfundet

Den eksterne struktur undersøges ikke mindst via spørgeskemaer til lærere og skoleledere samt via de nationale forskningscentre tilknyttet ICCS.

For en grundigere beskrivelse af den globale ICCS undersøgelse henvises til den danske hovedrapport Jens Bruun: *ICCS 2009, Internationale hovedresultater,* DPU 2010 eller den internationale rapport (se eventuelt IEA's hjemmeside www.iea.nl/secretariat.html).

Udviklingsarbejdet med det europæiske modul

Ovennævnte grundstruktur i ICCS satte den generelle ramme for udviklingen af det europæiske modul, men udviklingsarbejdet foregik også under en række specifikke forudsætninger

- Formålet med det europæiske modul var at undersøge specifikke Europa-relaterede emner i forlængelse af den overordnede ICCS struktur
- Modulet skulle være tilgængeligt for alle de deltagende lande fra Europa (med Europa opfattet som geografisk region)
- Den overvejende del af spørgsmålene i modulet skulle være nyudviklede og ville kræve en afprøvning inden den endelige undersøgelse
- Tidsrammen for modulet var *maksimalt* 30 minutter (og gerne mindre)
- Det var nødvendigt at afveje omfang og indhold af de kognitive og holdningsmæssige elementer i forhold til hovedundersøgelsen og i forhold til tidsrammens muligheder

Processen med at konstruere det europæiske modul begyndte med identificeringen af relevante europarelaterede temaer på baggrund af ICCS strukturens opdeling. Denne proces var præget af forslag fra de enkelte lande såvel som fra tværnationale grupper og en europæisk ekspertgruppe fra forskningscentret CRELL, hvis forudgående arbejde med at udvikle indikatorer for medborgerskab og unionsborgerskab blev inddraget i arbejdet.

Der blev udført omfattende forundersøgelser i alle de deltagende europæiske lande. Udviklingsarbejdet resulterede i en grundstruktur med to elementer – *opgavehæfte og spørgeskema* - der således helt overordnet gentager hovedprojektets opdeling i opgavehæfte (test) og spørgeskema. I det europæiske modul er der lagt mest vægt på spørgeskemaet, men det omfatter også et enkelt og kort opgavehæfte.

Ad 1: Det europæiske opgavehæfte

Opgaverne til elever i det europæiske modul fokuserer på specifik viden om EU, dets politikker, institutioner, praksisser og processer. Opgavehæftet supplerer således indholdsmæssigt den internationale ICCS test, der ikke indeholder specifikke emner om EU. Opgavehæftet adskiller sig samtidig fra den internationale test ved at fokusere på viden. Den internationale test undersøger nemlig allerede elevernes mere komplekse færdigheder i argumentation, forståelse og analyse. Denne strategi muliggjorde også, at der kunne udvikles et kort sæt af opgaver, som kunne være fælles for alle elever og afvikles med kort tidsforbrug.

I bestræbelsen på at lave den kortest mulige samling af opgaver, endte spørgeskemaet med at blive inddelt efter tre hovedtemaer:

1. *Fakta om EU og EU institutioner*: Spørgsmål 1 til 8 (omfatter items 01-10)
2. *EU Lovgivning og politik*: Spørgsmål 9 og 10 (omfatter items 11-16)
3. *Euroen*: Spørgsmål 11 og 12 (omfatter items 17-20)

Betegnelsen ”spørgsmål” refererer til et spørgsmål, der eventuelt kan have flere underspørgsmål eller underopgaver (kaldet items).

Ad 2: Det europæiske elevspørgeskema

Indholdet af spørgeskemaet er prioriteret i forhold til hovedundersøgelsen på en sådan måde, at der i nogle tilfælde er tale om helt nye temaer, mens der i andre tilfælde er tale om, at temaer fra den internationale undersøgelse uddybes. Der er tale om følgende 6 områder:

1. *Europæisk identitet og borgerskab i relation til unionen*
2. *Fremmede europæiske sprog*
3. *Holdninger til interkulturel udvikling, diversitet, retfærdighed, lighed, sammenhængskraft, migration og immigration*
4. *Åbenhed overfor politiske forandringer i Europa*
5. *Europæiske politiske institutioner, politikker og politiske processer*
6. *Deltagelse i aktiviteter relateret til Europa*

Ud fra den overordnede målsætning og inddeling blev der udviklet en række spørgsmål, der er sammensat af et antal underspørgsmål (items). Der er tale om nedenstående spørgsmål, og antallet af items (underspørgsmål)er anført i parentes.

1. *Opfattelse af egen europæiske identitet (9)*
2. *Om deltagelse i europæiske begivenheder (10)*
3. *Om aktiviteter og undervisning med en europæisk dimension i skolen (9)*
4. *Om at skaffe sig informationer om begivenheder i Europa (avis, fjernsyn, rejser etc.) (99*
5. *Opfattelse af egne kundskaber i europæiske sprog A (1)*
6. *Opfattelse af egne kundskaber i europæiske sprog B (1)*
7. *Holdninger til det at lære andre europæiske sprog (6)*
8. *Holdninger til bevægelsesfrihed i EU (rejser, arbejde, kriminalitet etc. i Europa)(10)*
9. *Holdninger til Europæiske statsborgeres rettigheder i eget land i Europa (5)*
10. *Holdninger til politisk enhed og fællesskab på europæisk niveau (9)*
11. *Holdninger til Euroen (4)*
12. *Holdninger til udvidelsen af EU og til formålet med EU (7)*
13. *Opfattelse af egen viden omkring opgavernes emner (4)*

Nogle spørgsmål, eksempelvis 2 og 3, kan siges at indhente forskellige typer af information om aktiviteter. Spørgsmålene 7 til 12 vedrører alle holdninger og værdier. Det europæiske elevspørgeskema inkluderer desuden ét spørgsmål om selvvurderet viden om EU i relation til opgavernes emner om EU. Det kan i øvrigt bemærkes, at et mindre antal items i ICCS hovedundersøgelsens elevspørgeskema og i lærerspørgeskemaet også er specifikt relaterede til Europa. Denne rapport trækker i nogle tilfælde også på de data.

Den europæiske rapports dataindsamling

Dataindsamlingen fandt sted i de 24 deltagende lande i perioden marts til maj 2009. Det regionale modul blev udført som efterfølgende supplement til hovedundersøgelsen. Eleverne fik udleveret et ekstra hæfte, der var sammensat af:

- Opgaver (12 minutters svartid)
- Spørgeskema (17 minutters svartid)

Forud for det havde eleverne besvaret en 45 minutters test og et 45 minutters spørgeskema i hovedundersøgelsen.

Denne rapports struktur

De følgende kapitler i denne rapport har følgende temaer:

Kapitel 2 opsummerer de nationale kontekster for CCE i de 24 deltagende europæiske lande. Det drejer sig om grundlæggende karakteristika ved uddannelsessystemerne og om opgørelser af, hvordan landene definerer og organiserer CCE.

Kapitel 3 redegør for data fra opgaverne om viden om EU opdelt efter de tre hovedområder:

- Fakta om EU og EU institutioner
- EU Lovgivning og politik
- Euroen

Kapitel 4 undersøger de elevernes opfattelse af europæisk identitet og deres tilhørsforhold til EU. Elevernes holdninger til Europa bliver sammenholdt med deres holdninger til deres eget land. Kapitlet beretter også om elevernes holdninger til europæiske politikker hvad angår fælles politikker og udvidelsen af EU og deres grad af tillid til europæiske politiske institutioner i relation til nationale og internationale institutioner. Der sammenlignes med data fra den internationale hovedrapport

Kapitel 5 drejer sig om åbenhed overfor forandring og fremmedsprog. Elevernes syn på lige rettigheder for forskellige grupper i Europa beskrives i sammenhæng deres holdninger til rettigheder for etniske grupper og immigranter fra den internationale hovedrapport.

Kapitel 6 rapporterer hovedsageligt om elevernes interesse, motivation og deltagelse. Mange af disse data handler om elevernes holdninger til muligheder udenfor skolen. Hvor det er muligt, bliver de europæiske data sammenholdt med nationale og internationale data fra den internationale hovedrapport.

Kapitel 7 behandler aspekter af skole og samfundskontekster relaterede til CCE. Det ser på formålene med CCE og på lærernes sikkerhed i at undervise i forskellige CCE emner. En del af disse resultater findes også i den internationale hovedrapport, men behandles og beskrives her i en europæisk kontekst.

I disse kapitler vil der undertiden forekomme beregninger i de benyttede tabeller. Det skal derfor bemærkes, at præsentationen af resultater i tabellerne altid sker med afrundede hele tal, mens de supplerende beregninger foretages ved hjælp af de underliggende decimaltal. Derfor kan der forekomme beregninger, som umiddelbart ser lidt forkerte ud.

Kapitel 2, Europæiske skolekontekster

Kapitel 2, Europæiske skolekontekster

Introduktion og kontekster for CCE i Europa

Dette kapitel giver en række overordnede informationer om CCE i de 24 europæiske lande i dette regionale modul. Når man ser på elevernes resultater i de forskellige dele af ICCS undersøgelsen, kan det meget ofte være relevant at se dem i sammenhæng med forskellige kontekstuelle faktorer. Forskellige lande kan have forskellige definitioner og målsætninger med undervisningen, men i det hele taget kan mange forskellige nationale eller regionale forhold betyde noget for en forståelse af resultaterne. I designet af ICCS hovedundersøgelsen finder man således 4 niveauer for indflydelse fra forskellige kontekster, der kort kan beskrives som:

- *Det omgivende samfunds kontekst*: Lokale, nationale og regionale niveauer
- *Skolens og klasserummets kontekst*: Skolekultur, klassemiljø, undervisningsformer etc.
- *Hjemmets kontekst*: Forældrenes erhverv, uddannelse, immigrantstatus og kommunikation om sociale og politiske spørgsmål i hjemmet
- *Individets kontekst*: Elevens individuelle karakteristika såsom alder og køn

De fleste oplysninger om disse kontekstuelle niveauer indsamles og beskrives i ICCS hovedundersøgelsen, men det europæiske modul indsamler nogle yderligere informationer om *Europa som kontekst*. Det sker i spørgeskemaet til eleverne med spørgsmål om *skolen* (skolens europarelaterede aktiviteter), *hjemmet* (Europa som tema for samtaler i hjemmet og private aktiviteter i Europa) og *individet* (opfattelse af egen europæiske identitet).

Data om det omgivende *samfund*, og mere specifikt om de nationale og regionale kontekster indsamles på to måder. For det første gennem udvalgt information om de 24 europæiske landes grundlæggende demografiske, økonomiske, politiske og uddannelsesmæssige karakteristika hentet fra nationale og internationale kilder. For det andet gennem mere detaljeret information om CCE i de 24 landes uddannelsessystemer indsamlet af projektet selv.

Dette kapitel præsenterer data om den kontekstuelle information indsamlet om de 24 lande, idet der fokuseres på en række overordnede forhold vedrørende den samfundsmæssige kontekst og skolekonteksten.

Det sker i seks afsnit, der ser på henholdsvis:

1. Udvalgte oplysninger om deltagerlandene
2. Prioritering, implementering og definition af CCE
3. Organisering af CCE
4. Processer i forbindelse med CCE
5. Emner i CCE
6. CCE, lærere, læreruddannelse, efteruddannelse og evaluering

Udvalgte oplysninger om deltagerlandene

I dette afsnit gives nogle få udvalgte baggrundsoplysninger om de enkelte lande, der er af betydning for forståelsen af resultaterne i det europæiske modul. For mere uddybende oplysninger om skolesystemer i de enkelte lande henvises til IEAs kommende publikation ICCS Encyclopedia (forår 2011). IEA udgav i forbindelse med CIVED 1999 en rapport om de enkelte lande, deres skolesystemer og organisering af CCE. Historiske oplysninger kan således indhentes fra den undersøgelse i Torney-Purta m.fl. (1999)[1]. Det skal desuden bemærkes, at der kan findes yderligere oplysninger om deltagerlandene i den internationale udgave af denne rapport.

EU status, Euro og valgdeltagelse

Som nævnt i indledningen (kapitel 1), har en af drivkræfterne for forandring i Europa over det sidste 10 år været styrkelsen af europæiske politiske institutioner og politikker. Det mest markante eksempel er EU's udvidelse med en række central- og østeuropæiske lande, specielt i 2004. Også Euroen som officiel møntfod har spredt sig i perioden siden sidste IEA undersøgelse CIVED. Tabel 2.1 på næste side giver regionale data fra Europa angående EU og data for medlemskab såvel som hvorvidt landet er medlem af Eurozonen. Der er også data om valgdeltagelse ved det sidste europæiske valg.

Hovedparten af landene er medlemmer af EU, nemlig 22 af 24, idet undtagelserne er Liechtenstein og Schweiz. Der er et betydeligt spænd i længden af medlemskabet. I den ene ende er lande, der var med til at lægge grunden for det europæiske samarbejde tilbage i 1950erne; Belgien, Italien og Luxembourg. I den anden ende er der nyere medlemmer, inklusive de 9 lande, der blev optaget i EU i 2004 (Cypern, Estland, Letland, Litauen, Malta, Polen, Slovakiet, Slovenien og Tjekkiet) og den sidste medlemsstat, Bulgarien, der blev optaget i 2007.

Medlemskab af Eurozonen er mere blandet. Eurozonen begyndte officielt i 2002, hvor 12 af de dengang 15 EU medlemslande overgik til den fælles mønt, Euroen (undtaget var Danmark, Sverige og UK).

Liechtenstein og Schweiz er som ikke-medlemslande selvfølgelig ikke med i Eurozonen. Af de 22 EU-lande i ICCS er de 13 med i zonen. De 9 EU medlemslande, der således *ikke* er med i Eurozonen er Bulgarien, Danmark, England, Estland, Letland, Litauen, Polen, Sverige og Tjekkiet.

Endelig viser tabellen valgdeltagelsen ved det sidste europæiske valg i 2009. Den varierer fra 91% i Luxembourg til 20% i Slovakiet. Kun fire lande har en højere valgdeltagelse end de 60% i Danmark.

[1] Torney-Purta, J., Schwille, J., & Amadeo, J. A. (1999): *Civic Education Across Countries: Twenty-four Case Studies from the IEA Civic Education Project*. Amsterdam, IEA.

Tabel 2.1 Udvalgte oplysninger om deltagerlandene

Land	EU Medlem	Medlem fra år	Eurozone land	Eurozonen fra år	Valgdeltagelse* ved sidste EU valg	
Belgien (flamsk)	Ja	1957	Ja	1999	90	a
Bulgarien	Ja	2007	Nej	Nej	40	
Cypern	Ja	2004	Ja	2008	59	
Danmark	Ja	1973	Nej	Nej	60	
England	Ja	1973	Nej	Nej	35	b
Estland	Ja	2004	Nej	Nej	44	
Finland	Ja	1995	Ja	1999	40	
Grækenland	Ja	1981	Ja	2001	53	
Holland	Ja	1957	Ja	1999	37	
Irland	Ja	1973	Ja	1999	59	
Italien	Ja	1957	Ja	1999	65	
Letland	Ja	2004	Nej	Nej	54	
Liechtenstein	Nej	Nej	Nej	Nej	Ikke medlem	
Litauen	Ja	2004	Nej	Nej	21	
Luxembourg	Ja	1957	Ja	1999	91	
Malta	Ja	2004	Ja	2008	79	
Polen	Ja	2004	Nej	Nej	25	
Schweiz	Nej	Nej	Nej	Nej	Ikke medlem	
Slovakiet	Ja	2004	Ja	2009	20	
Slovenien	Ja	2004	Ja	2007	28	
Spanien	Ja	1986	Ja	1999	45	
Sverige	Ja	1995	Nej	Nej	46	
Tjekkiet	Ja	2004	Nej	Nej	28	
Østrig	Ja	1995	Ja	1999	46	

*Data for valgdeltagelse vedrører 2009

a Data for hele Belgien

b Data for hele UK

Kilder:

Europa http://europa.eu/abc/european_countries/eu_members/index_en.html
European Central Bank
http://www.ecb.europa.eu/euro/intro/html/map.en.html
European Parliament - European Parliament election turnout 1979-2009:
http://www.ukpolitical.info/european-parliament-election-turnout.html

Prioritering, implementering og definition af CCE

Tidligere undersøgelser i Europa har understreget den vigtige rolle, som uddannelsespolitikken spiller i forhold til den almindelige status for CCE og for skolernes praksis på området. For eksempel beskrev *Citizenship Education at School in Europe* (Eurydice 2005), hvordan de politiske systemer i alle europæiske lande fremmer det, rapporten kalder *ansvarligt medborgerskab* (”responsible citizenship”) og dermed social sammenhængskraft og solidaritet i samfundet. Europarådets *All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies* (2004) konkluderer, at selv om (såkaldt) uddannelse til demokratisk medborgerskab (Education for Democratic Citizenship, EDC) ofte bliver ret højt prioriteret i politik og politiske dokumenter, er der ofte en betydelig implementeringskløft mellem de politiske målsætninger og de faktiske forhold og praksis på området (Birzéa m.fl. 2004; Kerr 2004; Losito 2004; Mikkelsen 2004; Pol 2004; Sardoc 2004; Froumin 2004)[2].

Tabel 2.2 nedenfor viser, hvordan de europæiske ICCS lande prioriterer CCE uddannelsespolitisk og skitserer inklusionen af forskellige aspekter af CCE, som de optræder i politiske dokumenter.

Tabel 2.2 viser i kolonne 2, at 10 lande prioriterer CCE højt, 12 lande har det som en middelprioritet, 1 land har det som lav prioritet (Schweiz) og 1 land (Slovakiet) ser det ikke som en politisk prioritet overhovedet. Det skal bemærkes, at den type opgørelse af nationale prioriteringer dækker over ret komplicerede virkeligheder, da man som antydet i foregående afsnit sjældent kan vide, om politiske målsætninger helt svarer til faktiske realiteter. Desuden er den type prioriteringer ikke statiske fænomener.

Tabellen viser også, hvilke områder af den komplekse størrelse CCE, der inkluderes i de forskellige europæiske lande som led i definitionen af CCE. Man kan sige, at den dokumenterede kompleksitet viser en gennemgående ganske differentieret tilgang, der indbefatter skolen og det omgivende samfund sammen med den mere traditionelle læseplan.

Europarådets policy undersøgelse *All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies* (2004) peger på, at CCE kan defineres ved læringsformer, der analytisk kan opdeles som vedrørende:

- Det formelle curriculum (herunder separat, integreret og tværfaglig undervisning)
- Ikke formelt curriculum (herunder aktiviteter udenfor læseplanen, skolens etos og besluttende organer på skolen)
- Uformelt curriculum (det ”skjulte curriculum”, kammerater, fritid, medier, reklamer etc.)

Undersøgelsen fremhæver, at disse overlappende aspekter af CCE også placerer området indenfor et livslangt læringsperspektiv, hvor elever i skolen bliver forberedt til deres rolle som voksne samfundsborgere.

2 Eurydice. (2005): *Citizenship Education at School in Europe.* Bruxelles, Belgien, Eurydice.
Birzéa, C., Kerr, D., Mikkelsen, R., Pol, M., Froumin, I., Losito, B., & Sardoc, M. (2004): *All European Study on Education for Democratic Citizenship Policies*. Strasbourg, France: Council of Europe Publishing. I denne:
Froumin, I. (2004), *All-European Study on Policies for EDC: Eastern Europe regional synthesis*.
Kerr, D. (2004). *All-European Study on Policies for EDC: Western Europe regional synthesis*.
Losito, B. (2004). *All-European Study on Policies for EDC: Southern Europe regional synthesis*.
Mikkelsen, R. (2004). *All-European Study on Policies for EDC: Northern Europe regional synthesis*.
Pol, M. (2004). *All-European Study on Policies for EDC: Central Europe regional synthesis*.
Sardoc. M. (2004). *All-European Study on Policies for EDC*: *South-East Europe regional synthesis*.

Man kan under alle omstændigheder sige, at områderne i tabel 2.2 på næste side er inspireret af denne tredeling og viser, hvorledes aspekter af de tre aspekter er relevante i næsten alle lande, men i øvrigt er det naturligvis meget vanskeligt at lave entydige opgørelser i tabelform over såkaldt ikke formelle og uformelle curricula. Tabel 2.5 bekræfter dog den brede og differentierede tilgang til CCE, hvor de fleste europæiske ICCS lande har 3 overlappende CCE kontekster: curriculum, skolen og det omgivende samfund.

I 8 lande (Belgien, England, Italien, Letland, Litauen, Luxembourg, Malta og Spanien) inkluderer den officielle definition *alle* de oplistede tilgange og kontekster. 5 af disse lande (England, Italien, Litauen, Luxembourg og Spanien) prioriterer området højt i uddannelsespolitikken.

I 17 lande defineres CCE i forhold til en kombination af særskilt fag og tværfagligt område. Kun 5 lande definerer det ikke som tværfagligt. Dertil kommer imidlertid en lang række andre aspekter i varierende omfang. Undervisningskonteksten defineres ret bredt i de fleste lande, og inkluderer ofte elevforsamlinger, aktiviteter uden for curriculum og /eller elevdeltagelse.

I 17 lande i inkluderer de officielle definitioner af CCE desuden forældres involvering og i 13 lande skoleledelse.

Det omgivende samfund som CCE kontekst inkluderer dels forbindelser til (lokal)samfundet dels muligheder for elever og lærere for at involvere sig i lokalsamfundet. 19 lande siger, at politikken på dette område inkluderer det første element og 15 lande det andet element.

Tabel 2.2 viser også i hvilken grad CCE i bliver revideret og reformeret i de europæiske ICCS lande. Næsten 2/3 af landene (15 lande) rapporterer om igangværende reformer af læseplanen på CCE området. Dette understreger og dokumenterer det aktuelle forandringstempo indenfor uddannelse og i reaktionerne på de temaer og udfordringer på nationalt, europæisk og globalt niveau, der blev nævnt i kapitel 1.

Tabel 2.2 Politiske prioriteringer, kontekster og aktuelle reformer vedrørende CCE i Europa

		Inklusion af CCE aspekter i uddannelsespolitiske definitioner											
Land	Uddannelses-politisk prioritet	Særskilt fag	Tværfagligt område	Forsamlinger og særlige begivenheder	Aktiviteter uden for curriculum	Klasserummets etos	Elevdeltagelse	Skolens etos, kultur og værdier	Inddragelse af forældre og lokalsamfund	Skoleledelse	Skole-samfund relationer	Elever og lærere engagerer sig i samfundet	Aktuel reform af CCE på ICCS testtidspunkt (forår 2009)
Cypern	Høj	●	●	●	●	●	●	●	●	○	●	●	Ja
Grækenland	Høj	●	○	●	○	●	●	●	●	●	●	●	Ja
Italien	Høj	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	Ja
Litauen	Høj	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	Ja
Luxembourg	Høj	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	Ja
Slovenien	Høj	●	○	●	●	●	●	●	○	○	○	○	Ja
Spanien	Høj	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	Ja
Bulgarien	Høj	●	●	●	●	●	●	●	○	○	●	●	Nej
England	Høj	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	Nej
Holland	Høj	●	○	○	●	○	●	●	○	○	●	●	Nej
Belgien (flamsk)	Medium	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	Ja
Finland	Medium	●	●	○	●	●	●	●	●	○	●	○	Ja
Irland	Medium	●	●	●	●	●	●	●	●	○	●	●	Ja
Letland	Medium	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	Ja
Malta	Medium	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	Ja
Tjekkiet	Medium	○	●	○	○	●	●	○	●	○	○	○	Ja
Østrig	Medium	●	●	○	○	○	●	●	●	●	●	●	Nej
Danmark	Medium	●	●	○	●	●	●	●	●	●	●	○	Nej
Estland	Medium	●	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	Nej
Liechtenstein	Medium	●	○	●	●	●	○	●	○	○	●	○	Nej
Polen	Medium	●	○	●	●	○	●	●	○	●	●	●	Nej
Sverige	Medium	●	●	○	○	○	●	●	●	●	●	○	Nej
Slovakiet	Ingen prioritet	○	●	●	○	●	○	○	○	○	○	○	Ja
Schweiz	Lav	●	●	○	○	●	○	●	●	○	○	○	Ja

Ja ●
Nej ○

Organisering af CCE

Det følgende afsnit omhandler spørgsmålet om, hvordan lande i det europæiske regionale modul organiserer CCE for 7. til 9. klasse (altså herunder målgruppen for ICCS: 8. klasse).

Tabel 2.3 viser, hvorledes følgende fremgangsmåder er udbredt i de europæiske ICCS lande:

- CCE som et særskilt (og obligatorisk) fag
- CCE integreret i forskellige fag
- CCE som et tværfagligt tema
- CCE som forsamlinger og særlige begivenheder
- ICCS som aktiviteter udenfor skemalagt undervisning
- ICCS som erfaringer i klassen / klasse etos

Tabellen illustrerer, at de fleste europæiske lande bruger flere af disse fremgangsmåder i forhold til CCE samtidigt.

- 5 lande, England, Irland, Litauen, Luxembourg og Spanien angiver, at alle organiseringsprincipper anvendes
- 5 lande, Italien, Letland, Belgien, Bulgarien og Cypern, anvender ligeledes alle, men med undtagelse af "særskilt fag"

Om de enkelte organiseringsprincipper gælder i prioriteret orden for disse klassetrin, at:

- 22 lande organiserer CCE gennem integration i flere fag, hvilket således er den mest populære fremgangsmåde af alle de nævnte
- 17 lande (plus 2 lande for nogle skoler) organiserer CCE ved en tværfaglig fremgangsmåde
- 17 (plus 1 land for nogle skoler) lande organiserer også CCE gennem erfaring og etos i klasserummet
- 15 lande (plus 1 land for nogle skoler) benytter forsamlinger og specielle arrangementer
- 15 lande (plus 1 land for nogle skoler) benytter aktiviteter uden for undervisningen
- 11 lande (plus 1 land nogle skoler) har et specifikt fag, der er obligatorisk for alle skoler på 7. til 9. klassetrin

Med andre ord er det mest almindelige, at CCE er tværfagligt og integreret, mens et specifikt obligatorisk fag er det mindst hyppige. Også i lande med særskilt fag er CCE typisk (desuden) både tværfagligt og integreret.

Det skal bemærkes, at der må påregnes lidt usikkerhed om den helt eksakte sammenlignelighed, da det naturligvis vil være sådan, at flere af de nævnte organiseringsformer vil kunne forekomme lejlighedsvist i flere lande end angivet. Således vil en "særlig begivenhed" naturligvis også kunne forekomme alle lande, men da det ofte ikke har karakter af et egentligt organiseringsprincip for alle skoler og klasser, er det således ikke anført i tabellen.

Det skal i øvrigt bemærkes, at IEA udgiver en særskilt rapport, hvor der vil kunne læses nærmere om de nationale skolesystemer for alle lande i ICCS (IEA ICCS 2009 Encyclopedia, forventet udgivelse 1. kvartal 2011).

Tabel 2.3 Organisering af CCE for 7. til 9. klasse for lande i ICCS europæisk modul

Organisering af CCE på 7. til 9. klassetrin

Land	Integreret i flere fag	Tværfagligt	Erfaringer i klassen / klasse-etos	Forsamlinger og særlige begivenheder	Aktiviteter udenfor skemalagt undervisning	Specifikt obligatorisk fag
England	●	●	●	●	●	●
Irland	●	●	●	●	●	●
Litauen	●	●	●	●	●	●
Luxembourg	●	●	●	●	●	●
Spanien	●	●	●	●	●	●
Italien	●	●	●	●	●	
Letland	●	●	●	●	●	
Belgien (flamsk)	●	●	●	●	●	
Bulgarien	●	●	●	●	●	
Cypern	●	●	●	●	●	
Malta	●	⊙	●	●	●	
Finland	●	●	●		●	
Schweiz	●	●	●			●
Liechtenstein	●		●	●	●	
Slovenien	●		●	●		●
Grækenland	●		●	●		⊙
Tjekkiet	●	●				●
Estland	●	●				●
Danmark	●	●	●			
Polen				●	●	●
Sverige	●	●				
Østrig	●	●				
Holland	●				●	
Slovakiet		⊙	⊙	⊙	⊙	●

● I alle undervisningsprogrammer og for alle skoletyper

⊙ I nogle undervisningsprogrammer

Danmark: Der er intet formelt nationalt curriculum, men ministerielle guidelines udgør en art 'alment curriculum' og inkluderer CCE aspekter.

Grækenland: Der undervises ikke i CCE på det undersøgte klassetrin og der er ingen intenderet integration. CCE emner kan behandles indenfor et antal fag. Oplysningerne gælder kun for 8. klasse, da der er forskellig politik på forskellige klassetrin.

Schweiz: Der er betydelige forskelle i fremgangsmåde imellem landets kantoner. I nogle er CCE et selvstændigt fag, mens det i andre er integreret i flere fag.

Tabellen er ordnet faldende mod højre efter antal af ● i de enkelte kolonner (anført nedenfor) samt nedad efter antal i rækkerne

Antal ●	22	17	17	15	15	11
Antal ⊙	0	2	1	1	1	1

Processer i forbindelse med CCE

I dette afsnit skal der ses på den vægt, de deltagende lande lægger på forskellige processer i CCE. Meget tyder på, at CCE i stadig højere grad bliver set som et område, der ikke blot inkluderer samfundsmæssig viden og forståelse, men også aktiviteter der fremmer samfundsmæssige holdninger og værdier samt muligheder for eleverne til at deltage i aktiviteter i og udenfor skolen. CCE kan således ses i forhold til de processer, eleverne benytter i klasserummet, men kan også indbefatter de muligheder og processer, som kan vise sig i forskellige former for praksis gennem deltagelse i skolen og det omgivende samfund eller i situationer, hvor der således lægges vægt på elevdeltagelse og en demokratisk (eller demokratiserende) skole.

ICCS resultaterne i tabel 2.4 på næste side bekræfter, at alle 24 europæiske ICCS lande betragter CCE som en variation af mange forskellige processer. Det gælder primært processerne at udvikle samfundsmæssig viden og forståelse såvel som kommunikative, analytiske, observerende og reflekterende egenskaber, samtidig med at man skaber muligheder for aktiv elevinvolvering i og udover skolen. Bundet til dette er ofte også ideen om at udvikle positive holdninger overfor national identitet og at fremme lysten til fremtidig deltagelse i samfundet. Resultaterne viser dog også, at den *meget* brede definition af CCE ikke har den store udbredelse, men at der prioriteres mellem vigtigheden af forskellige processer. Således er det kun Malta, der inkluderer samtlige processer med *stor vægt*. Omvendt er det kun Cypern, der ikke lægger *stor vægt* på et eneste punkt.

Desuden tillægger de europæiske lande fortsat det at hjælpe eleverne til at udvikle viden og forståelse af samfund og borgerskab, dvs. at udvikle kognitiv samfundsmæssig viden, stor betydning. 15 af 24 europæiske lande lægger stor vægt på *alle* de tre aspekter, der understøtter samfundsmæssig viden og forståelse; at kende grundlæggende fakta, at forstå nøglebegreber og at forstå nøgleværdier og holdninger. 7 lande lægger stor vægt på 2 af disse.

Om de øvrige 9 processer kan det nævnes, at

- 15 lande lægger stor vægt på processer, der udvikler positive holdninger blandt eleverne overfor aktiv deltagelse og engagement i samfundet
- 12 lande lægger stor vægt på kommunikation gennem diskussion og debat
- 8 lande lægger stor vægt på at udvikle en fornemmelse for national identitet og loyalitet
- 7 lande lægger stor vægt på projekter og skriftligt arbejde
- 6 lande lægger stor vægt på beslutningsprocesser på skolen
- 4 lande lægger stor vægt at analysere muligheder for deltagelse
- 3 lande lægger stor vægt på at gøre skolens selv til genstand for analyse
- 3 lande lægger stor vægt på at gøre lokalsamfundet til genstand for analyse
- 2 lande lægger stor vægt på fællesskab om aktiviteter

Man kan naturligvis læse tabellen med fokus på forskellige detaljer, men ser man - som i ovenstående punkter - på de *overordnede* prioriteringer, så er der generelt tale om ret ensartede vægtninger, idet viden og forståelse, kommunikation og debat samt udvikling af positiv holdning til deltagelse er klart de hyppigste af de processer, der tillægges stor vægt. Inddrager man aspekter med "nogen vægt" fastholdes i nogen grad billedet af relativt ensartede prioriteringer, idet kun Holland, Slovakiet, Schweiz og Estland har 4 eller flere processer, som slet ikke prioriteres.

Tabel 2.4 Processer i forbindelse med CCE (i 8. klasse)

	CCE processer											
	1 Viden og forståelse af			2 Kommunikation gennem		3 At skabe muligheder for elevers involvering i		4 At analysere og observere forandrings-processer i		5 At reflektere og analysere	6 At udvikle sans for	7 Udvikle positiv holdning til
Land	basale fakta	nøgle-begreber og centrale ideer	nøgle-værdier og holdninger	diskussion og debat	projekter og skriftligt arbejde	beslutningsprocesser på skolen	Fællesskab om aktiviteter	skolen	lokal-samfund	muligheder for deltagelse og engagement	national identitet og loyalitet	at deltage aktivt i samfundet
Malta	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Bulgarien	●	●	●	●	●	◉	◉	◉	●	◉	●	●
England	●	●	●	●	●	●	◉	◉	◉	●	◉	●
Liechtenstein	●	●	●	●	●	◉	◉	◉	◉	◉	●	●
Irland	●	●	●	●	●	◉	◉	◉	◉	◉	◉	●
Spanien	●	●	●	●	◉	●	◉	◉	◉	●	○	●
Grækenland	●	●	●	●	◉	●	◉	○	◉	○	●	●
Italien	●	●	●	◉	◉	◉	●	◉	◉	◉	●	●
Belgien (flamsk)	◉	●	●	●	◉	●	◉	●	◉	●	○	◉
Luxembourg	◉	●	●	●	●	◉	◉	●	◉	◉	◉	●
Sverige	●	●	●	◉	○	●	◉	○	○	◉	◉	●
Estland	●	●	●	◉	○	○	○	○	○	○	●	●
Danmark	●	●	●	●	◉	◉	○	○	◉	◉	◉	◉
Litauen	●	●	●	◉	◉	◉	◉	○	○	○	◉	●
Schweiz	●	●	●	◉	○	○	○	○	◉	◉	◉	●
Finland	●	●	●	◉	◉	◉	◉	○	◉	◉	◉	●
Holland	◉	●	●	◉	◉	○	○	○	●	○	◉	●
Letland	◉	◉	●	●	●	◉	◉	◉	◉	◉	●	◉
Østrig	●	●	●	◉	◉	◉	◉	○	○	◉	◉	◉
Polen	●	●	◉	◉	○	◉	◉	◉	◉	◉	●	◉
Slovenien	◉	●	●	●	◉	◉	◉	◉	◉	○	◉	◉
Slovakiet	●	●	◉	◉	◉	○	○	○	○	○	◉	◉
Tjekkiet	●	●	◉	○	◉	◉	◉	◉	◉	○	○	○
Cypern	◉	◉	◉	◉	◉	◉	◉	◉	◉	◉	◉	◉

○ ingen vægt ◉ nogen vægt ● stor vægt

Bemærk, at tabellen generelt er ordnet efter de 7 typer af processer nævnt øverst. Rækkerne er sorteret efter antallet af landets ●

Emner i undervisningen

Dette afsnit fokuserer på de faglige emner, de europæiske ICCS lande inkluderer for målgruppen (typisk 8. klasse). Det kortlægger også, i hvilken grad disse emner tillægges vægt. Et af de grundlæggende spørgsmål i den sammenhæng er, om der kan ses en udvidelse af variationen af emner i CCE i læseplanen, der eventuelt vil kunne udlægges som en reaktion på gentænkningen af opgaven med at forberede unge mennesker til at møde nye trends og udfordringer i det 21. århundrede (se kapitel 1). Den første fase i CIVED undersøgelsen (se Torney Purta m.fl. 1999)[3], der beskæftigede sig med nationale selvbeskrivelser af skolesystemer, fremhævede en ny bevægelse i mange lande hen imod at fokusere mere på mere abstrakte ideer såsom rettigheder, men med et sideløbende mere traditionelt fokus på politiske institutioner og processer. Eurydice 2005 undersøgelsen[4] viser tilsvarende et voksende fokus på for eksempel menneskerettigheder og en bevægelse i retning af at beskæftige sig med europæiske og internationale dimensioner.

Tabel 2.5 på næste side viser da også, at de europæiske ICCS lande lægger *stor vægt* eller *nogen vægt* på en ganske bred vifte af CCE emner. Det er tydeligt, at CCE ikke blot behandler politiske, men også økonomiske, sociale og kulturelle dimensioner af samfundet, inklusive konfliktløsning. CCE emnerne afspejler kun i nogen grad en globaliseringstendens, men en del europæiske lande lægger vægt på et eller flere emner som kommunikation (inklusiv medier), globale/internationale organisationer og regionale institutioner og organisationer (såsom EU og Det Europæiske Parlament). Desuden er disse emner kun i yderst få tilfælde helt fraværende. Frem for alt understreger tabellen bredden af de emner, der omfattes af CCE i de europæiske ICCS lande. De CCE emner, der oftest nævnes af de europæiske ICCS lande som havende stor vægt, er menneskerettigheder (18 lande), forståelse for forskellige kulturer og etniske grupper (16 lande), miljøet (14 lande), parlament og regeringssystemer (14 lande). De emner, der lidt sjældnere nævnes af de europæiske lande som havende stor vægt, er valg og afstemninger (11 lande), kommunikationsstudier (10 lande), regionale institutioner og organisationer (10 lande), det globale samfund og internationale organisationer (8 lande), retssystemer og domstole (8 lande), økonomi (8 lande). Mindst vigtigt er emnet konfliktløsning (7 lande) og emnet frivillige grupper (5 lande).

Opgjort på denne vis ser man med andre ord, at emnet miljø tillægges samme vægt som emnet politiske systemer, hvis man ser på alle lande under et. Ligeledes er fokuseringen på interkulturel forståelse markant. At der lægges stor vægt på menneskerettigheder og at forstå forskellige kulturer og etniske grupper, er i øvrigt i tråd med, at de europæiske ICCS lande netop definerede interkulturelle relationer som et af den europæiske regions prioriterede områder for det europæiske modul. Landene lægger typisk lidt mindre vægt på emnerne om regionale institutioner og organisationer og internationale organisationer, og følger således ikke helt de overnationale europæiske institutioners ønske om at fremme den europæiske dimension i uddannelserne i betragtning. Det er også interessant at notere sig, at europæiske lande ikke tillægger emnet økonomi nogen større vægt (kun 8 lande tillægger emnet stor vægt). Det kan dog forventes, at emner som international politik og økonomi ofte først introduceres på højere klassetrin.

Som generel bemærkning til tabellen skal anføres, at disse vægtninger er baseret på vurderinger af tilgængelige politiske dokumenter vedrørende nationale emnemæssige prioriteringer vedrørende CCE. Skolernes og lærernes praksis kan således meget vel adskille sig fra de her anførte prioriteringer, hvorfor

[3] Torney-Purta, J., Schwille, J., & Amadeo, J. A. (1999). *Civic education across countries: Twenty-four case studies from the IEA Civic Education Project*. Amsterdam, IEA.
[4] Eurydice. (2005). *Citizenship education at school in Europe.* Brussels, Belgium: Eurydice.

der henvises eksempelvis til kapitel 7 senere i denne rapport, hvor der ses på læreres og skolelederes egne (faktiske) prioriteringer af undervisningsmål.

Tabel 2.5 Udbredelsen af faglige emner på området for CCE

	CCE emner											
Land	Menneske-rettigheder	Forstå forskellige kulturer og etniske grupper	Parlament og regerings-systemer	Miljø	Valg	Kommunikation (medier)	Regionale institutioner	Det globale samfund	Økonomi	Retssystemer og domstole	Konfliktløsning	Frivillige grupper
England	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Irland	●	●	●	●	●	◉	●	●	◉	●	●	◉
Spanien	●	●	●	●	●	◉	●	●	◉	●	●	◉
Finland	●	●	●	●	●	●	●	◉	●	◉	◉	◉
Malta	◉	◉	●	●	◉	●	●	●	●	●	◉	●
Schweiz	●	●	●	◉	●	○	●	●	○	●	◉	○
Slovakiet	●	●	●	◉	●	◉	●	●	◉	●	◉	○
Bulgarien	●	●	●	●	◉	◉	●	◉	●	◉	◉	◉
Estland	●	●	●	○	◉	◉	◉	◉	●	●	◉	●
Italien	●	●	◉	●	◉	●	●	◉	◉	○	◉	●
Liechtenstein	●	●	◉	●	◉	●	◉	◉	●	◉	●	○
Luxembourg	●	●	◉	●	◉	●	◉	◉	◉	◉	●	●
Sverige	●	●	◉	●	◉	●	○	●	◉	◉	◉	◉
Østrig	◉	●	●	●	◉	●	◉	◉	●	◉	◉	◉
Belgien (flamsk)	◉	●	◉	●	●	●	○	◉	◉	○	●	○
Holland	●	●	◉	◉	◉	○	◉	●	○	◉	●	○
Polen	◉	◉	●	●	●	◉	●	◉	◉	◉	◉	◉
Litauen	●	◉	●	◉	●	◉	◉	◉	◉	◉	○	◉
Grækenland	●	◉	◉	◉	●	●	◉	◉	◉	◉	◉	◉
Danmark	◉	●	●	◉	◉	◉	◉	◉	●	◉	◉	◉
Slovenien	●	◉	◉	●	◉	◉	◉	◉	◉	○	◉	◉
Cypern	●	◉	◉	◉	●	◉	◉	◉	◉	◉	◉	○
Letland	●	◉	◉	◉	◉	◉	◉	◉	◉	●	◉	◉
Tjekkiet	◉	◉	●	◉	◉	◉	◉	◉	○	◉	○	○

○ ingen vægt ◉ nogen vægt ● stor vægt

Bemærk, at tabellen er ordnet efter faldende antal "stor vægt" (●):

Antal ●	**18**	**16**	**14**	**14**	**11**	**10**	**10**	**8**	**8**	**8**	**7**	**5**
Antal ◉	6	8	10	9	13	12	12	16	13	13	15	12
Antal ○	0	0	0	1	0	2	2	0	3	3	2	7

CCE: Lærere, læreruddannelse, efteruddannelse og evaluering

Dette afsnit behandler spørgsmål om lærere, læreruddannelse, bedømmelse af elever og evalueringer af skoler i forhold til CCE i de europæiske lande. Dette tema kan ses i forlængelse af resultaterne fra tabel 2.3 ovenfor. De viste, at de europæiske ICCS lande typisk kombinerer flere hovedfremgangsmåder i forbindelse med organiseringen af CCE, der oftest er integreret i forskellige fag, men også foregår tværfagligt, og eventuelt også er organiseret som et særskilt fag. Den kompleksitet udgør også en udfordring i forhold til sammensætningen af lærergrupperne. Det er derfor forventeligt, at det af tabel 2.6 nedenfor fremgår, at den væsentligste hovedgruppe af lærere, der underviser i CCE på 8. klassetrin i Europa er lærere i de fag, hvori CCE er integreret (23 lande), hvilket undertiden suppleres med alle lærere og/eller fag-specialister, i henholdsvis 9 og 7 lande.

Den samme kompleksitet udgør også en udfordring i forhold til uddannelsen af lærerne. Med hensyn til uddannelse af de lærere på CC området, henledte IEA CIVED 1999 opmærksomheden på fraværet af specifikke CCE uddannelser. Spørgsmålet er dog også, i hvilken udstrækning en specifik uddannelse er påkrævet, når området defineres tværfagligt og integreret. Under alle omstændigheder er læreruddannelse en udfordring netop på grund af områdets kompleksitet.

Tabel 2.6 viser, at med hensyn til uddannelse indenfor dette område, at flere europæiske lande tilbyder efteruddannelse (19 lande) (til de integrerede fag og/ eller alle lærere) end grunduddannelse (15 lande). Det bør nævnes, at efteruddannelse i de europæiske ICCS lande stort set altid er frivillig. Det er således vanskeligt at sige noget om det reelle omfang ud fra tabellen.11 lande har både uddannelse og efteruddannelse til lærere i de integrerede fag. 7 lande tilbyder ingen CCE uddannelse *overhovedet* gennem lærernes grunduddannelse. 5 lande tilbyder slet ingen CCE uddannelse gennem efteruddannelse og 2 lande (Tjekkiet og Grækenland) tilbyder ingen CCE læreruddannelse overhovedet (hverken uddannelse eller efteruddannelse) for lærere på 8. klassetrin.

Resultaterne peger i øvrigt også på, at der er en del aktivitet vedrørende efteruddannelse for skoleledere på dette område. 13 europæiske lande rapporterer, at de tilbyder en sådan efteruddannelse. Dette er i tråd med den bredere forståelse af CCE, der fremgår af tabel 2.2 ovenfor, hvor skoleledelse ofte ses som del af definitionen af CCE.

Tabel 2.6 viser også, hvor mange af de deltagende lande, der bedømmer eleverne og evaluerer skolerne i forhold til CCE. På grund af sin komplekse karakter af CCE er bedømmelse af CCE også en ret kompleks størrelse, fordi det per definition er svært at definere, hvad der skal vurderes og hvordan, ikke mindst når tendensen er en faglig og organiseringsmæssig udvidelse af hele CCE området. Tabellen viser, at ¾ af de europæiske lande benytter elevbedømmelse i forhold til CCE. Den viser også, at cirka halvdelen af landene evaluerer skolerne. Der er 10 lande, der kombinerer de to former.

Det skal bemærkes, at der i Danmark forekommer en vis CCE vurdering af (nogle) elever, en vis evaluering af (nogle) skoler, og naturligvis kan der også forekomme efteruddannelsesaktiviteter for lærere på områder, der vil kunne defineres som mere eller mindre specifikt CCE relaterede. Da sådanne forhold dog ikke gælder *alment*, men tværtimod er relativt lidt udbredte, er de ikke anført for Danmarks vedkommende.

Tabel 2.6 CCE: Lærere, læreruddannelse, efteruddannelse og evaluering

	CCE lærere 8.kl.			CCE uddannelse for lærere								
				Læreruddannelse			Efteruddannelse					
Land	Lærere i fag med integreret CCE	Alle lærere	CCE specialister	Lærere i fag med integreret CCE	Alle lærere	CCE Specialister	Lærere i fag med integreret CCE	Alle lærere	Skoleledere	CCE Specialister	Status for uddannelsen	Vurdering af elever vedrørende CCE	Evaluering af skoler vedrørende CCE
Letland	●	○	●	●	●	●	●	○	●	●	■	Ja	Ja
England	●	●	●	○	○	●	●	●	●	●	▣	Ja	Ja
Litauen	●	^	●	●	^	●	●	●	●	●	▣	Ja	Ja
Slovakiet	●	○	●	●	○	●	●	●	●	●	▣	Ja	Ja
Belgien (flamsk)	●	●	○	●	●	○	●	●	●	○	▣	Nej	Ja
Sverige	●	●	○	●	●	○	●	●	●	○	▣	Ja	Ja
Slovenien	●	●	○	●	●	○	●	●	●	●	▣	Ja	Nej
Irland	●	●	●	○	○	○	●	●	○	●	▣	Ja	Ja
Malta	●	^	^	●	●	○	●	●	●	○	▣	Ja	Ja
Spanien	●	○	○	●	●	^	●	●	●	^	▣	Ja	Nej
Italien	●	●	○	○	○	○	●	●	●	^	▣	Ja	Nej
Estland	●	○	●	○	○	○	●	●	○	●	▣	Ja	Nej
Finland	●	●	○	●	●	○	○	○	○	○	◈	Ja	Nej
Danmark	●	●	○	●	●	○	○	○	○	○	▣	Nej	Nej
Østrig	●	●	○	^	●	^	^	●	^	^	▣	Nej	Nej
Luxembourg	●	○	○	●	○	○	●	○	●	○	▣	Ja	Nej
Bulgarien	●	○	○	●	○	○	●	○	●	○	▣	Ja	Ja
Schweiz	●	○	○	○	○	○	●	●	●	○	▣	Ja	Nej
Liechtenstein	●	○	○	●	●	○	○	○	○	○	◈	Ja	Nej
Holland	●	○	○	●	○	○	●	○	○	○	▣	Nej	Ja
Cypern	●	^	^	○	○	○	●	○	^	○	▣	Nej	Nej
Polen	●	○	○	○	○	○	○	●	○	○	▣	Ja	Ja
Grækenland	●	○	○	○	○	○	○	○	○	○	◈	Ja	Ja
Tjekkiet	○	○	●	○	○	○	○	○	○	○	◈	Nej	^

Læreruddannelse: ● Ja ○ Nej ^ Ingen data

Efteruddannelse: ■ Obligatorisk ▣ Frivillig ◈ Ikke mulig

Bemærk, at kolonnerne er sorteret efter faldende antal ●(ja) for *hver* af de tre grupper af kolonner angivet øverst.

Rækkerne er desuden sorteret faldende efter landenes totale antal ●(ja) for samtlige kolonner.

Perspektivering

De ovenstående data angående baggrundskarakteristika for de europæiske ICCS lande og deres respektive kontekster for CCE, kan naturligvis have betydning for udlægningen af resultaterne af elevundersøgelsen (opgaver og spørgeskema til elever) i de næste kapitler.

Man kan eksempelvis forestille sig, at nogle elevresultater vil have sammenhæng med landenes forskellige status i forhold til EU. Det kan for eksempel gælde for elevernes viden om forskellige aspekter af EU. Det kan også gælde for elevernes holdninger til eksempelvis EU's udvidelse, Euroen, følelse af europæisk identitet, deltagelse i europæiske aktiviteter, opfattelse af europæiske sprog med videre. I det hele taget kan sådanne nationale forskelle spille en rolle i forhold til stort set alle de områder, som de kommende kapitler undersøger.

Det skal i øvrigt igen bemærkes, at IEA i 2011 udgiver en særskilt rapport, hvor der vil kunne læses nærmere om de nationale skolesystemer, herunder forhold vedrørende organiseringsprincipper, læreruddannelser med videre for alle lande i ICCS (IEA ICCS 2009 Encyclopedia, forventet udgivelse 2. kvartal 2011).

Tabellerne i dette kapitel om de nationale skolesystemer udgør således kun en foreløbig opsamling af de kommende mere uddybende beskrivelser. Læsere med særlig interesse i de mere specifikke omstændigheder i enkeltlande kan således med fordel orientere sig i den kommende IEA rapport.

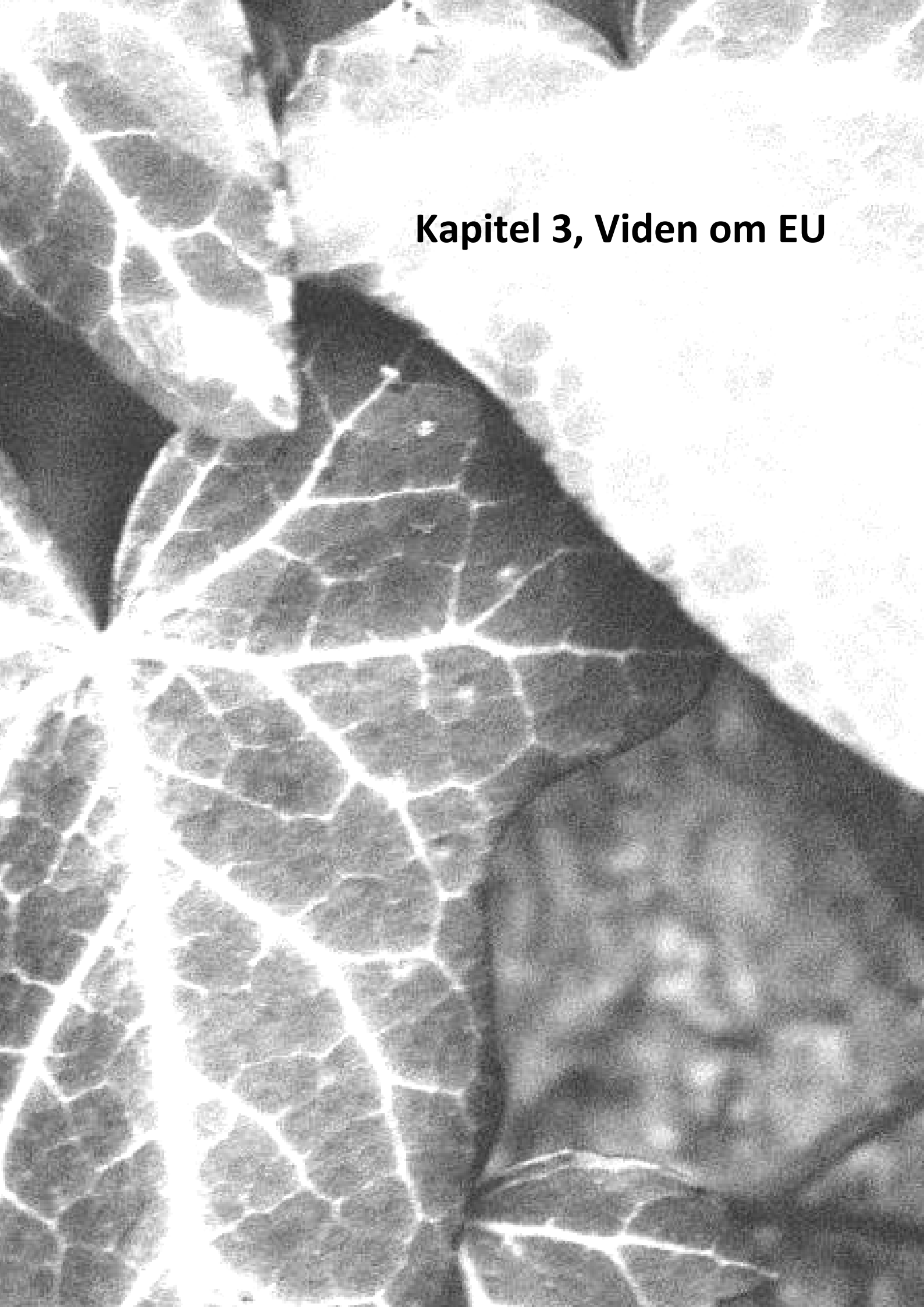

Kapitel 3, Viden om EU

Kapitel 3, Viden om EU

Dette kapitel drejer sig om elevernes viden om EU. Kapitlet omhandler først og fremmest resultater fra det europæiske modul, men inddrager også resultater vedrørende de europæiske landes resultater på ICCS testen fra den internationale hovedundersøgelse.

Generelt opfattes samfundsmæssig viden i ICCS som et bredt begreb, der indholdsmæssigt dækker alle 4 domæner i ICCS strukturen: samfund og systemer, principper, deltagelse og identitet. Samtidig opfattes viden i ICCS også processuelt og som relateret til forståelse, analyse og argumentation. Dette er nærmere beskrevet i den danske rapport om ICCS hovedundersøgelsen. Den internationale ICCS test er således tilrettelagt ud fra et meget bredt begreb om viden med anvendelse af mange spørgsmål.

I IEA's CIVED undersøgelse blev det påvist, at elever med høj grad af samfundsmæssige viden, i højere grad gav udtryk for, at de ville være tilbøjelige til at deltage i samfundsmæssige og politiske aktiviteter, når de blev ældre. Andre undersøgelser har også peget på, at der er en sammenhæng mellem samfundsmæssig viden og holdninger, idet at elever med større viden generelt har mere tolerante holdninger til for eksempel etniske mindretal. Vides ses generelt i ICCS således også som sammenvævet med holdninger og værdier, der undersøges i efterfølgende kapitler.

Det specifikt europæiske opgavehæfte er derimod primært designet med henblik på at undersøge elevernes faktuelle *viden*. Det hænger for det første sammen med, at testen nødvendigvis skulle være kort. For det andet hænger det sammen med, at opgaverne netop skal teste noget andet end den internationale test. I denne Europa og EU sammenhæng er der således fokus på grundlæggende viden om EU og politik, institutioner og processer.

Opgaverne er bygget op som 12 spørgsmål der omfatter 20 items (spørgsmål eller underspørgsmål). Disse er inddelt i 3 områder:

- Fakta om EU og EU institutioner
- Viden om EU lovgivning og politikker
- Viden om Euroen

Disse tre områder suppleres med nogle afsluttende spørgsmål, hvor eleverne skal vurdere omfanget af deres egen viden. Det relativt beskedne omfang af det europæiske opgavehæfte gør det muligt at præsentere resultaterne for hvert land i form af en rigtighedsprocent for hvert item. Informationen giver således konkret indsigt i, hvilken viden eleverne har om EU på de respektive berørte områder. Der vil desuden blive præsenteret nogle samlede mål, der indikerer landenes samlede resultater. De tekniske egenskaber ved de anvendte items betyder, at resultaterne ikke er egnede til en egentlig skala (flere af de anvendte items har meget forskellig sværhedsgrad i de forskellige lande).

Den følgende redegørelse begynder med en kort præsentation af de europæiske landes resultater på den internationale ICCS testskala. Derefter præsenteres elevernes resultater i procent på de spørgsmål, der undersøger elevernes viden specifikt om EU, hvorefter kapitlet afsluttes med resultater vedrørende elevernes selvopfattelse af deres viden om EU.

ICCS testen – de europæiske landes hovedresultater

Det er oplagt at etablere en forbindelse mellem resultaterne på den internationale test og resultaterne på EU opgaverne. Ved at sammenholde resultaterne fra den europæiske del med resultaterne fra den internationale test, kan de europæiske fund nemlig placeres i en bredere kontekst. Som sagt er det vigtigt, at være opmærksom på, at der anvendes to forskellige definitioner af viden i de to undersøgelser. Generelt henvises til hovedrapporten for danske og internationale resultater på ICCS testen, men nedenfor gives en kort redegørelse for nogle hovedfund for at etablere sammenhængen mellem de to delprojekter.

Indledningsvis kan man pege på, at 17 af de 24 europæiske lande opnår gennemsnit, der er højere end det internationale gennemsnit på 500 i forbindelse med ICCS testen, mens de resterende 7 europæiske lande (inklusive Holland) ligger under det internationale gennemsnit.

Resultaterne uddybes i tabel 3.1, der angiver den gennemsnitlige score, elevernes gennemsnitlige alder og det undersøgte klassetrin. Tabellen viser, at de 24 europæiske lande har et samlet gennemsnit på 514 point på den internationale test, hvilket er bedre end de 38 deltagende lande som helhed, hvor gennemsnittet er 500. Der er dog en betydelig bredde i de opnåede resultater også mellem de europæiske lande. Set i forhold til det europæiske gennemsnit på 514, ligger 10 lande signifikant over gennemsnittet og 10 lande signifikant under (inklusive Holland).

Det kan tilføjes, at den internationale skala er inddelt i 3 dygtighedsniveauer, hvor forskellige intervaller på skalaen angiver elevernes generelle kundskabs/færdighedsniveau. Disse niveauer regnes fra niveau 1 (lavest)395-478, niveau 2 (mellem) 479-562 og niveau 3 (højest) 563 og derover (se hovedrapporten for en nærmere beskrivelse).

Det vil sige, at 4 lande ligger med landsgennemsnittet i det laveste kundskabs og færdighedsniveau 1. Det gælder Grækenland, Luxembourg, Bulgarien og Cypern.

17 lande ligger med landsgennemsnit i niveau 2.

Det er således kun Danmark og Finland, hvor den samlede populations gennemsnit ligger på det højeste kundskabs og færdighedsniveau 3. Det er et bemærkelsesværdigt resultat for disse to lande.

Disse resultater viser med andre ord, en ganske betydelig variation alene indenfor Europa, selv om variationen er endnu større, hvis alle ICCS lande medtages. Dertil skal således bemærkes, at der internationalt også opereres med et niveau ”under niveau 1”, som ikke er nærmere specificeret (se også her hovedrapporten for en nærmere beskrivelse).

Elevernes alder og længden af deres skolegang har ikke nogen helt entydig indflydelse på gennemsnittet for kundskaber og færdigheder på ICCS testen. Det skal dog bemærkes, at eleverne i de fire lande med de højeste test-gennemsnit alle er over aldersgennemsnittet, og blandt de 6 laveste placerede lande har tre lande ret lave aldersgennemsnit. Omvendt er der adskillige lande, der har samme aldersgennemsnit som de bedste lande, men uden at opnå tilsvarende gode resultater. Ligeledes gælder det for de to lande, hvor eleverne er i deres 9. skoleår (England og Malta), at de ikke opnår bedre resultater end i lande, hvor eleverne er i deres 8. skoleår (i Malta er eleverne dog meget unge, selv i 9. klasse). Under alle omstændigheder er det oplagt, at der er andre faktorer end alder og længden af skolegangen, der er vigtige for udviklingen af styrken og bredden indenfor de samfundsfaglige kundskaber og færdigheder.

Tabel 3.1 Europæiske landes resultater fra internationale ICCS test

Land	Klassetrin	Alder	Skalascore	SE	
Finland	8.	14,7	**576**	(2,4)	▲
Danmark	8.	14,9	**576**	(3,6)	▲
Sverige	8.	14,8	**537**	(3,1)	▲
Polen	8.	14,9	**536**	(4,7)	▲
Irland	8.	14,3	**534**	(4,6)	▲
Schweiz	8.	14,7	**531**	(3,8)	▲
Liechtenstein	8.	14,8	**531**	(3,3)	▲
Italien	8.	13,8	**531**	(3,3)	▲
Slovakiet	8.	14,4	**529**	(4,5)	▲
Estland	8.	15,0	**525**	(4,5)	▲
England	9.	14,0	**519**	(4,4)	
Slovenien	8.	13,7	**516**	(2,7)	
Belgien (Flamsk)	8.	13,9	**514**	(4,7)	
Tjekkiet	8.	14,4	**510**	(2,4)	
Litauen	8.	14,7	**505**	(2,8)	▼
Spanien	8.	14,1	**505**	(4,1)	▼
Østrig	8.	14,4	**503**	(4,0)	▼
Malta	9.	13,9	**490**	(4,5)	▼
Letland	8.	14,8	**482**	(4,0)	▼
Grækenland	8.	13,7	**476**	(4,4)	▼
Luxembourg	8.	14,6	**473**	(2,2)	▼
Bulgarien	8.	14,7	**466**	(5,0)	▼
Cypern	8.	13,9	**453**	(2,4)	▼
ICCS Europa		14,4	**514**	(0,8)	
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	8.	14,3	494	(7,6)	

▲ Signifikant højere end ICCS gennemsnit

▼ Signifikant lavere end ICCS gennemsnit

Vedrørende signifikante forskelle på lande se også tabel 3.2

SE = Standard error

Bemærkninger:

Belgien, Danmark, Tjekkiet og Schweiz opfylder samplingkrav efter brug af reserveskoler

England opfylder næsten samplingkrav efter brug af reserveskoler

Slovakiets elevpopulation svarer ikke helt til internationale krav

Signifikante forskelle mellem lande

Tabel 3.2 nedenfor viser de europæiske landes placeringer i forhold til hinanden ved at angive signifikante forskelle mellem lande.

Som det fremgår, skiller Danmark og Finland sig ud i toppen, da disse landes gennemsnit er signifikant højere end alle andre landes. Finland og Danmark er ikke signifikant forskellige indbyrdes.

En gruppe på 7 lande scorer signifikant lavere i gennemsnit end Finland og Danmark, men højere end de andre lande. Det er Sverige, Polen, Irland, Schweiz, Liechtenstein, Italien og Slovakiet, hvis gennemsnit ligger mellem 529 og 537 og ikke er signifikant forskellige fra hinanden. Alle disse lande scorer over det internationale skalagennemsnit (500) og over det gennemsnitlige europæiske gennemsnit (514) på den internationale skala. Estland tilhører *næsten* også denne gruppe, da landet med 525 er over det europæiske gennemsnit og ikke er signifikant forskelligt fra hovedparten af de ovenfor nævnte lande (kun signifikant lavere i forhold til Sverige af de 7 ovennævnte).

Dernæst følger 4 lande (England, Slovenien, Belgien og Tjekkiet) med gennemsnitsscorer, der ikke er signifikant forskellige fra det europæiske gennemsnit (men er over det internationale gennemsnit).

3 europæiske lande (Litauen, Spanien og Østrig) scorer lige omkring det internationale gennemsnit (500) men signifikant lavere end det europæiske gennemsnit (514), mens 6 andre lande (Malta, Letland, Grækenland, Luxembourg, Bulgarien og Cypern) scorer signifikant under både det europæiske og det internationale gennemsnit.

Det kan nævnes, at Hollands skalascore også er under begge gennemsnit, men Holland er ikke medtaget i tabellen, da Holland ikke opfylder IEA's samplingkrav.

Tabel 3.2 Multipel sammenligning af landes gennemsnitsscores på ICCS test

Land	Finland	Danmark	Sverige	Polen	Irland	Schweiz	Liechtenstein	Italien	Slovakiet	Estland	England	Slovenien	Belgien (flamsk)	Tjekkiet	Litauen	Spanien	Østrig	Malta	Letland	Grækenland	Luxembourg	Bulgarien	Cypern
Finland			▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Danmark			▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Sverige	▼	▼								▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Polen	▼	▼									▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Irland	▼	▼									▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Schweiz	▼	▼									▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Liechtenstein	▼	▼									▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Italien	▼	▼									▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Slovakiet	▼	▼										▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Estland	▼	▼	▼											▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
England	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼							▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Slovenien	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼						▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲	▲
Belgien (flamsk)	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼									▲	▲	▲	▲	▲	▲
Tjekkiet	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼								▲	▲	▲	▲	▲	▲
Litauen	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼						▲	▲	▲	▲	▲	▲
Spanien	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼						▲	▲	▲	▲	▲	▲
Østrig	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼						▲	▲	▲	▲	▲	▲
Malta	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼			▲	▲	▲	▲
Letland	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼					▲	▲
Grækenland	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼					▲
Luxembourg	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼					▲
Bulgarien	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼				▲
Cypern	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	

▲ Gennemsnit signifikant højere (p<0.05) end i sammenlignet land

▼ Gennemsnit signifikant lavere (p<0.05) end i sammenlignet land

Opgaver i det europæiske modul

Sammenligningen mellem lande vedrørende elevernes viden om EU foretages på baggrund af det nævnte opgavehæfte.

Opgaverne i hæftet er bygget op som 12 spørgsmål (emner), der omfatter 20 items (underspørgsmål). De 12 spørgsmål er inddelt i 3 hovedområder. I det følgende gennemgås svarfordelingerne på alle items enkeltvis. De er fordelt på de tre hovedgrupper på følgende vis:

1. *Fakta om EU og EU institutioner*: Spørgsmål 1 til 8 (omfatter items 01-10)
2. *EU Lovgivning og politik*: Spørgsmål 9 og 10 (omfatter items 11-16)
3. *Euroen*: Spørgsmål 11 og 12 (omfatter items 17-20)

Gruppe 1, Fakta om EU og EU institutioner

Nedenfor gennemgås resultaterne af de 10 items fra spørgsmål 1 til 8 om EU og EU's institutioner. De anførte procenttal er hentet fra tabel 3.3 nedenfor (side 40).

Spørgsmål 1 (item 1 - 3)

Spørgsmål 1 er sammensat af tre items, hvor eleven skal anføre, om et givet udsagn er sandt eller falsk. Da der kun er disse to muligheder, skal man tage i betragtning, at der er 50% chance for at gætte rigtigt på de enkelte items.

På item 1 skal eleverne svare på, om deres land er medlem af EU eller ej. Langt hovedparten af eleverne i de deltagende lande kan svare rigtigt på det spørgsmål. Rigtighedsprocenten er dog markant lavere i de to lande, der *ikke* er medlemslande (Liechtenstein 75% og Schweiz 80%). I lighed med de fleste lande er rigtighedsprocenten i Danmark 99%.

På item 2 skal eleverne tage stilling til udsagnet "EU er et økonomisk og politisk samarbejde mellem lande". Det samlede internationale gennemsnit hedder 85% , hvor den laveste værdi er på 72%, mens det i Danmark er 93%. Det er samtidig den højeste rigtighedsprocent overhovedet (Sverige 83%, Finland 89%).

På item 3 skal eleverne tage stilling til udsagnet "Folk får nye politiske rettigheder, når deres land bliver medlem af EU". Variationen hedder her 49% til 85% med et gennemsnit på 65%. Danmark ligger med 54% mere end 10 procentpoint under gennemsnittet (Finland 59% og Sverige 68%). Der er lidt tendens til, at rigtighedsprocenten er lidt højere i østeuropæiske og sydeuropæiske lande. Lande med over 70% er Bulgarien 74%, Cypern 85%, Estland 72%, Litauen 71%, Luxembourg 71%, Malta 74%. Der kan muligvis være tale om, at *oplevelsen(eller erfaringen)* af at få *nye* rettigheder er forskellig i forskellige lande. I Danmark er der således også fra tid til anden været debatter, der snarere fokuserer på EU som et overstatsligt organ, der potentielt kan fratage en nation dele af dens selvstændighed. Den positive opmærksomhed på nye rettigheder kan således muligvis siges at have været lidt underspillet i Danmark. I det mindste hvis man ser det i forhold til den selvfølgelighed om nye rettigheder som en kendsgerning, der ligger i spørgsmålets formulering.

Samlet om Spørgsmål 1 kan det konkluderes, at danske elever har en viden om Danmarks medlemskab og EU's generelle karakter, der er på niveau med gennemsnittene (på 2 spørgsmål over gennemsnit, på 1 spørgsmål under gennemsnit).

Spørgsmål 2 (item 4)

På spørgsmål 2 skal eleverne genkende EU's flag ud fra 4 fortrykte muligheder. Det samlede internationale gennemsnit er på 93% rigtige med en variation fra 66% i England til 99% i fire østeuropæiske lande (Estland, Polen, Slovakiet, Slovenien). I Danmark er procenten 85% (Sverige 76% og Finland 97%). På sin vis kan det vel undre lidt, at rigtighedsprocenten i Danmark ikke er endnu højere, men som det ses er det på nordisk gennemsnit. Sandsynligvis er EU flaget i en del lande mere synligt i det offentlige rum end i Danmark.

Spørgsmål 3 (item 5)

På spørgsmål 3 skal eleverne svare på, hvor mange medlemslande der er i EU (ved at vælge ét af intervallerne 1–10, 11-20, 21-30 eller 31-40). Variationen går fra 35% rigtige i England til 75% i Slovakiet og med totalt gennemsnit på 57%. De fem lande med højest rigtighedsprocent er alle blandt de nyere lande i EU (Slovakiet, Cypern, Tjekkiet, Slovenien og Bulgarien). Der er dog ikke nogen generel sammenhæng mellem længden af medlemskab og rigtighedsprocent. Med 50% ligger Danmark lidt under gennemsnittet, men på niveau med Sverige med ligeledes 50% og Finland 45%.

Spørgsmål 4 (item 6)

På spørgsmål 4 skal eleverne svare på spørgsmålet om, hvad der "er en betingelse for, at et land kan få lov til at blive medlem af EU" ud fra fire muligheder (at landet er en republik, at landet er demokratisk, at landet er medlem af FN, at landet har en skriftlig forfatning). Variationen går fra 27% i Estland til 60% i Danmark, hvilket altså er den højeste rigtighedsprocent overhovedet. Sverige ligger på 58% og Finland på 30%.

Man kan måske hertil bemærke, at den relativt høje (højeste) danske opmærksomhed på, at demokrati er en *forudsætning* for medlemskab samtidig kan betyde, at danske elever måske er relativt *mindre* tilbøjelige til at mene, at EU medlemskab giver *yderligere* rettigheder (jf. den relativt lave danske rigtighedsprocent på Spørgsmål 1 item 3).

Spørgsmål 5 (item 7)

På spørgsmål 5 skal eleverne svare på spørgsmålet om, hvilken af fire mulige byer der er et mødested for Europa-Parlamentet (svarmulighederne er Rom, Berlin, Paris, Bruxelles). Rigtighedsprocenten varierer fra 22% i England til 88% i Slovakiet med et totalt gennemsnit på 66%. Danmark ligger på 62%, hvilket igen er ganske pænt i det nordiske perspektiv (Finland 60% og Sverige 51%). Man kunne tro, at Belgien (og nabolande) ville have en fordel af et spørgsmål af denne type. Det er ikke i udpræget grad tilfældet (Belgien 76% og Holland 62%). En del lande med de højeste rigtighedsprocenter er blandt de nyere lande i EU (Slovenien, Polen og Slovakiet ligger på henholdsvis 83%, 87% og 88%)

Spørgsmål 6 (item 8)

På spørgsmål 6 skal eleverne svare på spørgsmålet om, hvem der "stemmer for at vælge medlemmerne af Europa-Parlamentet" (med svarmulighederne: Regeringerne, borgerne, statsoverhovederne, Europa-Kommissionen). Variationen af rigtighed går fra 21% i Cypern til 68% i Slovakiet. Kun i Slovakiet kan over halvdelen af eleverne svare rigtigt, og der er et samlet gennemsnit på 35%. I Danmark er resultatet 26% (Finland 33% og Sverige 38%). Det kan bemærkes, at ICCS undersøgelsen blev afholdt *før* det seneste valg til Europa-Parlamentet, hvilket betyder, at denne gruppe af skoleelever på testtidspunktet ikke i praksis havde oplevet et Europa-Parlamentsvalg på et alderstrin, hvor det kunne have blot perifer interesse for dem. Det er velkendt, at kendskabet til Europa-Parlamentet og EU's valgprocedurerne er særdeles beskeden også blandt de voksne befolkninger i EU (se Eurobarometer 2006).

Spørgsmål 7 (item 9)

På spørgsmål 7 skal eleverne svare på spørgsmålet om, hvad der afgør størrelsen af de enkelte landes betaling til EU og EU's projekter (med svarmulighederne, at de fem rigeste betaler det hele, alle betaler lige meget, betaling afhænger af landets rigdom, hvert land vælger selv).

Dette var også et meget svært spørgsmål for eleverne. Rigtighedsvariationen går fra 33% (Irland) til 63% (Danmark) med et totalt gennemsnit på 44%. Næstbedste land er Schweiz med 56%. I Norden får Finland 54% og Sverige 43%.

Spørgsmål 8 (item 10)

På spørgsmål 8 skal eleverne svare på spørgsmålet om, hvilken påstand om EU's mulige udvidelse, der er sand (med svarmulighederne: EU vil ikke optage flere lande, EU vil måske optage flere - men ingen aktuelt, EU vil måske optage flere - og bestemte overvejes, EU vil kun optage flere, hvis nogen melder sig ud). Dette spørgsmål viste sig at være lidt lettere, da gennemsnittet landede på 57% rigtige med en variation fra 38% (England) til 74% (Slovenien). I nogle af de nyere lande ses en høj rigtighedsprocent, og man kan da også forestille sig, at der i sådanne lande er en relativt højere grad af opmærksomhed på optagelsesregler og muligheder. Sammenhængen gælder dog ikke generelt. Med 55% ligger Danmark lige omkring gennemsnittet. Noget lavere end Finland på 65%, men tilsvarende noget højere end Sveriges 42%.

Sammenfattende om spørgsmål 1 til 8 (item 1 – 10)

På de indledende 8 spørgsmål (10 items) om EU og EU's institutioner er der en del variation i rigtighedsprocenterne, både mellem items og på de enkelte items, men uden meget klare fordelinger af lande totalt set. Man kan enkelte steder pege på nogle øst/vest forklaringer eller nye lande/gamle lande forklaringer til en fortolkning af variationen, men disse forklaringer gælder ikke generelt.

For Danmarks vedkommende er det bemærkelsesværdigt, at Danmark på tre af de ti items opnår den absolut *højeste* rigtighedsprocent (items 3, 4 og 7). På to ligger Danmark på gennemsnittet, og på 5 under gennemsnittet. Samlet ligger Danmark en anelse over gennemsnittet. Det kan bemærkes, at de danske resultater samlet set er en smule bedre end de finske og bedre end de svenske. Der skal dog gøres opmærksom på, at gennemsnittet ikke i sig selv skal tillægges den helt store betydning, da baggrunden for at offentliggøre de enkelte procenter netop er, at der på de enkelte spørgsmål kan være tale om, at særlige nationale forhold gør, at et item er sværere eller nemmere i et givet land. Gennemsnittet er anført for at kunne lave en sortering af landene. Man kan dog også se sådan på det, at uanset de specifikke baggrunde for elevernes viden, så er det under alle omstændigheder den viden, de viser sig at have. I den forstand giver gennemsnittet således god mening.

For så vidt er der vel al mulig grund til at antage, at en god del af rigtigheden skyldes kvalificerede gætterier, men da det gælder alle lande, forekommer de danske resultater relativt set ganske tilfredsstillende. Det kan altid diskuteres, om man på nogle områder kunne ønske endnu højere rigtighedsprocenter, men det bør tages i betragtning, at EU som undervisningstema givetvis ofte henlægges til 9. klasse.

Resultaterne af disse første 10 items opsummeres i tabel 3.3 nedenfor. Tabellen er sorteret efter landenes samlede gennemsnit for alle 10 items.

Tabel 3.3 Nationale procent rigtige for viden om EU og EU institutioner (item 1 til 10)

Spørgsmål nr.:	1	1	1	2	3	4	5	6	7	8	
Item nr.:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Land	Mit land er medlem	Politisk og økonomisk union	EU giver nye rettig-heder	Kender EU's flag	Antal medlems-lande	Krav til nyt medlems-land	Mødeby for Europa Parla-mentet	Hvem vælger Europa Parla-mentet	Hvordan bidrager hvert land	Hvad er rigtigt om udvidet EU	GENNEMSNIT
Slovakiet	99 △	90 △	49 ▼	99 △	75 ▲	42	88 ▲	68 ▲	42	64 △	72
Polen	99 △	89 △	65	99 △	55	55 ▲	87 ▲	38 △	49 △	68 ▲	70
Cypern	98 △	76 ▽	85 ▲	98 △	71 ▲	57 ▲	74 △	21 ▼	40 ▽	63 △	68
Italien	99 △	81 ▽	60 ▽	97 △	62 △	34 ▽	75 △	44 △	46	68 ▲	67
Slovenien	99 △	85	63	99 △	70 ▲	33 ▽	83 ▲	26 ▽	35 ▽	74 ▲	67
Østrig	98 △	74 ▼	68 △	96 △	67 △	37 ▽	77 ▲	39 △	50 △	60 △	67
Litauen	99 △	87 △	71 △	98 △	60	39	69	27 ▽	46	68 ▲	66
Malta	99 △	79 ▽	74 △	97 △	54 ▽	50 △	72 △	44 △	39 ▽	51 ▽	66
Belgien (flamsk)	100 △	91 △	59 ▽	92	61 △	47 △	76 △	37 △	38 ▽	57	66
Tjekkiet	99 △	86	64	97 △	71 ▲	32 ▽	83 ▲	25 ▼	41 ▽	59 △	66
Bulgarien	99 △	91 △	74 △	98 △	66 △	28 ▼	73 △	41 △	39 ▽	46 ▼	65
Estland	99 △	90 △	72 △	99 △	50 ▽	27 ▼	68	33 ▽	51 △	58	65
Danmark	99 △	93 △	54 ▼	85 ▽	50 ▽	60 ▲	62 ▽	26 ▽	63 ▲	55	65
Grækenland	98 △	76 ▽	69 △	95 △	56	42	74 △	28 ▽	42	54	63
Luxembourg	99 △	71 ▼	71 △	96 △	63 △	39	64 ▽	36	41 ▽	50 ▽	63
Finland	99 △	89 △	59 ▽	97 △	45 ▼	30 ▼	60 ▽	33 ▽	54 △	65 △	63
Letland	97	86	66	98 △	52 ▽	36 ▽	63 ▽	29 ▽	48 △	52 ▽	63
Irland	99 △	88 △	68 △	87 ▽	56	33 ▽	59 ▽	49 ▲	33 ▼	50 ▽	62
Sverige	97	83 ▽	68 △	76 ▼	50 ▽	58 ▲	51 ▼	37 △	43	42 ▼	61
Schweiz	79 ▼	89 △	66	90 ▽	47 ▼	40	50 ▼	23 ▼	56 ▲	58	60
Spanien	99 △	82 ▽	60 ▽	97 △	49 ▽	38 ▽	48 ▼	35	42 ▽	47 ▽	59
Liechtenstein	75 ▼	88 △	60 ▽	90 ▽	46 ▼	36	53 ▼	23 ▼	43	52	57
England	96	86	56 ▽	66 ▼	35 ▼	37 ▽	22 ▼	45 ▲	35 ▽	38 ▼	52
ICCS Europa	**97**	**85**	**65**	**93**	**57**	**40**	**66**	**35**	**44**	**57**	64
Opfylder ikke samplingkrav:											
Holland	99	88	67	92	44	42	63	40	49	57	64

Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet	▲
Signifikant over gennemsnittet	△
Signifikant under gennemsnittet	▽
Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet	▼

Gruppe 2, EU Lovgivning og politik

Nedenfor gennemgås resultaterne af 6 items om EU og EU's institutioner (spørgsmål 9 og 10). De anførte procenttal er hentet fra tabel 3.4 på side 43.

Spørgsmål 9

Spørgsmål 9 består af 5 items (item 11 til 15), hvor eleven skal anføre, om et givent udsagn er sandt eller falsk, Man skal således være opmærksom på, at sandsynligheden for at svare (gætte) rigtigt er 50%.

På item 11 skal eleven tage stilling til, om det er sandt eller falsk, at "EU bestemmer, hvad din skole underviser i om EU". Samlet set for alle lande ved 65%, at det er falsk, men i øvrigt med en variation fra 45% (Cypern) til 83% (Liechtenstein). Danmark har den højeste rigtighedsprocent af EU-medlemslandene med 80%. I Norden får Sverige 71% og Finland 72%.

På item 12 skal eleven tage stilling til, om det er sandt eller falsk, at "EU har som mål at fremme fred, velstand og frihed". Variationen på dette er klart mindre med den laveste rigtighedsprocent på 80% (Grækenland) og de højeste værdier på 95% (Belgien, Finland, Litauen). Procenterne er dog ganske ens i Norden, idet Danmark ligger på 93% og Sverige på 92%. Man kan sige, at det er ret oplagt, at svaret må være "sandt", når svarmulighederne er reduceret til sand/falsk. Man kan derfor næppe konkludere, at dette er noget, eleverne i bogstaveligste forstand "vidste" i forvejen.

På item 13 skal eleven tage stilling til, om det er sandt eller falsk, at "Alle EU-lande har underskrevet Den Europæiske Menneskerettigheds-konvention". Et sådant spørgsmål må som sådan betragtes som meget vanskeligt, da næppe mange positivt vil *vide,* om (at) det er sandt, at *alle* lande har underskrevet en særlig EU konvention. Omvendt er det fornuftige gæt givetvis at svare "sandt", selv om man ikke "ved" det i bogstavelig forstand. Ikke mindst i forlængelse af item 12. Omvendt er det naturligvis ikke uden betydning, at (om) eleverne foretager det fornuftige gæt.

Svarfordelingen minder da også til forveksling om item 12, men typisk med 2-3 procentpoint point lavere rigtighedsscores på item 12. Lavest ligger Letland med 75% og højest Finland med 93%. Danmark ligger med 91% næsthøjest med Belgien, mens Sverige ligger på 87%. Altså igen ret ens resultater i Norden.

På item 14 skal eleverne tage stilling til, om det er sandt eller falsk, at "EU har lavet love, der skal føre til mindre forurening". Også på dette item forekommer det, at der er tale om en art udsagn, som det per definition er fornuftigst blot at erklære sig enig i. Variationen går i dette tilfælde fra 56% i England til 82% i Litauen og med et samlet europæisk gennemsnit på 70%. Også her er de nordiske lande meget ens, idet Finland ligger på 70%, Sverige på 72% og Danmark på 72%. Også her er informationsmængden noget diskutabel, da man strengt taget ikke rigtig kan vide, om svarene er et udtryk for, at eleverne ved, at EU har gennemført en sådan lovgivning, at EU fører en miljøvenlig politik, at EU i det hele taget har en miljøpolitik eller det blot er fornuftige gæt. En yderligere vanskelighed er, at svaret, at udsagnet er "falsk", i en vis forstand også er "sandt", i det mindste for så vidt som det svar ses som udtryk for den opfattelse, at EU (også) har lavet lovgivning, der *ikke* medfører mindre forurening.

På item 15 skal eleven tage stilling til, om det er sandt eller falsk, at "EU betaler penge til landmænd i EU for at de skal dyrke jorden med miljøvenlige metoder". Dette spørgsmål forekommer at være endnu mere problematisk end item 14. Hovedparten af EU's landbrugsstøtte går til konventionelt landbrug, som næppe kan karakteriseres som *per definition* miljøvenligt. Den kendsgerning forhindrer imidlertid ikke udsagnet i item 15 i at være formelt set rigtigt (det er rigtigt, at EU *også* yder støtte til særlig miljøvenlig dyrkning). Eftersom dette spørgsmål som sådan inviterer til den samme type af fornuftigt gætteri på, at det er "sandt", er det tankevækkende, at så relativt høj en andel svarer "falsk". Således er den internationale

rigtighedsprocent på 52%, hvilket således omvendt viser, at 48% af eleverne antager, at udsagnet er falsk (eller rent faktisk ved, at EU i langt højere grad støtter konventionelt landbrug). Selv om eleverne næsten får foræret et rigtigt svar, så svarer de altså "forkert" (eller viser, at de forholder sig kritisk til udsagnet). I lighed med item 14 er problemet med item 15 altså, at det modsatte udsagn af udsagnet selv *også* ville være sandt, altså at EU betaler landmænd for at dyrke med ikke-miljøvenlige metoder. I det mindste for så vidt man måtte mene, at konventionelt landbrug er mindre miljøvenligt end økologisk landbrug for eksempel.

På spørgsmål 10 (item 16) skal eleverne svare på, hvad alle borgere i EU har ret til (at studere i ethvert EU land uden særlig tilladelse, at rejse i ethvert EU-land uden identitetspapirer, at arbejde i ethvert EU-land uden særlig tilladelse, at stemme til parlamentet i ethvert EU-land).

Umiddelbart er dette et ganske vanskeligt spørgsmål, som blev stillet ud fra en forhåndsantagelse om, at man netop blandt unge kunne forvente (eventuelt ønske) en viden om retten til at studere i et andet land. Imidlertid må man sige, at et detaljeret kendskab til studieregler, rejseregler, arbejdsregler og stemme-regler ikke kan forventes i aldersgruppen. En samlet rigtighedsprocent på 30% viser da også, at spørgsmålet ret beset er *for* svært med en variation fra 20% i England til 42% i Finland. Med 33% i Danmark og 30% i Sverige er det danske resultat relativt set udmærket. Man kan måske tilføje, at spørgsmålet også er svært af den grund, at selv om der ikke skal en egentlig særlig tilladelse til at studere, så skal en unionsborger trods alt optages på den til enhver tid givne uddannelsesinstitution. Disse svarprocenter omkring de 30% skal også ses i forhold til, at der er 25% chance for at svare rigtigt.

Sammenfattende om spørgsmål 9 og 10 (item 1 – 16)

Samlet set er de danske rigtighedsprocenter på disse items gennemgående i den pæne ende, idet Danmark på 5 af de 6 items ligger over gennemsnittet.

Som antydet forekommer det dog, at flere af de anvendte items kendetegnes ved det problem, at de inviterer lidt til, at respondenten blot bekræfter et udsagn, der er formuleret som noget positivt. Det betyder, at nogle items får en lidt uklar status mellem at måle respondentens viden om udsagnet og at måle respondentens holdning til udsagnet.

Samlet set har Danmark den højeste gennemsnitlige rigtighedsprocent sammen med Polen, Finland og Litauen. Det totale gennemsnit ligger dog inden for en begrænset total variation fra 59% til 70%, så det er gennemgående meget ensartede resultater totalt set.

Bemærk i øvrigt også, at gennemsnittet kun er beregnet for at kunne sortere tabellen (se tabel 3.4 på næste side). Det kan nemlig diskuteres, om det giver mening at udregne et sådant gennemsnit, da der på de enkelte items kan være tale om, at forskellige omstændigheder vedrørende de enkelte landes specifikke EU relaterede forhold betyder, at nogle items i nogle lande er lettere end i andre. Det forhold kan man dog også vælge at se bort fra. Man kan jo godt fastholde den synsvinkel, at det er interessant i sig selv at måle denne viden som sådan (uanset baggrunden for den).

Tabel 3.4 Nationale procent rigtige for spørgsmål om EU lovgivning og politik (item 11-16)

Spørgsmål nr.	9	9	9	9	9	10	
Item nr.	11	12	13	14	15	16	
			Er det sandt, at				
Land	EU bestemmer skolers undervisning om EU	EU arbejder for fred, velstand og frihed	alle EU lande er med i EU-konvention for menneske rettigheder	EU har lavet love til at reducere forurening	EU yder betaling for miljø-venligt landbrug	Ret for EU borgere til at studere i andet EU land	GENNEMSNIT
Polen	67 △	91 △	88 △	71	75 ▲	30	70
Finland	72 △	95 △	93 △	70	48 ▽	42 ▲	70
Litauen	59 ▽	95 △	81 ▽	82 ▲	73 ▲	29	70
Danmark	80 ▲	93 △	91 △	72 △	47 ▽	33 △	70
Bulgarien	53 ▼	90	89 △	81 ▲	69 ▲	31	69
Estland	68 △	92 △	89 △	79 △	52	31	68
Slovakiet	62	94 △	90 △	63 ▽	60 △	39 △	68
Sverige	71 △	92 △	87 △	72 △	56 △	30	68
Belgien (flamsk)	76 ▲	95 △	91 △	71	38 ▼	27 ▽	67
Tjekkiet	69 △	92 △	86	62 ▽	56 △	32	66
Liechtenstein	83 ▲	85 ▽	86	69	41 ▼	33	66
Slovenien	69 △	89	87 △	80 ▲	40 ▼	26 ▽	65
Irland	68 △	91 △	89 △	70	53	21 ▽	65
Schweiz	81 ▲	91 △	86	65 ▽	39 ▼	26 ▽	65
Italien	64	92 △	86	67	35 ▼	33	63
Østrig	71 △	84 ▽	79 ▽	61 ▽	51	30	63
Cypern	45 ▼	82 ▽	84 ▽	73 △	60 △	31	63
Malta	56 ▽	82 ▽	84 ▽	70	57 △	23 ▽	62
Luxembourg	65	84 ▽	79 ▽	65 ▽	43 ▽	33 △	61
Grækenland	53 ▼	80 ▽	80 ▽	67 ▽	49 ▽	33 △	61
Letland	49 ▼	88	75 ▼	64 ▽	54	33 △	60
England	57 ▽	89	85	56 ▼	50	20 ▼	59
Spanien	49 ▼	83 ▽	82 ▽	70	44 ▽	28 ▽	59
ICCS Europa	**65**	**89**	**86**	**70**	**52**	**30**	65
Opfylder ikke samplingkrav: Holland	75	91	88	73	41	19	64

Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet ▲
Signifikant over gennemsnittet △
Signifikant under gennemsnittet ▽
Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet ▼

Gruppe 3, Euroen

Den tredje gruppe spørgsmål i afsnittet med opgaver vedrører Euroen (items fra spørgsmål 11 og 12). Resultaterne fremgår af tabel 3.5 nedenfor.

Spørgsmål 11 (item 17-19)

Spørgsmål 11 om Euroen har tre items 17-19, hvor eleverne skal svare, om tre udsagn er sande/falske, mens det efterfølgende spørgsmål 12 består af ét multiple choice item nr. 20 (eleven skal vælge mellem 4 fortrykte svar).resultaterne vises i tabel 3.5 på næste side. Det er klart, at det i denne sammenhæng må forventes at have betydning, om et spørgsmål om Euro stilles i et Euro-land eller i et ikke Euro-land.

Ser man på item 17, at "Euro er den officielle valuta i alle lande i Europa" (falsk), så er der et samlet gennemsnit på 69% rigtige svar. Man kan umiddelbart lægge mærke til, at de højeste rigtighedsprocenter falder i *ikke* Eurozone lande (Tjekkiet 86%, Polen 86%, Danmark 80% og Estland 80%). Sammenhængen er ikke helt klar, idet andre ikke Eurozone lande ikke opnår helt tilsvarende rigtighedsprocenter. Det gælder for eksempel Sverige 71%, England 72% og Letland 70%. Nogle Eurozone-lande opnår således højere gennemsnit (Slovakiet 84% og Finland 83%). Variationen går fra Luxembourg 51% til Tjekkiet/Polen 86%.

Ser man på item 18, "Euro er den officielle valuta i alle lande i EU" (falsk), er det for det første ret oplagt, at det er i en række ikke Eurozone lande, at der er de højeste rigtighedsprocenter. Herunder Polen 80%, Danmark 77%, England 73% og Sverige 69%. Der findes dog også ikke Eurozone lande med langt dårligere resultater, så sammenhængen er igen ikke helt entydig. Man kan bemærke, at Finland ligger meget lavt på item 18 med 36%. Selv om et klart flertal af de finske elever ved, at Euro ikke er officiel valuta i hele Europa, så tror et klart flertal samtidig, at Euro er officiel valuta i hele EU. En tilsvarende logik ses eksempelvis i Slovenien, Schweiz og Grækenland. Variation går i øvrigt fra 29% i Schweiz/Liechtenstein til 80% i Polen og gennemsnit 49%.

Det kan bemærkes, at items 17 og 18 i nogen grad relaterer sig til hinanden. Hvis man svarer *forkert* på 17, så har man så at sige allerede svaret forkert på 18 også. Item 17 er den eneste opgave, der *ikke* specifikt vedrører EU, men derimod "alle lande i Europa".

Ser man på item 19, hvor eleverne skal tage stilling til udsagnet "Euro-pengesedler har samme udseende i alle de lande, hvor Euro er officiel valuta" (sand), er sammenhængen heller ikke entydig med landets stilling som Euro-land eller ikke Euro-land. Principielt kunne man vel forestille sig den omvendte fordel på det spørgsmål, nemlig at elever fra lande *med* Euro ville have en større chance for at vide, at andre landes sedler har samme udseende, men det er *ikke* tilfældet. En samlet rigtighedsprocent på 67% forekommer i øvrigt at være ganske høj. I Norden er der trods forskellig national Euro-status ikke den store forskel: Finland 84%, Sverige 77% og Danmark 76% er alle over det internationale gennemsnit. Variation fra Cypern 45% til Finland 84%.

Spørgsmål 12

Til slut er der spørgsmål 12, item 20, hvor eleverne skal svare på, hvilken fordel lande har af at have Euro som officiel valuta (prisen på varer er den samme, de kan nemmere handle med hinanden (rigtigt svar), arbejderne får samme løn, falskmøntneri bliver sværere). Gennemsnit 65%, og variation fra 50% i England til 75% i Slovenien. I Norden skiller Sverige sig lidt negativt ud med 57%, mens Danmark og Finland begge har 73%. Set i forhold til de andre spørgsmål er den gennemsnitlige afvigelse fra gennemsnittet ret lille på dette spørgsmål, men det er formodentlig også mindre knyttet til landets status som euroland eller ej.

Opsamling vedrørende viden om Euroen

Som omtalt er det klart, at det spiller en rolle, om et land er Euro-land eller ej på disse spørgsmål om Euro, da det på items 17 og 18 må antages at være en fordel at bo i et ikke Euro land. Det omvendte er tilfældet for item 19, men item 20 er mere neutralt. Ser man på de faktiske fordelinger, bekræftes dette i nogen grad ved, at de laveste samlede gennemsnit alle falder i Euro lande, men sammenhængen er dog ikke helt klar, da der også er ikke Euro lande under gennemsnittet. Spørgsmålene er således i praksis ikke entydigt til fordel for bestemte typer af lande. Ser man bort fra den diskussion, så er det under alle omstændigheder tydeligt, at Danmark på alle spørgsmål ligger over det internationale gennemsnit, og som sådan er et af de lande, hvor eleverne klarer disse spørgsmål bedst.

Tabel 3.5 Nationale procent rigtige for spørgsmål vedrørende Euro

Spørgsmål nr.	11	11	11	12		
Item nr.	17	18	19	20		
Land	Euro er officiel valuta i alle lande i Europa	Euro er officiel valuta i alle EU lande	EU penge-sedler har samme udseende i alle lande, hvor Euro er officiel valuta	Find fordel for lande med Euro	Gennemsnit	
Polen	86 ▲	80 ▲	73 △	69 △	77	-
Danmark	80 ▲	77 ▲	76 △	73 △	77	-
Tjekkiet	86 ▲	68 ▲	74 △	74 △	76	Euro
Finland	83 ▲	36 ▼	84 ▲	73 △	69	Euro
Sverige	71	69 ▲	77 ▲	57 ▽	69	-
Slovakiet	84 ▲	48	68	72 △	68	Euro
Estland	80 ▲	62 ▲	64 ▽	63	67	-
Litauen	68	49	72 △	69 △	65	-
England	72 △	73 ▲	62 ▽	50 ▼	64	-
Letland	70	58 △	69	56 ▽	63	-
Italien	71	52	55 ▼	74 △	63	Euro
Irland	69	51 △	67	66	63	Euro
Bulgarien	64 ▽	52 △	71 △	58 ▽	61	-
Liechtenstein	77 △	29 ▼	63	71 △	60	-
Schweiz	77 △	29 ▼	66 □	65	59	-
Østrig	60 ▽	40 ▽	72 △	63 ▽	59	Euro
Belgien (flamsk)	53 ▼	31 ▼	73 △	74 △	58	Euro
Slovenien	62 ▽	37 ▼	54 ▼	75 △	57	Euro
Grækenland	66 ▽	36 ▼	58 ▽	63 ▽	56	Euro
Malta	57 ▼	36 ▼	62 ▽	60 ▽	54	Euro
Spanien	53 ▼	35 ▼	61 ▽	64	53	Euro
Luxembourg	51 ▼	31 ▼	70 △	62 ▽	53	Euro
Cypern	56 ▼	39 ▽	45 ▼	57 ▽	49	Euro
ICCS Europa	69	49	67	65	63	
Opfylder ikke samplingkrav:						
Holland	57	31	63	80	58	

Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet ▲
Signifikant over gennemsnittet △
Signifikant under gennemsnittet ▽
Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet ▼

Konklusion vedrørende elevernes viden om EU

Det kan konstateres, at de danske elever gennemgående opnår nogle relativt set udmærkede rigtighedsprocenter, når man sammenligner med de andre EU lande på disse spørgsmål om viden om EU. For at få en art samlet resultat, er der udregnet den gennemsnitlige rigtighedsprocenter for alle lande på de 20 items under ét (se tabel 3.6 her). Det skal bemærkes, at en sådan beregning blot viser de faktiske niveauer af viden. Som sagt kan eleverne i forskellige lande have forskellige fordele eller ulemper på givne spørgsmål. Der er en tendens til, at Danmark gentager det positive resultat fra den internationale ICCS test, da man med denne opgørelsesform kan placere Danmark på en samlet 3. plads efter Polen og Slovakiet, men med lidt højere gennemsnit end Finland og Sverige. Det kan bemærkes, at det ikke er så overraskende, at netop Polen ligger godt placeret. I IEAs CIVED 1999 undersøgelse lå Polen således helt i top på den globale testskala sammen med Finland. Noget tyder således på, at Polen især klarer sig godt, når spørgsmålene vedrører mere faktuel viden. IEA CIVED var således noget mere tilrettelagt efter *viden* (for eksempel om demokratiske institutioner) end den internationale ICCS test er. I øvrigt ses som tydelig tendens, at østeuropæiske lande klarer sig lidt bedre end vesteuropæiske lande på disse spørgsmål. Hovedparten af disse lande er nyere medlemslande, så måske der er lidt større aktuelt fokus på facts om EU i disse lande. Det skal dog bemærkes, at forskellene ikke er markante, da alle lande placerer sig plus/minus 8 procentpoint i forhold til gennemsnittet.

Tabel 3.6 Gennemsnit (procent) af 20 items om EU

Land	Gennemsnit
Polen	74
Slovakiet	73
Danmark	71
Tjekkiet	70
Litauen	69
Finland	69
Estland	69
Bulgarien	68
Italien	67
Sverige	67
Belgien (flamsk)	67
Slovenien	66
Østrig	66
Irland	65
Cypern	65
Letland	65
Malta	64
Grækenland	64
Schweiz	63
Liechtenstein	63
Luxembourg	63
Spanien	60
England	58
ICCS Europa	66
Opfylder ikke samplingkrav:	
Holland	65

Elevernes selvforståelser med hensyn til viden om EU

I forlængelse af det europæiske moduls opgaver, udfyldte eleverne også et spørgeskema om deres holdninger til EU spørgsmål og europæiske spørgsmål. Dette spørgeskema omfatter13 spørgsmål om borgerskabsrelaterede holdninger og adfærd, som beskrives og kommenteres i de efterfølgende kapitler. Et af disse spørgsmål vedrører dog dette kapitel, idet eleverne blev bedt om at anslå omfanget af deres viden om (blandt andet) de emneområder, der er inkluderet i opgaverne (EU og EU institutioner, EU lovgivning og politikker samt Euroen).

Eleverne svarede på en 4-points skala (hvor svarmulighederne var *meget, ret meget, lidt, intet*). Svarene er gjort op på en skala med gennemsnittet sat til 50. Tabel 3.7 nedenfor viser hvert lands gennemsnitlige skalascore. Da der ofte ses kønsforskelle på denne type variable om opfattelse af egne evner, viser tabel 3.8 også de gennemsnitlige scores for hvert køn. Den laveste skalascore er 46, der ses i Danmark, England, Sverige og Schweiz. Eleverne i disse lande har altså relativt mindre tillid deres egen viden om EU end gennemsnittet af lande. Umiddelbart er dette måske lettest forståeligt for Schweiz og Liechtenstein (som lande, der ikke er medlem af EU). Ikke desto mindre kan man dog pege på, at England og Schweiz rent faktisk ligger ret lavt i tabel 3.6 for gennemsnittet af rigtighedsprocent, hvorfor elevernes relativt lave selvvurdering kan siges at være ret realistisk. Danmark, Finland og Sverige ligger bedre placeret på tabel 3.6 end elevernes selvvurderinger lader formode. De højeste skalascores ses i Italien, Bulgarien og Slovenien, 56, 54 og 53, der alle ligger midt i tabel 3.6.

Om kønsforskelle i tiltro til egen viden

I alle lande er drenge statistisk signifikant mere optimistiske om deres viden om EU end piger. I de fleste tilfælde er forskellen mellem kønnene under 3 skalapoint. 10 lande har imidlertid kønsforskelle på mellem 4 og 6 skalapoint: Belgien, Danmark, England, Finland, Liechtenstein, Luxembourg, Malta, Schweiz, Sverige og Østrig. Denne gruppe inkluderer alle de lande, hvor tiltroen til egen viden om EU samlet set er mindst og ingen af dem, hvor tilliden til egen viden er størst. Det er med andre ord ikke mindst pigernes relativt set lave grad af selvtillid, der betyder, at disse lande ligger under det samlede gennemsnit for tiltro til egen viden.

En relevant udforskning af dette punkt ville selvfølgelig have været at sammenligne elevernes tillid til deres EU viden med deres grad af viden, som den kommer til udtryk på opgaverne om EU. Den internationale udgave af denne rapport vurderer imidlertid, at der næppe er noget ligefremt forhold mellem kønsforskellen på elevernes selv-rapporterede opfattelse af egen EU viden og kønsforskellen på deres faktiske viden, men data rapporteres ikke. Det kan dog bemærkes, at der i de danske resultater rent faktisk er en kønsforskel. Ud af de 20 EU opgaver har danske drenge således en højere rigtighedsprocent end piger i de 18 tilfælde. Drengene har således højere rigtighedsprocenter på alle tre områder af EU opgaverne i Danmark. Og på de to items, hvor piger ligger højest, er det med under 1 procentpoint, mens drenge på 14 items ligger mere end 3 procentpoint over pigerne.

I Danmark er elevernes selvvurdering af kønsforskellen således i ret god overensstemmelse med resultaterne. Dette er et lidt interessant fund, da resultatet på den globale ICCS test for Danmarks vedkommende er næsten neutralt, hvad angår kønsforskel (men i øvrigt har langt de fleste lande bedre resultater for piger på den globale test). Forskellen til drenges fordel på EU spørgsmålene kan hænge sammen med emnet, men kan måske også hænge sammen med, at disse opgaver er mere orienterede efter faktuel viden end ICCS testen. Dette hænger også meget godt sammen med resultaterne fra IEA CIVED 1999, hvor danske drenge klarede sig lidt bedre end pigerne.

Tabel 3.7 Skala for: Selvvurderet viden om EU

Land	Skalascore	Piger	Drenge	Forskel	Landets numeriske placering rangordnet efter gennemsnitlig viden ifølge tabel 3.6
Italien	56 ▲	55	57	**1**	9
Bulgarien	54 ▲	53	55	**2**	8
Slovenien	53 ▲	52	55	**3**	12
Cypern	53 △	51	54	**3**	15
Grækenland	53 △	51	54	**3**	18
Østrig	53 △	50	55	**5**	13
Slovakiet	52 △	51	53	**2**	2
Malta	52 △	49	54	**5**	17
Litauen	51 △	50	51	**1**	5
Letland	50	49	52	**3**	16
Luxembourg	50	48	52	**5**	21
Polen	50	48	51	**3**	1
Spanien	50	48	51	**3**	22
Tjekkiet	49 ▽	48	50	**2**	4
Irland	49 ▽	47	50	**3**	14
Belgien (flamsk)	49 ▽	47	50	**4**	11
Estland	48 ▽	47	50	**3**	7
Finland	47 ▽	45	50	**5**	6
Liechtenstein	47 ▼	45	48	**4**	20
Danmark	46 ▼	44	49	**5**	3
Schweiz	46 ▼	44	49	**6**	19
Sverige	46 ▼	43	49	**5**	10
England	46 ▼	44	48	**4**	23
ICCS Europa	50	48	52	**3**	
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	51	50	52	**3**	

Forskelle med **fed** er signifikante

Mere end 3 point over gennemsnittet ▲
Signifikant over gennemsnittet △
Signifikant under gennemsnittet ▽
Mere end 3 point under gennemsnittet ▼

Forholdet mellem selvvurderet EU viden og internationale ICCS testresultater

I det følgende ses på forholdet mellem elevernes opfattelse af deres faktuelle viden om EU og deres kundskaber og færdigheder om samfundsforhold mere generelt på den internationale ICCS test fra ICCS hovedundersøgelsen. Tabel 3.8 nedenfor opsummerer resultatet. Tabellen deler eleverne i hvert land op i 3 grupper (tertiler) efter deres grad af selvvurderet viden indenfor EU emnerne. For hver af disse grupper beregnes dernæst den gennemsnitlige ICCS skalascore.

På tværs af alle lande, scorede eleverne i den laveste tertil (dvs. de elever i hvert land, der har den laveste tillid til egen EU viden) gennemsnitligt 509 på den internationale ICCS test, men eleverne i den højeste tertil gennemsnitligt scorede 512. Grupperne med en middel grad af selvtillid scorede i kontrast hertil højere på den internationale test, nemlig 524 i gennemsnit. De gennemsnitlige resultater dækker dog over ganske store nationale forskelle.

Det mest iøjnefaldende fund fra tabel 3.8 er således, at der (generelt) *ikke* er nogen positiv sammenhæng mellem tillid til egen EU viden og den målte samfundsmæssige viden på den internationale ICCS skala.

Kun i ét land blev der fundet et signifikant lineært forhold. I Danmark scorer den laveste tertil signifikant lavere end den mellemste tertil, der tilsvarende scorer signifikant lavere end den højeste tertil. Kun Italien og Slovakiet har en ret klar tendens til det samme, men i ingen af disse lande er forskellene statistisk signifikante. Dog har 7 lande udover Danmark en signifikant forskel på laveste og højeste tertil (med højeste testgennemsnit i højeste tertil).

Dette indebærer altså, at der for de fleste landes vedkommende ikke er noget ligefremt forhold mellem samfundsmæssig viden i den internationale kontekst og selvtillid til samfundsmæssig viden i EU konteksten. Nu kan man naturligvis også diskutere, om en sådan sammenhæng er forventelig, da *selvvurderet* viden om EU ikke nødvendigvis har en sammenhæng med faktiske kundskaber og færdigheder på andre områder. Omvendt er det rimeligt at antage, at netop EU fagligt stof kan være et vanskeligt område for den givne aldersgruppe, hvorfor elever med alment gode samfundsfaglige kundskaber alt andet lige må forventes også at være de relativt dygtigste på dette område.

For Danmarks vedkommende kan man konstatere, at der rent faktisk er en sådan sammenhæng. Som sagt er det kun i Danmark, at elevernes selvvurdering på statistisk signifikant vis modsvarer elevernes faktiske resultater.

Når man opdeler elevgruppen i tre tertiler, er det jo dette interne forhold mellem de tre grupper, der er afgørende. Nu kan det naturligvis altid diskuteres, i hvilken forstand denne evne til at vurdere sin egen relative dygtighed er ønskværdig eller ej, men for så vidt man ønsker en såkaldt evalueringskultur i den danske skole, er det under alle omstændigheder interessant, at de danske elever åbenbart har en relativt god fornemmelse af deres faglige viden. Noget tyder således på, at danske elever har ganske realistiske vurderinger af egne evner, når de skal vurdere sig selv.

Tabel 3.8 ICCS testresultat (international test) og sammenhæng med selvvurderet viden om EU

Land	Selvvurderet viden om EU opdelt i: Lav	Mellem	Høj		Forskel: Høj - lav
Danmark	551	584	602	▶	51
Slovakiet	515	535	540	▷	26
Tjekkiet	495	519	519	▷	24
Italien	522	535	540	▷	18
Litauen	493	510	511	▷	18
Polen	527	548	538	▷	11
Finland	569	579	580	▷	10
Sverige	529	548	539		10
Belgien (flamsk)	505	530	513	▷	8
Grækenland	471	484	478		6
Slovenien	511	522	517		6
Estland	522	539	525		3
Spanien	499	517	500		1
Schweiz	526	540	526		0
Irland	531	547	530		-1
Østrig	506	504	502		-5
Luxembourg	470	491	464		-6
Cypern	459	460	451		-8
Letland	481	489	474		-8
Malta	486	508	472		-14
Liechtenstein	530	547	511		-18
England	525	535	504	◁	-20
Bulgarien	479	489	450	◁	-29
ICCS Europa	**509**	**524**	**512**	▷	4
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	487	496	492		5

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **højere** end i lav tertil og signifikant **lavere** end i høj tertil ▶

Gennemsnit i høj tertil signifikant **højere** end i lav tertil ▷

Gennemsnit i lav tertil signifikant **højere** end i høj tertil ◁

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **lavere** end lav tertil og signifikant **højere** end høj tertil ◀

Forholdet mellem elevernes selvvurderede viden om EU emner og politisk ydre selvtillid

Elevernes selvvurderede viden om EU anliggender kan også ses i forhold til elevernes samfundsmæssige handleressourcer i almindelighed. På engelsk kaldes dette i ICCS "citizenship efficacy", hvilket her betegnes som politisk ydre selvtillid. Den er blevet målt gennem elevernes svar på en række items i det internationale elevspørgeskema, hvor eleverne angiver, hvor godt de mener, at de vil kunne klare at udføre en række handlinger (holde et oplæg, skrive et læserbrev, følge med i en debat på TV og lignende). Svarmulighederne er *meget godt, temmelig godt, ikke særlig godt, slet ikke*) og resultaterne er opgjort som del af den globale hovedrapport på en standardiseret skala med *internationalt* gennemsnit på 50. Tabel 3.9 nedenfor viser resultaterne, idet eleverne også her er inddelt i tertiler i forhold til deres selvvurderede viden om EU emnerne. For hver tertil for selvvurderet viden er derefter anført tertilens gennemsnitlige skalascore for samfundsmæssige handleressourcer. Tabellen viser, er der i alle lande er en signifikant sammenhæng mellem den selvvurderede viden om EU på den side og vurdering af samfundsmæssige handleressourcer på den anden side. Dette gælder for alle 24 europæiske lande.

For Europa som helhed har elever i den laveste tertil af selvvurderet EU-viden et gennemsnit på 46 på skalaen for politisk selvtillid, hvilket er signifikant under skalaens gennemsnit på 50. Elever med middel grad af tillid til deres viden har en signifikant højere grad af tro på, hvor godt de ville udføre de oplistede opgaver. Deres gennemsnitlige score er på 49, og således lige akkurat under det samlede gennemsnit. Eleverne med den højeste grad af tillid til deres viden om EU opnår et gennemsnit på 52. Den gennemsnitlige forskel i selvtillid er 7 skalapoint regnet fra laveste til højeste tertil for selvvurderet viden og den forskel er næsten lige stor i alle lande med 6 eller 7 point i næsten alle lande.

Det er ikke uventet, at disse variable udviser sammenhæng, da de begge er baseret på elevernes selvvurderinger. Det er således forventeligt, at elever med relativt høj tillid til deres samfundsmæssige EU viden også mere alment giver udtryk for en relativt høj (politisk) selvtillid (jo mere eleven *mener* at vide om EU, jo højere generel politisk selvtillid giver eleven udtryk for i den globale undersøgelse). Omvendt er det naturligvis ikke givet, at man ville finde, at tillid til egen samfundsmæssig viden i én samfundsmæssig sammenhæng er forbundet med tillid til egen formåen til at handle i andre samfundsmæssige sammenhænge (når disse spørgsmål teknisk set optræder i forskellige sammenhænge i forskellige spørgeskemaer).

Man kan bemærke, at vurderingerne af samfundsmæssige handleressourcer generelt er *meget* lav i Finland trods landets generelt gode testresultater. Omvendt er den meget høj i Grækenland trods mindre gode testresultater.

Tabel 3.9 på næste side viser, at der eksisterer et forhold mellem grader af tiltro til samfundsmæssig viden og grader af tiltro til samfundsmæssige handleressourcer, men tabellen viser også, at denne sammenhæng udspiller sig inden for en variation, hvor enkelte lande kan siges gennemgående at ligge relativt højt eller relativt lavt. Der er således ikke nogen klar sammenhæng mellem givne niveauer på de to skalaer, men internt i hvert land er sammenhængen af stort set samme størrelsesorden.

Tabel 3.9 Skalascore for Politisk ydre selvtillid (for elev-tertiler efter selvvurderet viden om EU)

	Selvvurderet viden om EU opdelt i				
Land	Lav	Mellem	Høj		Forskel: Høj - lav
Malta	41	47	51	▶	10
Liechtenstein	44	48	53	▶	9
Sverige	45	49	53	▶	8
Irland	45	49	53	▶	8
Finland	42	46	49	▶	7
Danmark	46	49	53	▶	7
Tjekkiet	44	47	51	▶	7
Italien	48	52	55	▶	7
Slovenien	46	50	53	▶	7
England	46	51	53	▶	7
Grækenland	49	52	56	▶	7
Østrig	47	50	54	▶	7
Luxembourg	45	49	51	▶	6
Spanien	46	50	52	▶	6
Cypern	48	52	55	▶	6
Polen	48	51	54	▶	6
Litauen	47	50	53	▶	6
Bulgarien	47	50	53	▶	6
Schweiz	45	47	50	▶	6
Belgien (flamsk)	44	47	50	▶	6
Slovakiet	46	48	51	▶	5
Letland	47	49	52	▶	5
Estland	46	49	51	▶	5
ICCS Europa	**46**	**49**	**52**	▶	7
Opfylder ikke samplingkrav: Holland	44	48	50	▶	6

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **højere** end i lav tertil og signifikant **lavere** end i høj tertil ▶

Gennemsnit i høj tertil signifikant **højere** end i lav tertil ▷

Gennemsnit i lav tertil signifikant **højere** end i høj tertil ◁

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **lavere** end lav tertil og signifikant **højere** end høj tertil ◀

Resumé af kapitel 3

Dette kapitel har udforsket europæiske elevers samfundsmæssige viden både i form af deres viden om EU (gennem 20 items om viden om EU) og deres almene samfundsfaglige kundskaber og færdigheder (gennem ICCS testen). Hovedresultaterne er:

- I gennemsnit opnår de europæiske lande resultater over gennemsnittet på den internationale ICCS test, men der er en ret stor spredning mellem lande (og i lande).
- Eleverne i Finland og Danmark opnår signifikant højere gennemsnit på den internationale ICCS test end elever i alle andre europæiske lande.
- Når det gælder viden om EU i det europæiske modul opnår danske elever det tredjehøjeste gennemsnit af 24 lande på 20 enkeltspørgsmål om EU.
- Der er ikke noget land, hvor eleverne konsekvent (på tværs af alle items) demonstrerer højere viden end elever i andre lande.
- Helt grundlæggende fakta om EU er udbredt på tværs af landene, f.eks. kan næsten alle elever identificere EU's flag.
- Mere detaljeret viden om EU er mere varieret, f.eks. ved færre elever, at borgerne i EU vælger Europa-Parlamentet.
- Viden om Euroen er relativt udbredt, men mange elever tror, at Euroen er den officielle møntfod i alle EU lande.
- Eleverne i lande indenfor Eurozonen ser ikke ud til at have nogen entydig fordel i besvarelsen af spørgsmål om Euroen.
- Drenge har konsekvent højere tillid til deres viden om EU end piger
- I Danmark har drenge også rent faktisk højere viden om EU end piger
- Elevernes grad af tillid til egen viden om EU hænger generelt ikke sammen med deres samfundsfaglige viden som målt på ICCS testen.
- Kun i Danmark ses en signifikant sammenhæng mellem elevernes selvvurderede EU viden og deres faktiske viden på ICCS testen.
- Der er sammenhæng mellem elevernes *selvvurderede* EU-viden og deres bedømmelse af deres politiske ydre selvtillid. Det gælder i alle lande.

Kapitel 4, Europæisk identitet

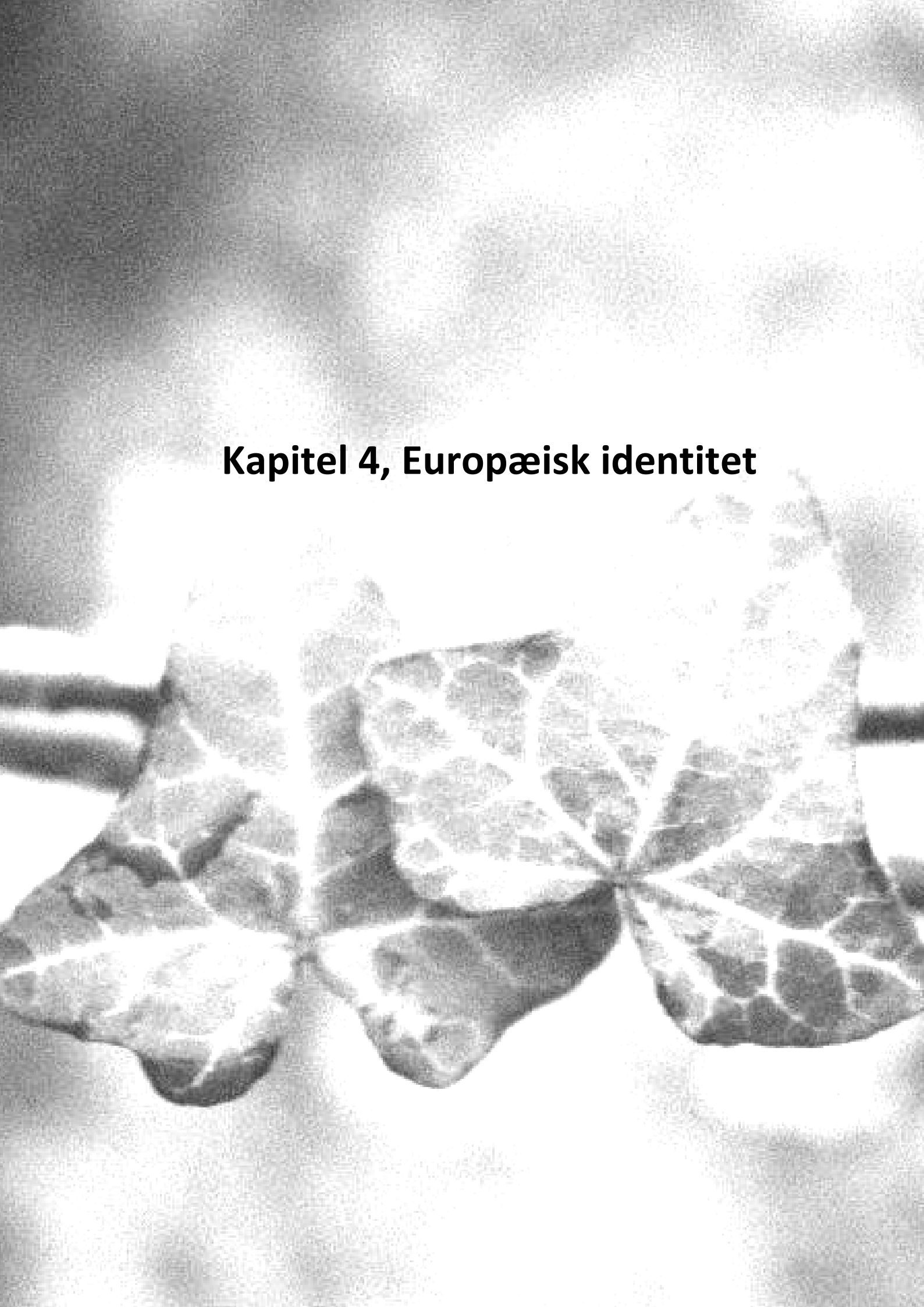

Kapitel 4, Europæisk identitet

I de følgende kapitler beskrives elevernes holdninger til en række aspekter af Europa og EU. I dette kapitel undersøges 2 områder, nemlig:

1. Europæisk identitet
2. Europæisk politik

De fleste resultater i dette kapitel stammer fra det europæiske moduls spørgeskema til eleverne, men nogle få resultater fra ICCS hovedundersøgelsen inkluderes også på relevante steder.

I det europæiske spørgeskema benyttes generelt samme type af spørgeteknik og præsentationsteknik som i ICCS hovedundersøgelsen. De fleste spørgsmål stilles som udsagn, hvor elever kan svare *meget uenig, uenig, enig, meget enig* (eller tilsvarende). Resultaterne præsenteres typisk på *skalaer*, hvor det samlede europæiske gennemsnit er sat til værdien 50 uanset hvad gennemsnittet måtte være i faktiske tal. Med andre ord kan to skalaer *ikke* sammenlignes indbyrdes, da alle resultater på skalaer er relative resultater på *den givne* skala. Et givent gennemsnit udtrykt som ”50” på én skala er med andre ord *ikke* et udtryk for det samme niveau som 50 på en anden skala. En række resultater præsenteres dog med nationale *procenttal* for enkelt items.

Temaet om en særlig europæisk identitet har en lang forhistorie, men i de senere år har der været en stigende politisk fokusering på temaet om europæisk identitet i en kontekst af EU. Den internationale udgave af denne rapport placerer således Maastricht Traktaten som en art vendepunkt i EU’s politik på området ved at karakterisere nogle kendetegn ved situationen før og efter Maastricht.

Før defineres ved et forholdsvis snævert begreb om identitet, idet identitet i udgangspunktet blev tænkt som national identitet snarere end som europæisk. Den nationale identitet var knyttet til de nationale statsborgerrettigheder i hvert enkelt land. Om de vestlige lande tænkte man ganske vist, at de overordnet set havde en fælles arv, fælles værdier og fælles kultur, som - trods de indbyrdes forskelle - adskilte vesteuropæiske lande som en art blok af lande fra østeuropæiske lande og andre verdensdeles lande. I EU’s udvikling markeres Maastricht som nævnt som et vendepunkt, idet der blev lovgivet om rettigheder for alle borgere i EU lande. Tilskrivningen af rettigheder til unionsborgere i Maastricht traktaten og EU’s udvidelse mod øst har således haft stor betydning for balancen mellem (og diskussionerne omkring) national identitet, supranational identitet og/eller post-national identitet.

E*fter* karakteriseres således ved en tendentiel afkobling af statsborgerbegrebet fra dets specifikke nationale udgaver til en mere overordnet EU dimension, hvilket kan siges at indskrive borgerrettighederne i en principiel EU dimension snarere end fortsat at betragte dem som anliggender for de nationale stater (alene). Det betyder, at identitetsbegrebet og borgerbegrebet tendentielt også bliver mere inkluderende, bredere, mangfoldigt og post-nationalt. Sagt på en anden måde fokuserer EU’s diskurs i højere grad på det enkelte menneske som EU-borger end på det nationale subjekt. Det kan tilføjes, at udviklingen i EU’s opfattelse af borgeren og borgerrettighederne således kan siges at få en række lighedstræk med de universelle menneskerettigheder (i det mindste i den fortolkning af disse, der netop fokuserer på menneskerettighederne som *individets* universelle rettigheder).

Denne udvikling er kompleks, og det er som sådan ikke denne rapports ærinde blot tilnærmelsesvist at yde dette temas kompleksitet retfærdighed. Ovenstående antydninger skal blot illustrere baggrunden for, at det blev betragtet som vigtigt at inkludere forskellige spørgsmål om elevernes opfattelse af identitet i

spørgeskemaet. Temaet om europæisk identitet dækkes i spørgeskemaet at forskellige spørgsmål om at være *europæisk borger* og *EU-borger* (*unionsborger)*. Temaet suppleres og perspektiveres med data fra ICCS hovedundersøgelsen, hvor der i højere grad blev fokuseret på den *nationale borger*. Kapitlets 1. del om europæisk identitet ser således på underområderne:

- National borger
- Europæisk borger
- EU-borger, unionsborger

I denne rapports sammenhæng (altså det europæiske ICCS modul) er interessen således primært fokuseret på udbredelsen af europæisk identitet og national identitet og på samspillet mellem europæisk identitet og national identitet. I et videre perspektiv ville man naturligvis kunne inkludere et begreb om en kosmopolitisk borger eller verdensborger til den ene side og et begreb om lokal borger (minoriteter, subkulturer) til den anden side.

Identitetstemaet knyttes senere i dette kapitel til nogle mere eksplicitte politiske temaer, idet man kan antage, at opfattelse af europæisk identitet, EU-identitet og national identitet kan hænge sammen med elevernes holdninger til en række politikområder, der mere overordnet set vedrører EU's egen identitet. Kapitlets 2. del ser således på følgende undertemaer:

- Holdninger til unionsdannelse
- Holdninger til tættere politisk samarbejde (på specifikke politiske områder)
- Holdninger til Euro-samarbejde
- Holdninger til udvidelse af EU
- Grad af tillid til EU institutioner
- Forholdet mellem viden og holdninger

Som det se er der tale om en række grundlæggende forhold omkring unionens karakter og omfang.

Del 1: Resultater vedrørende europæisk identitet

Elevernes holdninger og opfattelser af identitet blev undersøges med en række items. Med henblik på at kunne benyttes i alle *europæiske* lande er nogle udsagn formuleret, så de eksplicit vedrører Europa, mens andre udsagn er formuleret, så de eksplicit vedrører EU. Det hænger sammen med, at ikke alle lande i det europæiske modul er EU-lande. Der er således også en smule variation i forhold til, hvilke items de enkelte lande har benyttet. Nedenstående items er dog benyttet til at beregne en skala for *europæisk* identitet, da disse items (med svarmulighederne *meget enig, enig, uenig, meget uenig*) benyttes i alle lande:

- Jeg ser mig selv som europæer.
- Jeg er stolt af at bo i Europa.
- Jeg føler mig som en del af Europa.
- Jeg ser først mig selv som borger i Europa og dernæst som borger i verden.
- Jeg har mere til fælles med unge fra europæiske lande end med unge fra lande uden for Europa.

Resultaterne ses i tabel 4.1 (nedenfor), hvor resultaterne også er opgjort efter køn. Ser man først på landsresultaterne, skal det bemærkes, at gennemsnittet i alle lande er bekræftende i forhold til at have en europæisk identitet. De nationale forskelle er således grader af generelt positive holdninger. Et stort antal lande ligger ganske tæt på det totale gennemsnit med gennemsnittene 49 og 50. Kun Italien (54), Slovenien (53) og Spanien (53) ligger tydeligt over gennemsnittet (og kun de to førstnævnte er statistisk signifikante

afvigelser). I den anden ende er det kun Letland, som med 45 er klart under gennemsnittet. I Norden ligger Danmark (49) lidt lavere end Sverige (50) og Finland (52).

I næsten alle lande er drenge mere positive i forhold til at identificere sig med en europæisk identitet end piger. På det område er situationen den samme i Danmark, Sverige og Finland, idet drengene ligger 2 skalapoint højere end pigerne, hvilket svarer nøjagtigt til det gennemsnitlige europæiske resultat.

Tabel 4.1 Skala for: Elevernes følelse af europæisk identitet

Land	Skalascore		Piger	Drenge	Forskel
Italien	54	▲	53	55	**2**
Slovenien	53	▲	53	54	**2**
Spanien	53	△	51	54	**2**
Slovakiet	52	△	51	54	**2**
Finland	52	△	51	53	**2**
Luxembourg	52	△	50	53	**3**
Østrig	51	△	50	52	**2**
Irland	50		49	51	**2**
Estland	50		50	51	**1**
Liechtenstein	50		50	50	0
Bulgarien	50		49	51	**2**
Grækenland	50		49	50	**1**
Sverige	50	▽	49	51	**2**
Belgien (flamsk)	49	▽	48	51	**2**
Tjekkiet	49	▽	49	50	**1**
Litauen	49	▽	49	49	0
Danmark	49	▽	48	50	**2**
Cypern	49	▽	48	49	1
Polen	49	▽	48	49	**1**
Schweiz	48	▽	48	49	1
England	48	▽	47	50	**3**
Malta	48	▽	48	48	0
Letland	45	▼	45	46	1
ICCS Europa	50		49	51	**2**
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	48		47	49	**2**

Forskelle med **fed** er signifikante

Mere end 3 point over gennemsnittet	▲
Signifikant over gennemsnittet	△
Signifikant under gennemsnittet	▽
Mere end 3 point under gennemsnittet	▼

I tabel 4.2 gentages de nationale resultater for europæisk identitet (se tabel 4.1 ovenfor), men nu med data opgjort efter immigrantstatus. Man kan sige, at den opgørelse tjener to formål. For det første kan man naturligvis sammenligne indfødte elever med immigrantelever, men det indebærer også, at man kan se på de nationale resultater uden eventuel påvirkning fra immigrantelever. Antallet af immigrantelever er meget forskelligt i de deltagende lande. Der vises kun resultater for lande, hvor mere end 50 immigrantelever deltager i undersøgelsen.

For Europa som helhed har immigranter minus 2 skalapoint i gennemsnit. Det skal dog bemærkes, at immigranterne i alle lande gennemsnitligt har en meget positiv opfattelse af Europa. *Relativt* set er den mindre end for de indfødte elever, men de indfødte elever er også generelt *meget* positive. Det er lidt vanskeligt at sige, om man generelt skulle forvente en højere eller lavere identifikation med Europa fra immigranters side, da immigrantelever jo er en sammensat gruppe. Nogle af de anvendte items (eksempelvis items 1 og 5) må også antages at kunne blive opfattet lidt anderledes af (nogle) immigrantelever end af indfødte elever.

Det skal samtidig bemærkes, at immigrantgruppen også inkluderer europæiske immigranter, så der er tale om en ganske bredt sammensat gruppe af elever. De statistiske usikkerheder om immigrantelevernes resultater i de enkelte lande er typisk temmelig høj, hvilket kan ses som en afspejling af, at immigrantgrupperne er meget forskellige og ofte forholdsvis små. I vurderingen af de enkelte landes resultater i tabel 4.2 skal man således tage i betragtning, at de enkelte landes konkrete omstændigheder er meget forskellige.

Det danske resultat med en forskel på 3 skalapoint (2,62) er meget tæt på de finske 2 (2,45), mens det kan bemærkes, at forskellen i Sverige kun er på 1 point (0,88 point). Det kan *muligvis* hænge sammen med, at immigrantelever i Sverige har en (ny) national identitet (holdning til eget land), der er noget mere positiv end i Danmark og Finland (se rapporten: ICCS udvidede internationale resultater, tabel 4.8). Det er dog meget vanskeligt at give entydige svar på, hvorfor immigranters europæiske identitet varierer i de forskellige lande.

Tabel 4.2 Skala for: Elevernes følelse af europæisk identitet

Land	Skalascore	Indfødt	Immigrant	Forskel
Italien	54	54	49	**6**
Slovenien	53	54	50	**4**
Spanien	53	54	44	**10**
Finland	52	52	49	**2**
Luxembourg	52	51	52	-1
Østrig	51	52	48	**4**
Irland	50	51	49	**2**
Estland	50	50	47	**3**
Liechtenstein	50	49	50	-1
Grækenland	50	50	48	**1**
Sverige	50	50	49	1
Belgien (flamsk)	49	50	47	**3**
Tjekkiet	49	49	45	**4**
Litauen	49	49	47	2
Danmark	49	49	46	**3**
Cypern	49	49	50	-1
Schweiz	48	48	50	**-1**
England	48	49	48	1
Letland	45	45	43	2
ICCS Europa	50	50	48	**2**
Opfylder ikke samplingkrav:				
Holland	48	49	44	**5**

Forskelle med **fed** er signifikante

Europæisk identitet i forhold til andre identiteter

Som anført indledningsvist er temaet om europæisk identitet nært knyttet til andre identiteter, hvor især spørgsmålet om national identitet i forhold til europæisk identitet er interessant. Går den ene identitet frem på bekostning af den anden, udvikles en ny dobbelt identitet, og bestyrker de således hinanden – eller hvordan ser det i det hele taget ud? Det er komplekse spørgsmål, som er blevet undersøgt i ICCS på forskellig vis.

I tabel 4.3 listes således resultaterne af 3 enkelt-items. Det første angiver den faktiske tilslutning i forhold til at føle sig som europæer. Dette anvendes for at kunne sammenligne med de to efterfølgende items, der netop beder eleverne om at tage stilling i forholdet mellem to identiteter (henholdsvis europæisk og national identitet og derefter europæisk og global identitet). Der således tale om følgende tre items:

- Jeg ser mig selv som europæer.
- Jeg ser først mig selv som borger i Europa og dernæst som borger i Danmark.
- Jeg ser først mig selv som borger i Europa og dernæst som borger i verden.

Det skal bemærkes, at der (kun) i Danmark endvidere er benyttet et item om den europæiske versus den nordiske identitet, idet der således er anvendt følgende *supplerende* udsagn som et fjerde item:

- Jeg føler mig mere som en del af Europa end som en del af de nordiske lande.

I dansk sammenhæng er der med andre ord data fra elevernes svar på tre udsagn om deres relative vurderinger af den europæiske identitet i forhold til national, nordisk og global identitet suppleret med de faktiske vurderinger af europæisk identitet (skalaen i tabellerne 4.1 og 4.2) og national identitet (se senere i tabel 4.4).

Her skal vi dog først se på ovennævnte fire items, idet tabel 4.3 viser de tre internationale items, som så er suppleret med tal for det danske ekstra item.

Ad item 1: Jeg ser mig selv som europæer

Som det allerede er påvist fra skalaen i tabel 4.1 er der en udbredt opfattelse blandt eleverne af at have en art europæisk identitet. Procenttallene for dette ene item underbygger dette, da variationen mellem lande er lille og tilslutningen er meget høj i alle lande. Dog kan man måske bemærke, at det er en anelse uklart om dette entydigt kan tages som en specifikt *affektiv* tilslutning, da det ville være lidt ejendommeligt ikke at definere sig selv (faktuelt)som europæer, hvis man er født i Europa. Det er således lidt svært at vide, om det skal opfattes som en positiv identifikation eller blot en neutral konstatering. Under alle omstændigheder svarer 92% af de danske elever bekræftende, hvilket er på niveau med det europæiske gennemsnit.

De efterfølgende spørgsmål undersøger som sagt, om denne positive identifikation også er et udtryk for, at den europæiske identitet er vigtigere end andre.

Ad item 2: Jeg ser først mig selv som borger i Europa og dernæst som borger i verden

Dette item giver anledning til betydelig større variation. For det første kan man bemærke tabellens resultat, at et gennemsnit på 37% svarer bekræftende. Umiddelbart en ret høj procentandel, der således betragter den europæiske identitet som overordnet den nationale, men også med temmelig stor variation fra Cypern (53%), England (50%), Irland og Italien (47%) i den høje ende, til Polen (25%), Liechtenstein (26%) og Belgien (27%) i den lave ende. Da disse lande ikke varierer nær så meget på spørgsmålet om den europæiske identitet (item 1), kan man have en foreløbig hypotese om, at variationen (i at tildele

europæisk identitet højere vægt end national identitet) i hovedsagen må skyldes variationer i den nationale identitet. Det er dog vanskeligt at se helt klare sammenhænge med omfanget af positiv holdning til eget land (tabel 4.4 senere).

Ikke desto mindre er tabellens hovedresultat på sin vis det omvendte af de præsenterede tal, idet et ganske klart flertal således afviser, at den europæiske identitet er vigtigere end den nationale, da gennemsnitligt 63% således er uenige eller meget uenige i udsagnet. Den nationale identitet i Danmark står lidt stærkere end gennemsnittet, idet kun 29% i Danmark bekræfter den europæiske identitets forrang. Den europæiske identitet ser ud til at være noget stærkere i Sverige (39%) og især Finland (43%). Samtidig er den nationale identitet i Finland dog også relativt stærk (se tabel 4.4 senere).

Disse to items er placeret i den nævnte rækkefølge i spørgeskemaet, så der er en hypotetisk risiko for, at de to items (mod hensigten) *opfattes* på den måde, at item 2 rent logisk er underordnet item 1. Ikke mindst, hvis der er svaret bekræftende på det første item, hvad de fleste jo rent faktisk har gjort. I praksis viser dette sig imidlertid netop ikke at være tilfældet. Selv om et klart flertal af eleverne bekræfter den europæiske identitet på item 1 afviser et klart flertal alligevel den europæiske identitets forrang.

Det kan bemærkes, at hvis man anskuer dette tema som et spørgsmål om mulige nye multiple identiteter, så er det egentlig ikke nødvendigvis er et spørgsmål om, hvilken identitet der "kommer først" i en rækkefølge. Man kan sige, at spørgsmålet er baseret på en forestilling om, at der må være en rangorden (et "først" og et "dernæst"). Som respondent kan man således kun bekræfte eller afkræfte *den givne* rangorden, men man kan ikke svare, at der slet ikke er en rangorden, men en samtidighed (både og).

Ad item 3: Jeg ser først mig selv som borger i Europa og dernæst som borger i verden

Det tredje item vedrører spørgsmålet om den europæiske borgeridentitets forrang for en verdensborgeridentitet. Her svarer 69% bekræftende i de europæiske lande. Med 66% ligger Danmark en anelse lavere. Med 69% ligger Sverige på gennemsnittet, mens Finland med 76% igen scorer højt på europæisk identitet. Det kan bemærkes, at det er lidt vanskeligt at tolke på omfanget af identifikation med verdensborgeren ud fra disse svar, da de benægtende svar jo *ikke* behøver at betyde, at verdensborgeren gives forrang. Tværtimod handler det formodentlig ofte om, at den nationale identitet ses som vigtigst.

Ad item 4 (kun Danmark): Jeg føler mig mere som en del af Europa end som en del af de nordiske lande

Traditionelt har forestillingen om en særlig nordisk identitet været almindelig, men den nordiske identitet er måske gledet lidt ud af den almindelige opmærksomhed i refleksionen over forholdet mellem national, europæisk og global identitet. På den baggrund er det interessant, at 70% af de danske elever afviser, at de føler sig mere som europæere end som del af de nordiske lande. Netop på den dimension (og ikke mindst i den givne kontekst) kunne man have antaget, at eleverne i højere grad ville identificere sig med hele Europa end med Norden, men tallene viser, at den nordiske identifikation (stadig) er mere udbredt end den europæiske.

Samlet tyder meget således på, at de danske elever (når de *skal* prioritere) generelt tænker helt klassisk fra det nære til det fjerne: fra Danmark til Norden til Europa til verden.

Tabel 4.3 Opfattelse af forskellige geografiske identiteter

Land	Procent elever, der er enige eller meget enige med følgende udsagn: Jeg ser mig selv som europæer		Jeg ser først mig selv som borger i Europa og dernæst som borgeri Danmark (eget land)		Jeg ser først mig selv som borger i Europa og dernæst som borger i verden		Jeg føler mig mere som en del af Europa end som en del af de nordiske lande
Italien	97	△	47	△	77	△	
Finland	97	△	43	△	76	△	
Slovakiet	97	△	37		78	△	
Slovenien	96	△	37		78	△	
Liechtenstein	96	△	26	▼	62	▽	
Litauen	94	△	32	▽	69		
Luxembourg	93	△	45	△	63	▽	
Spanien	93	△	44	△	74	△	
Polen	92	△	25	▼	74	△	
Danmark	92	△	29	▽	66	▽	30
Tjekkiet	92		37		66	▽	
Østrig	92		31	▽	62	▽	
Belgien (flamsk)	91		27	▼	69		
Grækenland	91		32	▽	63	▽	
Irland	90		47	△	75	△	
Estland	90		31	▽	70		
Cypern	88	▽	53	▲	63	▽	
Sverige	87	▽	39		69		
Schweiz	87	▽	28	▽	62	▽	
Malta	86	▽	37		66	▽	
Bulgarien	86	▽	44	△	73	△	
England	82	▽	50	▲	66	▽	
Letland	81	▽	39		61	▽	
ICCS Europa	**91**		**37**		**69**		
Opfylder ikke samplingkrav:							
Holland	88		20		65		

Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet ▲
Signifikant over gennemsnittet △
Signifikant under gennemsnittet ▽
Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet ▼

Konkluderende om identitet

Den samlede foreløbige konklusion synes at være, at selv om et stort flertal af eleverne bekræfter en positiv identifikation med Europa, så ser de fleste elever stadig grundlæggende på Europa og verden ud fra den umiddelbare logik, der hedder Danmark, Norden, Europa, verden. Hvis man sammenholder den høje grad af identifikation med Europa med de positive holdninger i eget land (se næste afsnit) kan det samtidig konkluderes, at der snarere er en tendens til en mere udbredt multi-identitet, hvor de forskellige identiteter eksisterer sideordnet, end til en ny rangorden af identiteter. Som sagt er det dog også vanskeligt

at præcisere identifikationsgraden, da den geografiske rangorden jo også har en art logisk selvfølgelighed over sig.

Om opfattelsen af eget land

Ovenstående overvejelser om forholdet mellem forskellige identiteter kan belyses yderligere ved at inddrage nogle resultater fra en skala i ICCS hovedundersøgelsen om elevernes opfattelse af deres eget land. Når der tales om "opfattelsen af eget land" og ikke blot om "national identitet", hænger det sammen med, at de anvendte items ikke kun inkluderer traditionelle affektive identifikationsaspekter (national stolthed, identifikation med det nationale flag, at landet er bedre end andre lande – og lignende), men også elevernes opfattelse af det politiske system i eget land og deres opfattelse af landets respekt for miljøet. Undertiden omtales disse resultater dog alligevel som resultater for "national identitet", da klassiske aspekter af national identitet stadig udgør hovedparten af skalaen.

Tabel 4.4 viser resultaterne på denne globale skala fra hovedundersøgelsen, men i denne sammenhæng kun for de europæiske lande. Som det fremgår, er det europæiske gennemsnit 49 (mod det globale gennemsnit på 50). Med resultatet 49 ligger Danmark præcis på det europæiske gennemsnit (Sverige 48 og Finland 52). De laveste værdier ses i Letland, Belgien og Tjekkiet med 44, hvilket således er 5 skalapoint under europæisk gennemsnit. Østrig og Finland ligger højest med 52, altså 3 point over gennemsnittet. Kun disse lande afviger mere end 3 point fra gennemsnittet, og generelt er der tale om ret ens niveauer for national identitet i de europæiske lande.

Det kan bemærkes, at Finland også scorede højt på europæisk identitet (se for eksempel tabel 4.3), så noget tyder på, at Finland er et eksempel på et land, hvor national identitet og europæisk identitet i udpræget grad er sideordnet.

I tabel 4.5 kan man se resultaterne for national identitet opgjort for henholdsvis alle elever og opgjort efter immigrant status. På den måde kan man sammenligne resultaterne for indfødte nationale elever med immigrant elever, men får samtidig et resultat for indfødte elever eksklusive immigrantelever. Som det kunne forventes, er immigrantelevernes identifikation med deres nye bopælsland gennemsnitligt en del lavere (45) end for de indfødte elever (49). Den afrundede gennemsnitlige forskel er på 3 skalapoint (afrundet fra 3,48).

Som det ses, er det danske resultat for denne forskel stort set identisk med gennemsnitsresultatet, og i den forstand er det ikke bemærkelsesværdigt. Det danske resultat ligger i øvrigt uhyre tæt på gennemsnittet, da det ikke afrundede danske gennemsnit er på 3,51 mod det internationale på 3,48. De største forskelle ses i Estland (8 point), Letland (7 point) og Østrig (6 point), mens Belgien (0), Tjekkiet (1) og England (1) har de mindste forskelle. Af alle disse lande er det dog kun i Letland, at elever med immigrantbaggrund ikke har en overvejende positiv indstilling til den nationale identitet. I alle andre lande er forskellen på indfødte og immigranter en gradsforskel, som man vel må sige kun er forventelig hos elever, som man må antage (også) har en identifikation med deres egen baggrund (og/eller forældrenes baggrund) i et andet land.

Som i de foregående tabeller, skal det også her bemærkes, at immigrantgrupperne i de forskellige lande kan have meget forskellig størrelse og sammensætning, så direkte sammenligninger mellem lande bør tages med forbehold for sammenligneligheden af omstændigheder.

Tabel 4.4 Skala for: Elevernes holdning til eget land

Land	Skalascore		Indfødt	Immigrant	Forskel
Østrig	52	▲	53	47	**6**
Finland	52	▲	52	50	2
Liechtenstein	51	△	53	48	**5**
Schweiz	51	△	52	49	**3**
Slovenien	51	△	51	46	**5**
Irland	50	△	51	46	**5**
Malta	50	△	50		
Estland	49	△	50	41	**8**
Cypern	49	△	49	44	**5**
Luxembourg	49	△	50	48	**3**
Danmark	49		49	45	**4**
Italien	49		49	46	**3**
Bulgarien	48		48		
Sverige	48		49	47	**2**
Polen	48		48		
Spanien	48	▽	48	44	**4**
Slovakiet	48	▽	48		
Litauen	47	▽	48	43	**4**
England	47	▽	47	46	1
Grækenland	46	▽	46	45	**1**
Tjekkiet	44	▼	45	44	1
Letland	44	▼	44	37	**7**
Belgien (flamsk)	44	▼	44	44	0
ICCS Europa	49		49	45	**3**
ICCS alle lande	50		50	47	**3**
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	47		47	44	**3**

Forskelle med **fed** er signifikante

Mere end 3 point over Europa gennemsnittet	▲
Signifikant over Europa gennemsnittet	△
Signifikant under Europa gennemsnittet	▽
Mere end 3 point under Europa gennemsnittet	▼

Sammenhæng mellem europæisk identitet og holdning til eget land (national identitet)

I tabel 4.5 ses på sammenhængen mellem elevernes oplevelse af at have en europæisk identitet (skalaen for europæisk identitet i tabel 4.1) og deres holdninger til eget land (skalaen for national identitet i tabel 4.4.). Resultaterne er gjort op på den måde, at eleverne i hvert land er inddelt i tertiler efter deres grad af tilslutning til europæisk identitet, hvorefter disse tertilers resultat på skalaen for national identitet er udregnet.

En højrevendt sort pil (►) anføres, hvis forskellen mellem tertil 1 og 2 er signifikant i stigende retning og forskellen mellem tertil 2 og tertil 3 er signifikant i stigende retning. I det modsatte tilfælde anvendes en venstrevendt pil. Der anvendes ikke udfyldte pile (▷, ◁)hvis kun forskellen mellem høj og lav tertil er signifikant.

Som det ses, er der et særdeles klart resultat af denne analyse, idet det i alle lande er således, at jo højere den europæiske identitet er, jo højere er også den nationale identitet (og omvendt naturligvis). Som gennemsnitstallene viser, stiger den nationale identitet med 3 skalapoint i gennemsnit mellem både tertil 1 og 2 og mellem tertil 2 og 3 vedrørende den europæiske identitet.

Den største forskel (på høj og lav tertil) ses i Spanien, hvor elever med relativt højest europæisk identitet har hele 10 skalapoint mere på national identitet sammenlignet med de elever, der har lavest europæisk identitet. Forskellen er næsthøjest i Østrig (9 point), men også høj i de nordiske lande med forskelle på Sveriges 9, og Danmarks og Finlands 8. De store forskelle antyder en ganske stærk *sammenhæng* imellem disse to typer af identitet. Man kan således sige, at de nordiske lande samlet set udviser en ret klar tendens til, at sammenhængen mellem national identitet og europæisk identitet er tydelig. Meget tyder således på, at selv om elever vægter disse identiteter forskelligt (når de spørges om at vægte dem), så er de, som tidligere antydet, alligevel stærkt sammenhængende (den ene vokser med den anden, snarere end de er modsætninger).

Man kan dog også sige, art den europæiske identitet på sin vis defineres på en måde, der er sammenlignelig med national identitet, selv om den i princippet er overnational. *I den forstand* er der på sin vis ikke nogen modsætning imellem de to, hvilket muligvis også er, hvad resultaterne afspejler.

Tabel 4.5 Sammenhæng mellem europæisk identitet og national identitet

Land	Følelse af europæisk identitet opdelt i tre tertiler - og disse tertilers skalascore for holdning til eget land: Lav	Mellem	Høj		Forskel: Høj - lav
Spanien	47	52	58	▶	10
Østrig	46	51	56	▶	9
Sverige	45	49	54	▶	9
Finland	48	52	56	▶	8
Slovenien	50	53	57	▶	8
Danmark	45	48	53	▶	8
Italien	50	53	57	▶	8
Estland	46	50	53	▶	7
Luxembourg	48	51	55	▶	7
Tjekkiet	46	49	53	▶	7
Belgien (flamsk)	47	49	53	▶	7
Slovakiet	49	52	56	▶	7
Irland	47	50	54	▶	7
Malta	45	48	52	▶	6
England	46	48	52	▶	6
Polen	46	48	51	▶	5
Grækenland	47	49	52	▶	5
Bulgarien	47	50	52	▶	5
Liechtenstein	48	50	53	▶	5
Cypern	47	48	51	▶	5
Litauen	47	49	52	▶	5
Letland	43	45	47	▶	4
Schweiz	47	49	50	▶	3
ICCS Europa	47	50	53	▶	
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	44	47	53	▶	9

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **højere** end i lav tertil og signifikant **lavere** end i høj tertil ▶

Gennemsnit i høj tertil signifikant **højere** end i lav tertil ▷

Gennemsnit i lav tertil signifikant **højere** end i høj tertil ◁

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **lavere** end lav tertil og signifikant **højere** end høj tertil ◀

EU-identitet

I det foregående er europæisk identitet opfattet som i princippet helt uafhængigt af EU. Som nævnt hænger det sammen med, at ICCS også gennemføres i europæiske lande, der ikke er medlemmer af EU. Spørgsmålene i spørgeskemaet er således i vidt omfang tilpasset den omstændighed. Ikke desto mindre er der i spørgeskemaet et par items specifikt om identifikationen med EU, som kun er anvendt i EU medlemslande. Det vedrører følgende

- Jeg føler mig som en del af EU
- Jeg er stolt af, at mit land er medlem af EU

Som det fremgår, se tabel 4.6 nedenfor, er den generelle tendens, at eleverne er positive i forhold til begge udsagn. Med europæiske gennemsnit på 70% på det første udsagn og 86% på det andet udsagn er der samtidig en klar tendens til, at eleverne i højere grad er stolte af deres lands medlemskab, end de selv føler at have en EU identitet. Ikke desto mindre svarer 70% som sagt bekræftende på selv at føle sig som en del af EU, hvilket naturligvis er et ganske stort flertal.

De totale gennemsnit dækker over en ret stor variation. På det første udsagn, svarer 90% i Italien bekræftende, mens de næsthøjeste procenttal findes i Spanien (83%) og Slovakiet (81%). Identifikationen med EU er med andre klart højest i Italien, hvilket ligger i forlængelse af Italiens resultat på tabel 4.1, hvor Italien ligger højest på skalaen over *europæisk* identitet.

I den anden ende af den procentvise rangorden findes Sverige med 50% og England med 56%. Sverige har således den mindste grad af personlig identifikation med EU overhovedet. Danmark med 66% og Finland med 63% ligger også lidt under det europæiske gennemsnit (70%).

Ser man på spørgsmålet om stoltheden over landets medlemskab af EU, er der ikke nær den samme grad af spredning. Letland (73%), Malta (77%) og Tjekkiet (79%) har de laveste værdier, mens Italien igen ligger højest med 95%, efterfulgt af Irland og Slovakiet (begge 93%), Litauen, Spanien og Slovenien (alle 91%), men i øvrigt med næsten alle lande ret tæt på gennemsnittet på de 86%. Der er således mindre spredning på dette item end på det foregående. På det item er Finland lidt over gennemsnittet, mens Danmark og Sverige er lidt under.

Det fremgår af tabellen, at der i de fleste lande tale om, at er landet over gennemsnittet på det første item, så er det også tilfældet på det andet item (og tilsvarende for lande under gennemsnittet). Det er dog ikke altid tilfældet. Eksempelvis bekræfter elever i Østrig i højere grad end gennemsnittet at føle sig som del af EU, men deres stolthed over landets medlemskab er til gengæld under gennemsnittet. Danmark ligger lige i underkanten af europæisk gennemsnit på begge items, men med klare flertal af eleverne, der er enige eller meget enige i disse udsagn.

Som antydet ovenfor, hænger europæisk og EU identitet formodentlig ofte sammen, fordi ”europæisk” og ”EU” i denne sammenhæng formodentlig betyder tendentielt det samme for mange elever (i det mindste i den givne politiske kontekst). Det kan bemærkes, at de højeste scores på skalaen for europæisk identitet (tabel 4.1 ovenfor) findes i Italien, Slovenien, Spanien og Slovakiet, og som det ses scorer disse lande også højt her. Der findes dog også lidt variationer. For eksempel ligger Irland på skalaen over almen europæisk identitet på gennemsnittet, mens de på EU opfattelse ligger over gennemsnittet. Det er således muligt, at eleverne i Irland i lidt højere grad skelner mellem europæisk identitet og EU identitet.

Tabel 4.6 Elevernes enighed med udsagn om tilhørsforhold til EU (procent)

	Procent af elever, der er enige eller meget enige i udsagnene:			
Land	Jeg føler mig som en del af EU			Jeg er stolt af, at mit land er medlem af EU
Italien	90	▲	Italien	95 △
Spanien	83	▲	Slovakiet	93 △
Slovakiet	81	▲	Irland	93 △
Østrig	76	△	Spanien	91 △
Irland	75	△	Slovenien	91 △
Grækenland	75	△	Litauen	91 △
Slovenien	75	△	Finland	89 △
Luxembourg	73	△	Luxembourg	88 △
Cypern	73	△	Bulgarien	88 △
Estland	72	△	Belgien	88 △
Bulgarien	71		Grækenland	87
Malta	71		Estland	87
Polen	71		Polen	87
Danmark	66	▽	Cypern	85
Litauen	64	▽	Danmark	84 ▽
Belgien (flamsk)	63	▽	England	81 ▽
Finland	63	▽	Sverige	81 ▽
Tjekkiet	61	▽	Østrig	80 ▽
England	56	▼	Tjekkiet	79 ▽
Letland	54	▼	Malta	77 ▽
Sverige	50	▼	Letland	73 ▼
ICCS EU-lande	70			86
Opfylder ikke samplingkrav:				
Holland	40			81

▲ Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet
△ Signifikant over gennemsnittet
▽ Signifikant under gennemsnittet
▼ Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet

Del 2: Resultater vedrørende elevernes holdninger til EU politik

Som det er fremgået af de foregående afsnit, er spørgsmålet om europæisk identitet, EU-identitet, regional identitet i Europa (eksempelvis nordisk identitet) og national identitet ganske komplekst, da der på den ene side er tale om forskellige identiteter, men på den anden side udvikler disse identiteter sig også i kraft af hinanden. Historien om identiteternes indbyrdes afhængighed af hinanden skal dog ikke skrives her.

I denne sammenhæng skal vi imidlertid fortsætte med en række politiske temaer, der også kan siges at vedrøre spørgsmålet om identitet. Eftersom man jo kan sige, at identitet fordrer, at der er noget at identificere sig med, så følger deraf, at en række af de overordnede karakteristika ved EU – og holdningerne til disse – bliver relevante at se på netop i denne sammenhæng.

Politisk undertema 1 – EU som politisk union

Et af de klassiske spørgsmål i den løbende EU debat er spørgsmålet om, "hvor meget union" EU skal stræbe efter at blive. Der er derfor stillet nogle spørgsmål, hvor eleverne skal tage stilling til en *hypotetisk* politisk *udvikling* i retning af en egentlig politisk supranational union. Der er tale om følgende udsagn, som eleverne skal erklære sig mere eller mindre enige eller uenige i:

- Statsoverhovederne i de europæiske lande (præsidenter, konger, dronninger) bør en dag udskiftes med en 'Præsident' for hele Europa.
- Når lande melder sig ind i EU, bør de nedlægge deres egne regeringer.
- Europa-Parlamentet bør en dag træde i stedet for alle de europæiske landes egne parlamenter.

Resultaterne fra disse tre items er opgjort på en skala i tabel 4.8 med det totale europæiske gennemsnit defineret som værdien 50. Det skal bemærkes, at *alle* gennemsnit betyder, at langt hovedparten af eleverne i alle lande er mere eller mindre modstandere af det skitserede projekt.

Generelt er der også ret lille variation, idet kun 5 lande afviger med mere end 3 point fra gennemsnittet. De *relativt* mest positive holdninger for en politisk union (som i faktiske tal stadig er udtryk for en udbredt uenighed) findes i Cypern (54), Bulgarien (53) og Malta (53), mens de allermest skeptiske elever findes i Finland (45), Danmark (47) og Irland (47). Man kan altså bemærke, at den ellers relativt stærke europæiske identitet i en del lande *ikke* hænger sammen med et ønske om en egentlig union. Sverige ligger med 50 på det europæiske gennemsnit, så der er nogen variation i Norden, men ikke noget land over gennemsnittet.

Det er forventeligt med stor modstand mod denne radikale fremtidsvision, men man kan så sige, at det altså er det resultat, der tegner sig.

Tabel 4.7 Skala for elevernes holdning til egentlig politisk union af de europæiske lande

Land	Skalascore	
Cypern	54	▲
Malta	53	▲
Bulgarien	53	▲
Slovenien	52	△
Luxembourg	52	△
Spanien	52	△
Letland	52	△
Italien	51	△
Grækenland	51	△
Østrig	51	△
Litauen	50	
Polen	50	
Sverige	50	
Slovakiet	50	
Belgien (flamsk)	49	▽
England	49	▽
Liechtenstein	49	▽
Schweiz	48	▽
Tjekkiet	48	▽
Irland	47	▽
Estland	47	▽
Danmark	47	▼
Finland	45	▼
ICCS Europa	**50**	
Opfylder ikke samplingkrav:		
Holland	50	

Mere end 3 point over gennemsnittet	▲
Signifikant over gennemsnittet	△
Signifikant under gennemsnittet	▽
Mere end 3 point under gennemsnittet	▼

Politisk undertema 2 – fælles politikker

En anden variant af unionstemaet vedrører spørgsmålet om "harmonisering" af landene på forskellige politikområder i Europa og/eller EU. I spørgeskemaet spørges til elevernes opfattelse af dette spørgsmål generelt (1 item) og vedrørende konkrete områder (4 items) for at se på indstillingen til den type af mere realpolitisk integration på specifikke områder. Elevernes skulle således tage stilling til udsagnene:

- *Alment*: Det ville være godt, hvis alle europæiske lande havde mere ens regler og love
- *Udenrigspolitik*: Alle europæiske lande bør gribe tingene an på samme måde, når det gælder forhold til lande uden for Europa
- *Miljøpolitik*: Europæiske lande bør forsøge at få fælles regler om miljøpolitik
- *Uddannelsespolitik*: Europæiske lande bør forsøge at få ens uddannelsessystemer
- *Økonomisk politik:* Alle europæiske lande bør føre samme økonomiske politik

For at kunne fokusere på eventuelle forskelle i elevernes vurdering af de respektive sagsområder er disse svar opgjort i procenttal i tabel 4.8. Hvis man først ser på elevernes positive prioritering, så er der højest tilslutning til at have fælles miljøpolitik med et gennemsnit på 87%, mens udenrigspolitik, uddannelsespolitik og generelle love/regler ligger i et snævert interval med henholdsvis 77%, 79% og 76%. Mindst tilslutning er der til fælles økonomisk politik med 68%. Det skal bemærkes, at spørgsmålet om den fælles økonomiske politik er stillet i forbindelse med en række items om Euroen, hvorfor svarene formodentlig hænger sammen med opfattelsen af Euroen (se mere om Euro senere).

Man kan antage, at tilslutningen til miljøpolitik afspejler en generel bekymring for det globale klima. Det kan være baggrunden for, at dette politikområde som fænomen adskiller sig fra de andre områder. Blandt andet er klimaproblemernes grænseoverskridende karakter medvirkende til, at overnationalt samarbejde ofte ses som en nødvendighed. Det kan bemærkes, at Danmark på miljøområdet ligger højere end gennemsnittet, mens Danmark på alle øvrige ligger under gennemsnittet. Præcis den samme profil ses i Finland (og Sverige har næsten også samme prioritering). For kort at gøre resultaterne op kan man se på laveste versus højeste procenttal:

Udenrigspolitik: Lavest er Estland 67%, Danmark 68%, Finland og Østrig 70% samt Sverige 71%. Højest ligger Slovakiet 91% og Italien 84%.

Miljø: Alle lande ligger mellem 80% og 94%. Danmark over gennemsnittet.

Uddannelse: Lavest ligger Danmark Finland (begge 71%). Højest ligger Litauen, Tjekkiet og Bulgarien (alle 86%). Østeuropa ligger generelt højt, således også Slovenien og Slovakiet (84% og 85%). Sverige også 84%.

Alment om regler og love: Lavest ligger Finland 60%, Danmark 64% og Sverige og Letland med begge 71%. Højest ligger Bulgarien med 86% samt Slovenien og Spanien, begge med 82%.

Økonomisk politik: Danmark ligger lavest med 51%, efterfulgt af Schweiz 58%. I øvrigt ligger en del ikke Euro-lande lavt. Spanien og Bulgarien, 80% og 78%, ligger højest.

Som det fremgår af tabellen, har Danmark og Finland de laveste samlede gennemsnit for de fem variable til sammen. Også Sverige ligger samlet set under Europa gennemsnittet, så alt i alt er der relativt set en udbredt skepsis i de nordiske lande for udvidet politisk samarbejde. Det skal dog understreges, at udvidet politisk samarbejde gennemgående støttes af betydeligt over 50% af eleverne selv i de relativt set mest skeptiske lande. Det forekommer værd at bemærke, at Danmark og Finland har næsten identiske svar.

Tabel 4.8 Holdning til harmonisering af politiske områder

Procent af elever, der er enige eller meget enige i, at europæiske lande bør harmonisere politikområderne:

Land	Regler og love generelt		Miljø-politik		Uddannelses-politik		Udenrigs-politik		Økonomisk politik		Gennemsnit af alle områder
Slovakiet	81	△	94	△	85	△	91	▲	70		84
Bulgarien	86	▲	88		86	△	79	△	78	▲	83
Litauen	81	△	91	△	86	△	81	△	76	△	83
Spanien	82	△	87		85	△	80	△	80	▲	83
Belgien (flamsk)	80	△	91	△	85	△	76		71	△	80
Slovenien	82	△	85	▽	84	△	83	△	64	▽	80
Malta	78		86		82	△	82	△	71	△	80
Italien	78	△	90	△	75	▽	84	△	71	△	79
Grækenland	76		86		80		80	△	69		78
Irland	73	▽	88		76	▽	83	△	70	△	78
Luxembourg	79	△	86	▽	78	▽	72	▽	74	△	78
Polen	79	△	86		80		77		65	▽	78
Tjekkiet	77		91	△	86	△	78		54	▼	77
Letland	71	▽	80	▽	78		79	△	77	△	77
England	74	▽	85	▽	79		81	△	66		77
Cypern	75		80	▽	76	▽	75		72	△	76
Estland	77		85	▽	80		67	▼	68		76
Sverige	71	▽	88		84	△	71	▽	61	▽	75
Østrig	74		83	▽	71	▽	70	▽	70	△	74
Schweiz	72	▽	89	△	75	▽	74	▽	58	▼	74
Liechtenstein	72		85		73	▽	73		58	▼	72
Finland	60	▼	91	△	71	▽	70	▽	60	▽	71
Danmark	64	▼	89	△	71	▽	68	▽	51	▼	69
ICCS Europa	76		87		79		77		68		77
Opfylder ikke samplingkrav:											
Holland	75		82		81		74		73		

Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet	▲
Signifikant over gennemsnittet	△
Signifikant under gennemsnittet	▽
Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet	▼

Politisk undertema 3 – Euroen

Endnu et velkendt tema i debatten om "hvor meget union" er spørgsmålet om Euroen. Spørgsmålet om at opgive den nationale valuta er netop qua national valuta knyttet til spørgsmålet om national identitet. Det er således velkendt, at sedler og mønter ofte bærer nationale symboler, og at de opfattes som en del af den nationale kulturarv udover det at være et omsætningsmiddel.

I det europæiske spørgeskema benyttes 4 items, hvoraf det ene som anført allerede er afrapporteret ovenfor som et spørgsmål om fælles økonomisk politik. De andre 3 items vedrører specifikt Euroen.

- Hvis alle europæiske lande havde samme valuta, så ville de økonomisk blive stærkere.
- Der er flere fordele end ulemper ved at være med i en fælles valuta som Euro.
- Alle europæiske lande bør have Euro som valuta.

Svarene på disse spørgsmål er opgjort på en skala i tabel 4.9 med europæisk gennemsnit som værdien 50, der i dette tilfælde indebærer, at der gennemsnitligt er positive tilkendegivelser. Selv de relativt laveste skalascores er således i realiteten udtryk for, at hovedparten af eleverne er helt eller delvist enige, men altså blot *relativt set* mindre positive. Det kan bemærkes, at 12 Euro-zone lande deltager og 11 ikke euro-zone lande deltager.

Tabel 4.9 Skala for: Holdning til Euro

Land	Skalascore		Euro-zone
Belgien (flamsk)	54	▲	Ja
Slovakiet	54	▲	Ja
Spanien	53	▲	Ja
Bulgarien	53	△	Nej
Luxembourg	53	△	Ja
Irland	52	△	Ja
Italien	52	△	Ja
Slovenien	52	△	Ja
Malta	52	△	Ja
Østrig	52	△	Ja
Finland	50	△	Ja
Grækenland	50	△	Ja
Litauen	50		Nej
Cypern	50	▽	Ja
Polen	49	▽	Nej
Letland	49	▽	Nej
Estland	48	▽	Nej
Tjekkiet	47	▽	Nej
Sverige	47	▽	Nej
Danmark	46	▼	Nej
England	46	▼	Nej
Liechtenstein	45	▼	Nej
Schweiz	44	▼	Nej
ICCS Europa	**50**		
Opfylder ikke samplingkrav:			
Holland	53		Ja

▲ Mere end 3 point over gennemsnittet
△ Signifikant over gennemsnittet
▽ Signifikant under gennemsnittet
▼ Mere end 3 point under gennemsnittet

De laveste gennemsnitlige skalascores findes i Schweiz 44, Liechtenstein 45, Danmark og England 46, Sverige og Tjekkiet 47 (alle ikke euro-zone lande). De højeste findes i Belgien 54, Slovakiet 54 og Spanien 53 (alle Euro-zone lande). Som det ses, er der i generelt en meget klar sammenhæng mellem holdningen til disse items og landets Euro status. Omvendt skal det som sagt også bemærkes, at variationen ikke desto mindre er forholdsvis begrænset, da den udspiller sig indenfor en overvejende positiv holdning i alle lande.

Politisk undertema 4 – Om eventuel udvidelse af EU

Et vigtigt aspekt af spørgsmålet om europæisk identitet i forhold til EU vedrører naturligvis grundspørgsmålet om, hvilke medlemslandene EU består af – og skal bestå af. Den fælles identitet må jo også opstå som en art sum af de enkelte lande.

Som nævnt indledningsvis fandt IEAs CIVED 1999 projekt sted i sammenhæng med EU's omfattende udvidelse mod øst, mens ICCS finder sted på et tidspunkt, hvor spørgsmålet om en yderligere udvidelse er lidt mindre aktuelt, selv om udvidelsesspørgsmålet løbende står til diskussion. I spørgeskemaet blev eleverne bedt om at tage stilling til disse udsagn vedrørende fordele og ulemper ved en eventuel udvidelse af EU:

1) EU bør fortsætte med at udvide sig, indtil det omfatter alle europæiske lande.
2) EU bør udvides, så flere lande kan få gavn af de økonomiske fordele.
3) Alle lande i Europa bør stræbe efter at blive medlemmer af EU.
4) Fordelen ved en udvidelse af EU er, at det opmuntrer de lande, som vil være medlemmer, til at blive demokratiske.
5) EU vil få større indflydelse i verden, hvis flere lande melder sig ind.
6) EU er nødt til at omfatte alle europæiske lande for at være noget værd som organisation.
7) Fordelen ved en udvidelse af EU er, at det opmuntrer de lande, som vil være medlemmer, til at respektere menneskerettighederne.

Disse items vedrører således på den ene side items, hvor det specifikt handler om at tage stilling til en eventuel udvidelse som en art selvfølgeligt gode (items 1 og 3), og en række items, hvor det handler om at tage stilling til forskellige mulige tilknyttede fordele (økonomi 2, demokrati 4, indflydelse 5, EU's status 6, menneskerettigheder 7).

Det kan være værd at bemærke, at listen *ikke* omfatter en eksplicit formulering af eventuelle negative konsekvenser af en udvidelse.

Resultaterne opgøres på en skala i tabel 4.10. Gennemsnittet på 50 udviser meget få større afvigelser fra gennemsnittet. Generelt er variationerne mellem landene variationer også inden for overvejende positive holdninger.

Schweiz med 44 og Liechtenstein med 45 er de eneste, der afviger mere end 3 point nedad, så eleverne i de to eneste ikke medlemslande er de mest kritiske i forhold til en udvidelse.

Opad ligger tre lande på 53, nemlig Bulgarien, Slovakiet og Spanien. Der er en(ikke helt entydig) tendens til at nyere medlemslande (efter år 2004-2007) scorer forholdsvis højt (Bulgarien, Malta, Slovakiet, Cypern, Litauen, Polen og Slovenien). Tre nye medlemslande fra samme periode ligger dog under gennemsnittet (Estland, Letland, Tjekkiet). De tre lande blandt de oprindelige grundlæggere (1952 / 1957), Italien, Belgien og Luxembourg, ligger alle gennemsnitligt. Der er en vis geografisk skævhed, idet de mest positive lande ligger sydligt eller sydøstligt, men det er kun små afvigelser.

Det kan tilføjes til tabellens resultater, at forskellen på Danmark 49 og Sverige 50 reelt kun er på et halvt point (henholdsvis 49,3 og 49,8), mens Finland ligger lidt lavere med 48 (48,1).

Tabel 4.10 Skala for: Holdning til udvidelse af EU

Land	Skalascore		Medlem af EU i år
Bulgarien	53	▲	2007
Slovakiet	53	▲	2004
Spanien	53	▲	1986
Malta	53	△	2004
Grækenland	51	△	1981
Litauen	51	△	2004
Irland	51	△	1973
Polen	51	△	2004
Italien	51	△	EØF 1957
Cypern	51	△	2004
Belgien (flamsk)	51	△	EØF 1957
Slovenien	51	△	2004
Sverige	50		1995
Luxembourg	50	▽	EØF 1957
Tjekkiet	49	▽	2004
Danmark	49	▽	1973
Estland	49	▽	2004
Letland	49	▽	2004
England	48	▽	1973
Østrig	48	▽	1995
Finland	48	▽	1995
Liechtenstein	45	▼	Nej
Schweiz	44	▼	Nej
ICCS Europa	**50**		
Opfylder ikke samplingkrav:			
Holland	49		EØF 1957

Mere end 3 point over gennemsnittet	▲
Signifikant over gennemsnittet	△
Signifikant under gennemsnittet	▽
Mere end 3 point under gennemsnittet	▼

Politisk undertema 5 – Tillid til EU

Spørgsmålet om borgernes grad af tillid til offentlige myndigheder og institutioner er et klassisk tema. I al almindelighed opfattes det som et gode, at et lands borgere har tillid til det politiske system i dets forskellige forgreninger, der overordnet kan defineres ud fra den klassiske opdeling mellem den lovgivende, udøvende og dømmende magt. Når aspektet af tillid kan placeres i en sammenhæng omkring identitet, så hænger det ikke mindst sammen med, at tillid undertiden opfattes som et aspekt af den "sociale sammenhængskraft", hvor graden af tillid imellem borger og myndigheder og mellem borgere indbyrdes kan ses som et aspekt af den kollektive og nationale identitet. Selv om tillid til offentlige myndigheder og institutioner således kan opfattes som et gode, må det samtidig anføres, at en vis kritisk sans i forhold til det politiske system også kan være ønskelig. En vurdering af forholdet mellem tillid og kritisk sans også må ses i forhold til de faktiske politiske omstændigheder i et land.

Dette er som sådan et tema for ICCS hovedrapporten, men her anføres resultaterne for 1 lokal institution, 2 nationale institutioner, 2 europæiske institutioner og 1 global institution. Disse resultater er fra den globale del af ICCS, som omfatter yderligere en række variable på området. Det drejer sig her om følgende:

- Det lokale (kommunale) styre
- Den nationale regering
- Det nationale parlament
- Europa-Kommissionen
- Europa-Parlamentet
- FN

Resultaterne er opgjort i tabel 4.11, hvor der er anført procenttal for de enkelte lande på de respektive institutioner. Procenttallet angiver summen af elever, der har erklæret at have fuldstændig tillid eller ret megen tillid til de pågældende institutioner. De totale europæiske gennemsnit varierer fra 52% (Det nationale parlament) til 65% (Det lokale styre og FN). Fordelingen på de øvrige er meget jævn med 58% (Europa-Kommissionen), 59% (Europa-Parlamentet) og 61% (Den nationale regering). Tilliden til de to EU instanser afviger således ikke fra de andre. Tilliden er størst til henholdsvis den lokale og den globale institution.

Tabellen er sorteret efter landenes gennemsnit på de to items om EU.

Ser man på de enkelte lande efter gennemgående mønstre, så kan det fremhæves, at lande som Finland, Italien og Liechtenstein generelt ligger højt. Finland ligger således højere end Danmark på alle områder. Sverige ligger ligeledes højere end Danmark i forhold til alle 6 institutioner. Den forskel må dog ses i lyset af generelt høje nordiske resultater, da Danmark på alle områder (undtagen Det lokale styre) ligger højere end det europæiske gennemsnit.

Tabellen viser, at tilliden til EU i de fleste lande ligger på niveau med tilliden til de lokale/nationale institutioner, men der er undtagelser fra reglen. I nogle lande er tilliden til EU klart større end tilliden til nationen. Det er mest udpræget i Litauen og Letland. I andre tilfælde er tilliden til lokale/nationale institutioner størst. Det er mest udpræget i England og Schweiz. Tilliden til det nationale system er lavest i Letland (32% i gennemsnit) og Polen (41% i gennemsnit), mens den er højest i Liechtenstein, Finland og Italien (79%, 78% og 76% i gennemsnit). Tilliden til EU er klart højest i Italien (77% i gennemsnit) og lavest i England og Cypern (46% og 45% i gennemsnit).

Disse tal kan naturligvis underkastes forskellige vurderinger, men under alle omstændigheder er det generelle resultat, at elevernes gennemsnitlige grad af tillid generelt ikke fremstår som afhængig af

institutionernes karakter af enten nationale, europæiske eller globale institutioner. Man kunne måske have forventet, at tilliden til de nationale institutioner generelt ville være højest, da de er de mest velkendte, men måske viser tabellen i realiteten en svag tendens til den modsatte effekt. I det hele taget kan man sige, at denne type problematik er så tilpas abstrakt, at mange af svarene formodentlig er udtryk for en art generel tillid til det politiske system, mens det er vanskeligt for eleverne at differentiere deres svar på de her anvendte områder.

Tabel 4.11 Tillid til lokale, nationale, europæiske og internationale institutioner

Procent elever, der stoler fuldstændig eller ret meget på

Område:	Lokalt	Nationalt		EU		Globalt	Gennemsnit af:	
Land	Kommunale styre	Nationale regering	Nationale parlament	Europa-Parlamentet	Europa-Kommissionen	FN	EU items	Items for lokalt og nationalt
Italien	79 ▲	74 ▲	74 ▲	79 ▲	75 ▲	80 ▲	**77**	76
Finland	77 ▲	82 ▲	74 ▲	72 ▲	70 ▲	81 ▲	**71**	78
Liechtenstein	79 ▲	82 ▲	77 ▲	70 ▲	68 ▲	74 △	**69**	79
Litauen	65	54 ▽	34 ▼	70 ▲	66 △	68 △	**68**	51
Sverige	68 △	73 ▲	72 ▲	69 △	66 △	82 ▲	**68**	71
Luxembourg	71 △	72 ▲	51	63 △	62 △	66	**62**	65
Spanien	69 △	62	52	63 △	61 △	73 △	**62**	61
Bulgarien	56 ▽	56 ▽	44 ▽	63 △	60 △	61 ▽	**62**	52
Malta	67 △	62	61 △	62	61 △	69 △	**62**	63
Østrig	76 ▲	77 ▲	61 △	65 △	58	62 ▽	**61**	71
Danmark	61 ▽	72 ▲	66 ▲	63 △	60	76 ▲	**61**	66
Slovenien	61 ▽	56 ▽	53	58	59	62 ▽	**58**	57
Irland	60 ▽	52 ▽	49 ▽	58	55 ▽	69 △	**56**	54
Estland	61 ▽	62	45 ▽	58	54 ▽	55 ▽	**56**	56
Slovakiet	56 ▽	57 ▽	42 ▽	57 ▽	55	64	**56**	52
Schweiz	69 △	69 △	63 ▲	54 ▽	53 ▽	63	**54**	67
Belgien (flamsk)	73 △	51 ▽	50	54 ▽	52 ▽	58 ▽	**53**	58
Tjekkiet	69 △	55 ▽	36 ▼	52 ▽	51 ▽	58 ▽	**51**	53
Letland	44 ▼	32 ▼	20 ▼	51 ▽	49 ▽	59 ▽	**50**	32
Polen	54 ▼	36 ▼	34 ▼	49 ▼	49 ▽	55 ▼	**49**	41
Grækenland	55 ▽	41 ▼	42 ▽	50 ▽	48 ▽	52 ▼	**49**	46
England	66	71 ▲	55 △	45 ▼	46 ▼	65	**46**	64
Cypern	55 ▽	51 ▽	35 ▼	44 ▼	45 ▼	42 ▼	**45**	47
ICCS Europa	65	61	52	59	58	65	59	59
Opfylder ikke samplingkrav: Holland	76	70	65	67	62	65	65	70

▲ Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet
△ Signifikant over gennemsnittet
▽ Signifikant under gennemsnittet
▼ Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet

Forholdet mellem ICCS viden og EU holdninger

Det sidste afsnit i dette kapitel om identitet undersøger, om der er nogen sammenhæng mellem elevernes faglige niveau og deres holdninger. Det sker i dette tilfælde ved at sammenholde elevernes resultater på ICCS testen (fra ICCS hovedundersøgelsen) med elevernes holdninger på følgende tre områder fra foregående afsnit med:

- Egentlig politisk union (se tabel 4.7 ovenfor)
- Euro (se tabel 4.9 ovenfor)
- Udvidelse af EU (se tabel 4.10 ovenfor)

Resultaterne opgøres i tabel 4.12. Det gøres på den måde, at eleverne på hvert undertema er inddelt efter graden af deres tilslutning til det givne aspekt af EU politik i tre såkaldte tertiler med henholdsvis relativt lav, mellem, og relativt høj tilslutning. For hver af disse tertiler anføres denne gruppes gennemsnitsresultat på ICCS testen.

En højrevendt sort pil (▶) anføres, hvis forskellen mellem tertil 1 og 2 er signifikant i stigende retning og forskellen mellem tertil 2 og tertil 3 er signifikant i stigende retning. I modsat fald, altså ved signifikante fald per tertil, anvendes en venstrevendt pil (◀). Der anvendes ikke udfyldte pile (▷, ◁)hvis det kun forskellen mellem høj og lav tertil, der er signifikant.

ICCS VIDEN versus holdning til unionsdannelse

Som det fremgår, varierer ICCS testgennemsnittene ganske meget på denne dimension, idet de mest positive i forhold til unionsdannelse har et testgennemsnit på 471, mens de mest skeptiske i forhold til unionsdannelse har et testgennemsnit på 564. Med andre ord en forskel omkring 100 point (i teknisk forstand altså én standardafvigelse). Det indebærer med andre ord, at de dygtigste elever også er de mest skeptiske elever i forhold til unionsdannelse, hvilket vel at mærke gælder *i alle lande*. Oven i købet på en sådan måde, at tertilerne afviger systematisk fra hinanden både når det gælder forskellen på tertil 1 og 2, og når det gælder forskellen på 2 og 3.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at skalaen omkring unionsdannelse består af udsagn om et radikalt unionsscenario (reelt en nedlæggelse af nationalstaterne), der for indeværende er langt fra realpolitisk virkelighed. Derfor er det at forvente, at de dygtigste elever også er de mest kritiske. Alligevel er resultatet lidt overraskende i dets totale entydighed og omfang i alle lande. Den største forskel ses i England, hvor der (efter afrunding) er 128 skalapoints forskel mellem tertil 1 og tertil 3. I 8 andre lande ses også forskelle over 100 point (Sverige, Polen, Liechtenstein, Irland, Slovakiet, Danmark, Estland og Finland). Omvendt ses de mindste forskelle i Grækenland og Cypern.

ICCS VIDEN versus holdning til Euro

Vedrørende holdningen til Euro ses der *ikke* umiddelbart nogen entydig sammenhæng mellem holdning og dygtighed i Europa som helhed, da gennemsnittene hedder 510, 520 og 519 i de tre tertiler. Det kunne jo eventuelt dække over nogle modsatrettede tendenser i de enkelte lande, hvilket dog kun er tilfældet i stærkt begrænset omfang. Der kan dog findes lande, hvor tendensen går i den ene eller anden retning (men oftest uden at være statistisk signifikant). Et land som Spanien (Euro-land) har en tendens til, at de mest positive er de dygtigste, mens det er omvendt i England (ikke Euro land). Generelt er det dog sådan inden for de enkelte lande, at der ikke er nogen klar tendens overhovedet. Man kan dog bemærke, at i Danmark, England, Estland, Liechtenstein, Sverige og Schweiz (alle ikke Euro lande)findes de dygtigste elever i den *mindst* positive tertil i forhold til Euro, hvilket således i stærkt afsvækket form gentager resultatet fra unionsspørgsmålet.

ICCS VIDEN versus holdning til udvidelse af EU

Vedrørende holdningen til udvidelsen af EU ses heller ikke nogen tydelig sammenhæng med dygtighed generelt i Europa, da ICCS testgennemsnittene hedder 512, 523 og 517 i de tre tertiler for tilslutning til udvidelse af EU. Der findes slet ikke noget land med lineær entydig udvikling fra tertil til tertil, så det er meget svært at se nogen som helst sammenhæng mellem dygtighedsgrad på ICCS testen og holdning til udvidelsen af EU.

Tabel 4.12 Sammenhæng mellem fagligt niveau (ICCS testscore) og EU holdninger

	Union				Euro				Udvidelse af EU					
Land	Lav	Mellem	Høj		Lav	Mellem	Høj		Lav	Mellem	Høj		Euro zone	Medlem af EU i år
Belgien (flamsk)	557	517	467	◀	496	515	525	▶	513	513	517		Ja	1957
Bulgarien	521	463	418	◀	455	480	474	▷	467	474	472		Nej	2007
Cypern	491	448	435	◀	435	465	462	▷	440	467	465	▷	Ja	2004
Danmark	632	581	525	◀	589	573	575	◁	578	591	573		Nej	1973
England	588	525	459	◀	533	521	510	◁	518	537	514		Nej	1973
Estland	578	535	471	◀	529	523	528		527	529	524		Nej	2004
Finland	623	580	518	◀	576	575	581		573	584	575		Ja	1995
Grækenland	504	472	457	◀	474	471	492	▷	472	478	489	▷	Ja	1981
Irland	592	551	477	◀	520	544	542	▷	532	547	528		Ja	1973
Italien	567	518	492	◀	513	545	535	▷	528	533	533		Ja	1957
Letland	516	473	448	◀	481	479	488		476	486	484		Nej	2004
Liechtenstein	591	536	471	◀	542	535	519	◁	536	542	520		Nej	Nej
Litauen	550	512	463	◀	501	509	509	▷	498	511	507	▷	Nej	2004
Luxembourg	521	458	425	◀	458	484	481	▷	477	480	465	◁	Ja	1957
Malta	531	490	457	◀	472	502	502	▷	456	507	503	▷	Ja	2004
Polen	599	544	486	◀	530	538	543	▷	527	541	544	▷	Nej	2004
Schweiz	576	542	487	◀	541	534	520	◁	537	540	518	◁	Nej	Nej
Slovakiet	583	536	474	◀	512	535	532	▷	528	525	532		Ja	2004
Slovenien	559	500	476	◀	511	519	520	▷	518	517	514		Ja	2004
Spanien	547	487	467	◀	486	511	520	▶	491	514	511	▷	Ja	1986
Sverige	604	541	486	◀	542	538	539		528	563	540	▷	Nej	1995
Tjekkiet	560	520	463	◀	513	512	510		507	520	510		Nej	2004
Østrig	560	512	461	◀	484	514	514	▷	496	518	502		Ja	1995
ICCS Europa	563	515	469	◀	508	518	518	▷	510	522	515	▷		
Opfylder ikke samplingkrav:														
Holland	527	502	457	◀	474	505	494		483	497	496		Ja	1957

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **højere** end i lav tertil og signifikant **lavere** end i høj tertil ▶

Gennemsnit i høj tertil signifikant **højere** end i lav tertil ▷

Gennemsnit i lav tertil signifikant **højere** end i høj tertil ◁

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **lavere** end lav tertil og signifikant **højere** end høj tertil ◀

Kort sammenfatning af kapitel 4

Resultaterne fra første del af kapitel 4 viser, at eleverne generelt opfatter sig selv som europæere, men at danske elevers følelse af europæisk identitet er en anelse under gennemsnittet i Europa. Det samme gælder for national identitet. Resultaterne viser, at et flertal af eleverne i næsten alle lande ser ud til at betragte den nationale identitet som overordnet den europæisk. Det er dog et ret stort mindretal af eleverne, der tilkendegiver, at de betragter den europæiske identitet som overordnet den nationale identitet. I nogle lande omkring 50% af eleverne. Kapitlets resultater viser dog også, at diskussionen om europæisk identitet og national identitet ikke kun er et spørgsmål om rangorden, idet der er en klar generel tendens til, at de to identiteter hænger sammen på en sådan måde, at når den ene styrkes, så styrkes også den anden. Den sammenhæng ses i alle lande uanset graden af den nationale identitet.

Resultaterne fra anden del af kapitel 4 viser, at et stort flertal af eleverne er stolte over, at deres lande er medlem af EU. Der er samtidig en udpræget modstand imod en egentlig union, hvis det indebærer nedlæggelse af nationalstaterne. Der er imidlertid meget store flertal, der går ind for harmonisering af forskellige politikområder. Det gælder mest udpræget for miljøpolitik. Danske og finske elever går i *mindst* grad ind for øget samarbejde, men i begge lande går et klart flertal ind for øget samarbejde.

Holdningen til Euro er også generelt meget positiv, men med Danmark og Sverige som et par af de lande, hvor den positive holdning er *relativt* mindst udbredt. Det gælder dog generelt for ikke Euro lande, at holdningen i de lande er relativt mindst positiv.

Elevernes holdninger til EU er gennemgående ret upåvirkede af deres faglige niveau. Dog er det således, at de dygtigste elever i alle lande er de klart mest skeptiske i forhold til ideen om en egentlig union i dens radikale version. Tilliden til EU er stort set på samme niveau som tilliden til de nationale politiske systemer. På det område ligger Danmark gennemsnitligt.

Kapitel 5, Kultur og sprog

Kapitel 5, Kultur og sprog

Om holdninger til interkulturelle relationer, fri bevægelighed i Europa og det at lære europæiske sprog

Indholdet i dette kapitel skal ses i lyset af indledningskapitlets beskrivelse af de mere overordnede udviklingstendenser i Europa, som medfører en specifik interesse for særlige temaer i Europa omkring udviklingen i det offentlige og politiske liv.

Dette kapitel omhandler elevernes holdninger til interkulturelle forhold, borgernes bevægelighed i Europa og sprog. Dette kapitel undersøger disse tre områder i tre underafsnit:

1. Interkulturelle relationer i Europa (om forskellige borgeres rettigheder)
2. Fri bevægelighed i Europa
3. Holdninger til europæiske sprog

De fleste data stammer fra det europæiske moduls spørgeskema, men nogle resultater er hentet fra ICCS hovedundersøgelsen.

Interkulturelle relationer som tema må ses i lyset af de særlige udfordringer omkring etnisk, kulturel, religiøs og sproglig diversitet, der eksisterer i mange europæiske lande som følge af (im)migration. I mange europæiske lande har det medført en række problematikker og debatter om demokratiets udvikling i forholdet mellem mangfoldighed og sammenhæng, minoritet(er) og majoritet, kulturalisme og nationalisme etc.

Fri bevægelighed i Europa er et tema i forlængelse af ovenstående, men drejer sig om den fri bevægelighed i Europa og de europæiske borgeres rettigheder på tværs af medlemslande.

Holdninger til europæiske sprog ses her som et yderligere undertema til samme generelle problematik omkring inklusion og eksklusion af minoritetsgrupper. I denne specifikke sammenhæng om Europa ses der på elevernes opfattelse af betydningen af at lære andre europæiske sprog som et aspekt af deres generelle grad af åbenhed for kulturer og forandring i Europa.

Som nævnt i kapitel 1 har der været en række initiativer på europæisk niveau, som også vedrører disse temaer. Der henvises til den internationale rapport for en længere litteraturliste. Her skal blot nævnes EU-Kommissionens "Year of Intercultural Dialogue in Europe 2008".

Også i dette kapitel præsenteres de fleste resultater på skalaer. Der skal derfor mindes om, at skalaerne ikke er direkte sammenlignelige, da det internationale gennemsnitsresultat sættes til 50 (uanset hvad resultatet 50 dækker over). De enkelte lande placeres derefter relativt i forhold til gennemsnittet. Skalascores udregnes på grundlag af elevernes svar på en række udsagn, hvor eleverne typisk skal erklære sig mere eller mindre enige (meget enig, enig, uenig, meget uenig).

Ad 1: Interkulturelle relationer

A Om etniske gruppers og immigranters rettigheder

En række basale spørgsmål vedrørende elevernes opfattelser af interkulturelle relationer er en del af ICCS hovedundersøgelsen i form af to skalaer om henholdsvis etniske gruppers rettigheder og immigranters rettigheder. Disse skalaer suppleres i det europæiske moduls spørgeskema af yderligere en skala om rettigheder specifikt for andre europæiske landes statsborgere i elevernes eget land.

Hovedundersøgelsens resultater på disse skalaer behandles som sådan i hovedundersøgelsen. De er dog inkluderet i denne rapport som relevant baggrundsviden, idet de europæiske landes resultater er kopieret fra hovedundersøgelsen. De præsenteres således i tabel 5.1 i en europæisk sammenhæng alene. Tabellen er sorteret efter landenes gennemsnit på skalaen for etniske gruppers rettigheder.

Helt overordnet skal det markeres, at variationen på disse skalaer udspiller sig indenfor generelt meget positive opfattelser af etniske gruppers rettigheder og immigranters rettigheder. *Relativt* lave scores er således *ikke* lave i faktiske tal, men er reelt blot et spørgsmål om forskellige grader af positive opfattelser. Ser man på Danmarks resultat er det på begge skalaer 1 skalapoint under det europæiske gennemsnit, hvilket således er en placering lidt under midten af alle 24 lande (der er tale om afrundede forskelle, som i begge tilfælde er på cirka 0,5 skalapoint). De danske resultater er i øvrigt meget tæt på (lidt over) Finland, men på begge skalaer 4 skalapoint under Sverige, som på begge skalaer imidlertid også ligger højest i Europa. Det kan siges at bekræfte en almindelig forestilling om Sverige som et relativt mere immigrant-tolerant land end (eksempelvis)Danmark. Det skal bemærkes, at afrundingen af skalascores på immigranters rettigheder betyder, at forskellen mellem Danmark og Sverige fremtræder som 4 point, hvor den reelt er på 3,1 point (i tabellen er Danmark rundet ned fra 48,4 og Sverige rundet op fra 51,5).

I øvrigt skal det også bemærkes, at den konkrete stillingtagen til immigranter finder sted i ganske forskellige virkeligheder, da antallet af immigranter varierer ganske meget i de europæiske ICCS lande. Ligeledes kan det naturligvis variere, hvorledes immigrantgruppen etnisk er sammensat i forskellige lande. Ligeledes er der ganske store forskelle på, om lande historisk set har tradition for emigration og/eller immigration.

Det kan bemærkes, at der i spørgeskemaet er tænkt i en principiel forskel på ”etniske grupper” og ”immigranter”, hvor førstnævnte primært er tænkt som etniske grupper, der har en forhistorie som nationale mindretal i eget land, mens sidstnævnte er tænkt som tilkomsten af et nyt mindretal af immigranter uden forhistorie i det aktuelle land.

Den internationale rapport tager således afsæt i denne distinktion, hvorfor der her kan være grund til at nævne, at der er ganske stor variation i forhold til denne teoretiske distinktions faktiske realitet i de deltagende lande. Der er således al mulig grund til at tro, at eleverne i mange lande opfatter de to kategorier som identiske (læs: at immigranter tilhører en etnisk gruppe, og at etniske grupper er immigranter). Det fremgår da også af tabel 5.1, at 14 af de 23 lande *relativt set* ligger ens på de to skalaer (systematisk over/under gennemsnittet). De mest markante afvigelser fra ensartetheden ses i England (plus 1 point for etniske grupper og minus 3 for immigranter), mens Bulgarien har den omvendte logik (minus 1 for etniske grupper og plus 3 point for immigranter).

Man skal således være opmærksom på, at distinktionen mellem etniske grupper og immigranter kan forventes at blive opfattet af eleverne på den planlagte måde i lande med forekomst af nationale mindretal, mens den i andre lande formodentlig slet ikke vil blive opfattet som en distinktion, men som to rækker af items om i princippet samme fænomen.

Tabel 5.1 Skalaer for: Holdninger til etniske gruppers og immigranters rettigheder

	Etniske gruppers rettigheder		Immigranters rettigheder	
Land	Skalascore		Skalascore	
Sverige	52	▲	52	△
Luxembourg	52	△	52	△
Irland	51	△	50	△
Estland	51	△	48	▽
Spanien	51	△	51	△
Litauen	50	△	51	△
England	50	△	46	▽
Polen	50	△	50	△
Liechtenstein	49	△	48	▽
Grækenland	49	△	51	△
Slovenien	49	△	50	△
Italien	49	△	48	▽
Schweiz	49	△	49	
Slovakiet	48	▽	50	△
Danmark	48	▽	48	▽
Bulgarien	48	▽	52	△
Belgien (flamsk)	48	▽	46	▼
Finland	48	▽	48	▽
Østrig	48	▽	48	▽
Cypern	47	▽	49	
Tjekkiet	46	▽	48	▽
Malta	46	▽	49	
Letland	46	▼	47	▽
ICCS Europa	**49**		**49**	
ICCS alle lande	50		50	
Opfylder ikke samplingkrav:				
Holland	47		46	

Mere end 3 point over Europa gennemsnittet ▲
Signifikant over Europa gennemsnittet △
Signifikant under Europa gennemsnittet ▽
Mere end 3 point under Europa gennemsnittet ▼

Holdning til immigranter efter immigrant status

Tabel 5.2 undersøger forskellen på indfødte elevers opfattelse og immigrantelevers opfattelse af immigranters rettigheder. Gennemsnitligt for alle lande er immigrantelever 6 skalapoint mere positive i forhold til immigranters rettigheder, end de indfødte elever er.

Imidlertid er der en ret stor variation i denne forskels størrelse i de respektive lande, hvor Sverige, Finland, Østrig, England og Holland har de *største* forskelle, men med den absolut største forskel i Sverige. Med andre ord har Sverige et relativt set meget højt gennemsnit for alle elever, men de har samtidig den største forskel på indfødte og immigranter, hvilket, som den internationale rapport antyder, *kan* være et potentielt polariseringsproblem.

Reelt er situationen den, at immigrantelevernes meget høje gennemsnit på skalaen trækker det svenske landsgennemsnit så meget op, at det i tabellen fremstår som to skalapoint op (indfødte 50, alle 52). Det vil igen sige, at noget af forskellen på landsresultaterne kan forklares med de svenske immigrantelevers relativt større fokus på egne rettigheder.

Danmark har med 7 skalapoints forskel en forskel mellem indfødte og immigranter, der er mindre end i Finland og Sverige, men dog stadig 1 point over europæisk gennemsnit.

I denne sammenhæng kan det være værd at huske på, at selv om de to respondentgrupper naturligvis besvarer de samme spørgsmål, så kan disse spørgsmål i praksis komme til at fungere som *forskellige* spørgsmål. De indfødte elever forholder sig til udsagn om immigranters rettigheder, mens immigrantelever *kan* læse spørgsmålene på den måde, at de i realiteten forholder sig til udsagn om deres egne rettigheder. Det er således uklart, om immigranter er mere tolerante i forhold til andre immigranter eller om de generelt højere scores bland immigrantelever udtrykker en interesse i egne rettigheder. Under alle omstændigheder kan man argumentere for, at de mest reelle specifikt nationale tal for tolerance i forhold til immigranters rettigheder vil fremstå ved at måle på den gruppe af (indfødte) elever, der i givet fald skal udvise tolerancen. Såfremt dette lægges til grund, kan man således fokusere på den relevante kolonne i tabel 5.2.

De anvendte spørgsmål er:

- Immigranter bør have mulighed for at fortsætte med at tale deres eget sprog
- Immigranters børn bør have de samme muligheder for uddannelse som andre børn i landet har
- Immigranter, som bor i et land i mange år, bør have mulighed for at stemme til valg
- Immigranter bør have mulighed for at fortsætte med deres egne skikke og livsstil
- Immigranter bør have alle de samme rettigheder som alle andre i landet har

Det kan nævnes igen, at det ikke giver mening at betragte disse resultater som direkte udtryk for direkte sammenlignelige grader af tolerance i forskellige lande, da de enkelte landes populationer af immigrantelever ikke er direkte sammenlignelige.

Det skal bemærkes, at tabellen ikke medtager lande, hvor der er færre end 50 immigrantelever i landets undersøgelse. Listen af lande svarer derfor ikke helt til de andre skalaer.

Tabel 5.2 Skala for: Holdning til immigranters rettigheder

Land	Skalascore	Indfødte	Immigranter	Forskel
Sverige	52	50	60	**10**
Finland	48	48	57	**9**
Østrig	48	46	54	**8**
England	46	45	53	**8**
Belgien (flamsk)	46	45	52	**7**
Danmark	48	48	55	**7**
Italien	48	48	55	**7**
Schweiz	49	47	54	**7**
Irland	50	49	55	**6**
Luxembourg	52	49	55	**6**
Spanien	51	50	56	**6**
Tjekkiet	48	48	53	**5**
Estland	48	47	52	**4**
Liechtenstein	48	46	50	**4**
Cypern	49	49	52	**3**
Grækenland	51	51	54	**3**
Letland	47	47	50	**3**
Slovenien	50	50	53	**3**
Litauen	51	51	52	1
ICCS Europa	**49**	**48**	**54**	**6**
ICCS alle lande	50	50	53	**3**

Forskelle med **fed** er signifikante

Opfylder ikke samplingkrav:

Holland	46	45	53	**8**

B Om europæiske statsborgeres rettigheder

Som supplement til ovennævnte resultater fra hovedundersøgelsen bruger det europæiske spørgeskema en skala om elevernes opfattelse af europæiske statsborgeres rettigheder.

Med 5 items undersøges, hvad opfattelsen er af disse europæiske borgeres rettigheder, idet eleverne spørges, om de mener, at disse borgere skal have de samme rettigheder som de nationale borgere uanset disse europæiske borgeres…..

- *Etnicitet eller race*
- *Religion*
- *Sprog*
- *Økonomisk status, kommer fra rigt/fattigt land*
- *Uddannelsesniveau*

Resultatet fremgår af tabel 5.3., hvor gennemsnittet er opgjort (på en skala) for lande som helhed og desuden anført for henholdsvis drenge og piger. I alle lande er der meget positive opfattelser af europæiske borgeres rettigheder. Man kan også bemærke, at variationen mellem landene er ret beskeden med 47 (Letland) som lavest og 52 (Grækenland, Italien, Luxembourg, Polen, Slovenien, Spanien) som højest. Den *relativt* mest skeptiske gruppe (som i faktiske tal dog er ganske positiv) er i øvrigt finske drenge med et gennemsnit på 46, mens de absolut mest positive er piger i Italien med 54.

I gennemsnit ligger pigerne for alle landes vedkommende 2 skalapoint højere end drengene. I Danmark er forskellen 3 skalapoint (reelt kun 2,5 efter afrunding), mens forskellen i Finland er 5 skalapoint og i Sverige er forskellen 4 skalapoint. Interessant nok er disse finske og svenske kønsforskelle undersøgelsens absolut største på denne skala. Det indebærer i øvrigt, at danske og svenske drenge kun afviger fra hinanden med 1 skalapoint. Hvor forskellen på Danmark og Sverige på den foregående skala delvist var betinget af forskelle i immigrantelevernes holdninger, så er det altså her mest en ”pigeeffekt”, idet de svenske piger ligger 2,5 skalapoint højere end de danske piger.

Som det fremgår af tabel 5.3, ligger Danmark som helhed 1 skalapoint under gennemsnittet af alle europæiske lande. Denne lille forskel til det europæiske gennemsnit er næsten lige stor for drenge og piger.

Det kan bemærkes, at de finske drenge ligger lavest af alle landes drenge på denne skala, mens de finske piger ligger nøjagtigt på det europæiske gennemsnit.

Tabel 5.3 Skala for: Holdning til lige muligheder for europæiske borgere

Land	Skalascore		Piger	Drenge	Forskel
Italien	52	△	54	51	**-3**
Spanien	52	△	53	51	**-1**
Grækenland	52	△	53	51	**-2**
Luxembourg	52	△	53	51	**-2**
Polen	52	△	53	50	**-3**
Slovenien	52	△	53	50	**-3**
Sverige	51	△	53	49	**-4**
Slovakiet	51	△	52	50	**-1**
Cypern	50		52	49	**-3**
Irland	50		52	49	**-3**
Bulgarien	50		51	50	**-1**
Schweiz	50		51	48	**-3**
Litauen	50		51	49	**-2**
England	50		51	48	**-3**
Estland	49	▽	51	48	**-2**
Danmark	49	▽	51	48	**-3**
Finland	49	▽	51	46	**-5**
Liechtenstein	49	▽	50	47	**-3**
Malta	49	▽	50	48	**-2**
Tjekkiet	48	▽	49	47	**-2**
Østrig	48	▽	50	47	**-3**
Belgien (flamsk)	48	▽	49	47	**-3**
Letland	47	▽	47	47	0
ICCS Europa	**50**		**51**	**49**	**-2**
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	47		47	46	**-2**

Forskelle med **fed** er signifikante

Mere end 3 point over gennemsnittet ▲
Signifikant over gennemsnittet △
Signifikant under gennemsnittet ▽
Mere end 3 point under gennemsnittet ▼

Om sammenhænge mellem holdninger til forskellige gruppers rettigheder

I tabel 5.4 undersøges den eventuelle sammenhæng mellem elevernes generelle opfattelse af rettigheder for europæiske borgere på den ene side og deres opfattelse af etniske gruppers rettigheder og immigranters rettigheder på den anden side.

Tabellen er konstrueret således, at eleverne i hvert land er delt ind i tre lige store grupper (tertiler) efter graden af deres tilslutning til etniske gruppers rettigheder og immigranters rettigheder. Opdelingen foretages separat for de to analyser, så en given elev er ikke nødvendigvis i den samme tertil for begge variable. Der er i tabellen anført gennemsnitsresultater for opfattelsen af rettigheder for europæiske borgere på de respektive tertiler.

En højrevendt sort pil (▶) anføres, hvis forskellen mellem tertil 1 og 2 er signifikant i stigende retning og forskellen mellem tertil 2 og tertil 3 er signifikant i stigende retning. I det modsatte tilfælde anvendes en venstrevendt pil. Der anvendes ikke udfyldte pile (▷, ◁)hvis kun forskellen mellem høj og lav tertil er signifikant.

Hovedresultatet af tabel 5.4 er, at der stort set kun ses positive sammenhænge med alle de to andre skalaer. Tertilerne med de mindst positive holdninger til etniske grupper og immigranter opnår således tilsvarende relativt lave gennemsnit på 45 og 44 for rettigheder for europæiske borgere, mens tertilerne med de mest positive holdninger til etniske grupper og immigranter opnår tilsvarende relativt høje gennemsnit på 55 og 56 vedrørende europæiske borgeres rettigheder. Der er altså en ganske stærkt sammenhæng mellem disse forskellige holdninger, hvilket således peger i retning af, at eleverne ikke skelner så meget imellem disse grupper, men den mere generelle holdning til europæiske borgeres rettigheder hænger sammen med de mere specifikke holdninger til etniske grupper og immigranter. Det er ikke så overraskende, at den sammenhæng kan påvises, men det er måske lidt overraskende, at den er så lineær og statistisk signifikant i (næsten) samtlige lande.

Man kan i øvrigt vælge at se på *forskellenes størrelse* imellem de tre tertilers resultater. De er således generelt højest på skalaen om immigranters rettigheder. Også her kan man sammenligne de enkelte lande, hvor det eksempelvis kan fremhæves, at Sverige med 17 skalapoints forskel på laveste og højeste tertil har den største forskel målt i antal point. Denne relativt store forskel indebærer blandt andet, at Sverige i den laveste tertil på skalaen om holdninger til immigranter har en lavere gennemsnitlig score på de generelle rettigheder til europæiske borgere end i Danmark, selv om det svenske gennemsnit for den samlede population er højere end det danske.

De danske gennemsnit for de tre tertiler er i øvrigt næsten identiske med de europæiske gennemsnit i samtlige tilfælde.

Tabel 5.4 er sorteret alfabetisk efter landenes navne.

Tabel 5.4 Sammenhængstabel. Holdning til lige muligheder for europæiske borgere (anført for tertiler af elever opdelt efter deres holdning til etniske grupper og immigranter)

	Holdning til etniske gruppers rettigheder - opdelt i tertilerne:				Holdning til immigranters rettigheder - opdelt i tertilerne:			
Land	Lav	Mellem	Høj		Lav	Mellem	Høj	
Belgien (flamsk)	43	47	53	▶	43	47	53	▶
Bulgarien	45	49	55	▶	47	51	54	▶
Cypern	46	50	55	▶	46	51	56	▶
Danmark	44	48	56	▶	44	49	56	▶
England	43	49	56	▶	43	48	57	▶
Estland	46	50	54	▶	46	50	54	▶
Finland	43	47	55	▶	43	48	56	▶
Grækenland	46	51	57	▶	46	51	57	▶
Irland	45	51	57	▶	44	50	58	▶
Italien	47	52	59	▶	46	52	59	▶
Letland	45	47	51	▶	44	47	51	▶
Liechtenstein	45	48	53	▷	41	48	57	▶
Litauen	46	49	54	▶	46	50	55	▶
Luxembourg	46	51	57	▶	45	51	58	▶
Malta	45	48	53	▶	45	48	53	▶
Polen	48	52	57	▶	46	50	57	▶
Schweiz	44	49	55	▶	43	50	57	▶
Slovakiet	46	50	56	▶	46	50	56	▶
Slovenien	46	51	56	▶	46	51	57	▶
Spanien	47	52	58	▶	46	52	58	▶
Sverige	45	51	59	▶	42	51	59	▶
Tjekkiet	44	47	53	▶	44	48	54	▶
Østrig	43	48	54	▶	41	47	55	▶
ICCS Europa	**45**	**49**	**55**		**44**	**49**	**56**	
Opfylder ikke samplingkrav:								
Holland	43	46	51	▶	42	46	52	▶

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **højere** end i lav tertil og signifikant **lavere** end i høj tertil ▶

Gennemsnit i høj tertil signifikant **højere** end i lav tertil ▷

Gennemsnit i lav tertil signifikant **højere** end i høj tertil ◁

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **lavere** end lav tertil og signifikant **højere** end høj tertil ◀

Ad 2: Fri bevægelighed (skala for argumenter for at begrænse fri bevægelighed)

Fri bevægelighed for EU borgere (ikke mindst i forhold til arbejde og uddannelse) har været et centralt punkt for EU siden Lissabon strategien (European Council: *Lisbon Strategy,* Brussels 2000), idet fri bevægelighed anses som vigtigt for økonomien og for udviklingen af kulturel og social sammenhæng i EU. ICCS har inkluderet en undersøgelse af elevernes holdninger til fri bevægelig i Europa som en del af en generel åbenhed i forhold til en forandring af Europa, hvor det tværnationale og supranationale element spiller en stigende rolle på både sociale, økonomiske, politiske og kulturelle områder af tilværelsen i de respektive medlemslande. Elevernes holdninger til en sådan europæisk udvikling undersøges med en række spørgsmål om borgernes frie bevægelighed med fokus på elevernes holdninger i forhold til den frie bevægeligheds eventuelle positive og negative aspekter. Ambitionen om fri bevægelighed kan således undertiden være vanskelig at implementere i forhold til de enkelte landes indvandringspolitik.

Spørgsmålet undersøges i det europæiske spørgeskema med en række items, hvoraf de 5 er anvendt til udfærdigelse af en skala, mens 4 rapporteres som enkelte items. De 5 skala items vedrører forskellige mulige argumenter for at *begrænse* den frie bevægelighed, mens de 4 enkelte items er forskellige udsagn om fri bevægeligheds positive konsekvenser. Skalaens 5 items vedrører disse problematikker:

- At begrænsning af rejsefrihed for europæiske borgere kan bekæmpe terror
- At immigration af europæiske borgere kan medføre konflikt og fjendskab
- At lukkede grænser for europæiske borgere vil sikre mod kriminalitet
- At fri adgang for europæiske borgere til at tage arbejde i et land kan føre til arbejdsløshed i det land
- At fri bevægelighed for arbejdere i Europa fører til, at for mange immigranter samles i nogle lande

Som det fremgår, tales der konsekvent tales om europæiske borgere. Ovenstående vedrører således principielt *ikke kun* EU-borgere. Tabel 5.5. viser resultaterne af denne skala. Resultaterne er dels opgjort for landene som helhed, dels opgjort efter elevernes immigrantstatus, da der kan være grund til at formode, at immigrantelever vil have andre (eventuelt mindre restriktive) synspunkter end indfødte elever. Eleverne er meget delte på disse spørgsmål, men værdien 50 er udtryk for en lille generel overvægt af enighed i synspunkterne. De mest positive lande (i forhold til at *begrænse* den frie bevægelighed) er Malta, England, Irland og Luxembourg. De mest negative (i forhold til at *begrænse* den frie bevægelighed) er Polen, Danmark og Finland. Med andre ord kunne man vælge at vende tabellen, så de mest positive lande i forhold til fri bevægelighed stod øverst.

Tabel 5.5. nedenfor viser, at elever med immigrantbaggrund generelt yder lidt større støtte til den frie bevægelighed, men også, at der ikke er de store forskelle. Ser man på de samlede gennemsnit viser det sig nemlig, at de indfødte elever ligger 2 (1,51 point) skalapoint lavere end immigrant eleverne, hvilket på sin vis kan siges at være en ret lille forskel. Også her bør det nævnes, at den slags forskelle naturligvis kan være influeret af immigrantgruppens sammensætning i et land. Det kan fremhæves, at tilslutningen til at *begrænse* den frie bevægelighed med disse argumenter er mindre i Danmark end i Sverige, hvilket jo er et resultat, der afviger fra den specifikke tolerance i forhold til immigranter i al almindelighed. Man skal naturligvis være opmærksom på, at der her specifikt tales om europæiske immigranter. Noget kunne således tyde på, at den konkrete stillingtagen til immigration er påvirket af, hvilken immigration der tales om. Det er dog lidt vanskeligt at afgøre entydigt, da der naturligvis også kan være tale om, at de forskellige konkrete argumenter for at *begrænse* den frie bevægelighed tillægges forskellig specifik lødighed uafhængigt af, om det er EU borgere eller ej.

Tabel 5.5 Skala for: Begrænsning af fri bevægelighed i Europa

Elevers *tilslutning til* begrænsning af fri bevægelighed i Europa med skalascores for alle elever og efter baggrund

Land	Skalascore		Indfødte	Immigranter	Forskel
Malta	53	△	53	#	#
England	52	△	53	50	**-3**
Luxembourg	52	△	53	52	**-1**
Irland	52	△	52	50	**-2**
Schweiz	51	△	52	50	**-2**
Østrig	51	△	51	51	-1
Spanien	51	△	51	50	**-1**
Tjekkiet	51	△	51	49	-1
Belgien (flamsk)	51	△	51	49	**-3**
Cypern	51	△	51	50	0
Liechtenstein	50		49	51	**2**
Bulgarien	50		50	#	#
Italien	50		50	47	**-3**
Letland	50		50	49	-1
Grækenland	49	▽	50	48	**-2**
Slovenien	49	▽	49	48	-1
Litauen	49	▽	49	47	-2
Sverige	49	▽	49	47	**-2**
Estland	49	▽	49	49	0
Slovakiet	49	▽	49	#	#
Finland	47	▽	47	45	-2
Danmark	47	▽	47	46	**-2**
Polen	47	▼	47	#	#
ICCS Europa	50		50	49	**-2**
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	50		50	47	**-3**

Forskelle med **fed** er signifikante

Mere end 3 point over gennemsnittet	▲
Signifikant over gennemsnittet	△
Signifikant under gennemsnittet	▽
Mere end 3 point under gennemsnittet	▼
For få elever til sikker beregning =	#

Fri bevægelighed (items for positive synspunkter)

Diskussionen om den fri bevægelighed uddybes i ICCS ved hjælp af fire items, der rapporteres i tabel 5.6 som enkeltitems. Disse items er udformet som ét alment positivt udsagn (påstand) og tre eksplicitte grunde til at have en positiv holdning til fri bevægelighed. Der er tale om følgende udsagn, som eleverne skal tage stilling til:

1. Statsborgere i europæiske lande bør have lov til at bo og arbejde overalt i Europa.
2. Europæiske statsborgere bør frit kunne rejse overalt i Europa, så de får en bedre forståelse for andre kulturer i Europa.
3. Det er godt, andre europæere har lov til at bo i Danmark, da de bringer forskellige kulturer med sig.
4. Det er godt for Danmarks økonomi, at man tillader statsborgere fra andre europæiske lande at arbejde i Danmark.

Det kan bemærkes, at udsagnene her er ordnet på en sådan måde, at de to første udsagn omhandler den principielle frihed i hele Europa (og dermed friheden til at rejse ud), mens de to sidste omhandler situationen i eget land (og dermed europæeres frihed til at rejse til respondentens eget land).

Man ville også kunne lave en indholdsopdeling, idet items 2 og 3 handler om kultur, mens items 1 og 4 handler om bopæl og arbejde. Resultaterne for disse items findes i tabel 5.6 nedenfor, hvor der er angivet nationale procenttal for hvert item. Som det fremgår af tabellen, er de samlede europæiske resultater 90%, 88%, 76% og 70% som gennemsnit for de elever, der er mere eller mindre enige i disse udsagn.

Danmark ligger lidt over de europæiske gennemsnit på item 3 og 4 og lidt under gennemsnittet på 1 og 2. De fire items kommenteres nedenfor efter Danmarks relative placering. Tabellen er sat op på en sådan måde, at de to nationale items står i to kolonner side om side - og tilsvarende for de to europæiske items. Tabellen er i øvrigt sorteret efter gennemsnittet af alle fire items (yderste højre kolonne).

Det kan bemærkes, at der generelt er tale om stor tilslutning til fri bevægelighed i alle lande. Nedenstående kommentarer til forskellige landes resultater skal således tages med det forbehold, at variationen generelt udspiller sig i et ret snævert interval omkring det europæiske gennemsnit

Danmark under gennemsnit

På de to items om frie rejser og om fri bopæl/arbejde *i Europa* ligger Danmark lidt under gennemsnittet. For item 1 om frit arbejde/bopæl i Europa er det måske umiddelbart lidt overraskende, men man kan bemærke, at der ikke mindst i Østeuropa er en meget høj tilslutning til dette udsagn. De højeste procenter findes i Bulgarien, Tjekkiet, Estland, Litauen, Polen, Slovakiet og Spanien, hvor aspekter som den principielle (eventuelt nye) rejsefrihed, relativt nyt EU-medlemskab, relativt dårlige økonomier og høj national arbejdsløshed (Spanien) kan spille en rolle i forhold til, at mulighederne ses som et entydigt gode (en personlig mulighed for at rejse ud). Værdien af at kunne tage arbejde i et andet land er tilsyneladende højest, hvis man kan se det konkrete behov for at gøre det.

Noget tilsvarende gælder for item 2 om frie rejser i almindelighed, hvor præcis de samme lande (undtagen Spanien) scorer højest, nemlig Bulgarien, Tjekkiet, Estland, Litauen, Polen og Slovakiet. Det tyder således også på, at de udvidede rejsemuligheder og frihedsrettigheder i nogle nyere EU medlemslande vurderes (ekstra) positivt af eleverne.

Med 82% og 84% i Danmark er der meget bred tilslutning i absolutte tal, men internt i Norden ligger Danmark lavest på disse to items, Sverige ligger i midten på begge, og Finland ligger højest på dem begge. Det ser næsten helt systematisk ud med lige omkring 4%point mellem de nordiske lande på stort set alle de enkelte forskelle. Set i forhold til den generelle dominans i Østeuropa er der således måske en lidt tilsvarende effekt i Finland af landets geografiske (geopolitiske) beliggenhed.

Danmark over gennemsnit

På de to items om fri bopæl (som et plus for kultur) og frit arbejde (som et plus for økonomi) i eget land (Danmark) ligger Danmark lidt over gennemsnittet. Ser man på indholdet, er det interessant, at det positive kulturargument i item 3, at immigranter bringer kulturer med sig, vægtes mere positivt i Danmark end i Europa som sådan, ikke mindst da (dog typisk ikke europæiske) immigranter ofte beskrives som en økonomisk og/eller kulturel belastning for Danmark. På dette item ses i øvrigt en ret stor variation fra den lave ende med 58% i Liechtenstein, 62% i Østrig og 64% i Schweiz til den høje ende med 87% i Bulgarien, 86% i Spanien og 85% i Litauen. På dette item er det således vanskeligere at se en entydig geografisk fordeling.

Man kan i øvrigt bemærke, at der i nogle lande er en stor forskel på besvarelsen af item 2 (om at rejse for at opnå forståelse for kulturer) og item 3 (at immigranter bidrager positivt med kultur i værtslandet). For eksempel ser man en forskel i Liechtenstein fra 88% til 59%, i Østrig fra 84% til 61%, Tjekkiet 92% til 71% og Schweiz 86% til 64%. Selv om elever i disse lande i høj grad går ind for det kulturelle argument i al almindelighed (i Europa), så mener de altså ikke, at argumentet i tilsvarende høj grad gælder for tilrejsende til deres eget land. Omvendt ser man nogle af de mindste forskelle i Spanien, Bulgarien, England og Danmark, hvor eleverne således tillægger argumentet mere ensartet gyldighed, hvad enten det gælder borgerens individuelle ret i Europa eller den positive effekt af immigration i eget land.

Ligeledes er det interessant, at de danske elever vurdere immigranternes økonomiske betydning i item 4 så positivt. Kun to lande har højere procenttal end Danmark (Bulgarien og Luxembourg). Omvendt er der mindst tilslutning til økonomiargumentet i Irland og Letland (begge 58%). Irland har da også haft en stor tilstrømning af arbejdskraft, men i de senere år kombineret med en økonomisk krise. I Belgien, England, Grækenland, Liechtenstein og Schweiz er tilslutningen til det økonomiske argument også lav, hvilket således tegner en ret udpræget Vesteuropæisk dominans i forhold til *ikke* at støtte det økonomiske argument. Internt i Norden ligger Danmark højest på item 4 efterfulgt af Finland med Sverige lavest.

Samlet kommentar

Som det er fremgået af kommentarerne ovenfor, og som det kan ses af tabel 5.6 på næste side, er der ikke de helt store nationale udsving på disse items. Ikke desto mindre er de danske fordelinger lidt af et særsyn, da Danmark ligger lidt under gennemsnittet i vurderingen af den europæiske dimension i items 1 og 2, men lidt over gennemsnittet i vurderingen af det nationalt positive ved immigration på item 3 og 4. Hovedtendensen i de andre lande går nemlig ellers i retning af, at eleverne enten er generelt *relativt* positive eller generelt *relativt* negative. I tre lande er eleverne over gennemsnittet på alle items (Bulgarien, Estland og Litauen) og i tre lande er eleverne under gennemsnittet på alle items (Belgien, Irland, England). I forhold til diskussionen om Norden er det også interessant, at danske elever vurderer både den kulturelle og økonomiske effekt af europæisk immigration lidt mere positivt end de svenske elever. Selv om dette omhandler specifik vestlig immigration, er det alligevel interessant, at de svenske ikke på dette område er mere positive end de danske, som tilfældet er på andre af projektets resultater omkring holdningen til immigranters rettigheder i al almindelighed.

Tabel 5.6 Holdning til fri bevægelighed for europæiske statsborgere

Procent elever, der er enige eller meget enige i, at statsborgere fra andre lande i Europa frit skal kunne

Land	bo og arbejde overalt i Europa	rejse overalt i Europa (forstå kultur)	bo i Danmark (bringe kultur med)	arbejde i Danmark (økonomisk fordel)	Gennemsnit af de fire items
Bulgarien	95 △	92 △	87 ▲	81 ▲	89
Estland	96 △	94 △	84 △	75 △	87
Litauen	95 △	94 △	85 △	69	86
Polen	95 △	92 △	82 △	76 △	86
Slovakiet	97 △	92 △	84 △	70	86
Spanien	94 △	88	86 ▲	75 △	86
Slovenien	92 △	89	81 △	77 △	85
Finland	90	91 △	80 △	71	83
Italien	93 △	91 △	78 △	69	83
Luxembourg	90	88	74 ▽	79 △	83
Tjekkiet	95 △	92 △	71 ▽	69	82
Cypern	91 △	83 ▽	75	72 △	80
Danmark	82 ▽	84 ▽	78 △	75 △	80
Malta	89	86	74 ▽	71	80
Sverige	86 ▽	87	76	68	79
Grækenland	91 △	83 ▽	77	63 ▽	78
Letland	92 △	87	76	58 ▼	78
Østrig	88 ▽	84 ▽	61 ▼	71	76
Belgien (flamsk)	80 ▼	84 ▽	74 ▽	63 ▽	75
Irland	85 ▽	82 ▽	74 ▽	58 ▼	75
England	80 ▽	78 ▽	74 ▽	64 ▽	74
Liechtenstein	82 ▽	88	59 ▼	65	74
Schweiz	81 ▽	86	64 ▼	66 ▽	74
ICCS Europa	90	88	76	70	81
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	79	81	71	68	75

Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet ▲
Signifikant over gennemsnittet △
Signifikant under gennemsnittet ▽
Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet ▼

Ad 3: Om holdning til europæiske sprog

I udviklingsarbejdet med det europæiske spørgeskema lagde flere deltagerlande stor vægt på spørgsmålet om *holdningen til* at lære andre europæiske sprog. Det er da også klart, at både i forhold til den interne udvikling i EU og i forhold til den globale udvikling med migration, digitale medier etc., så er hele spørgsmålet om holdningen til sprog og fremmedsprog relevant i et CCE perspektiv. I Danmark diskuteres ofte spørgsmålet om prioriteringen af sprogfagene tysk/ fransk/spansk versus engelsk, og debatten om tosprogede elever er også en vigtig kobling mellem sprog og CCE. I et CCE perspektiv kan man også pege på, at tilegnelsen af et officielt sprog er relevant for alle borgere for at kunne deltage i alle aspekter af samfundslivet. Samtidig kan diskussioner om anerkendelsen af minoritetssprog og dialekter også ses som relateret til CCE. Når diskussionen om undervisning i andre europæiske sprog placeres netop i denne rapport om Europa og EU, så hænger det sammen med, at der i EU konteksten kan siges at være en sammenhæng mellem udviklingen af det indre marked i EU (for arbejde og uddannelse) og borgernes sproglige forudsætninger for at drage nytte af EU-borgerrettighederne. Politisk kommer fokuseringen på sprog til (også) at fremstå som en konsekvens af Lissabon strategien om fri bevægelighed, da kundskaber i flere europæiske sprog selvsagt gør dette lettere at indgå i nye arbejdsmæssige eller uddannelsesmæssige kontekster i et andet land.

Selvvurderede sprogkundskaber

I spørgeskemaet optræder to spørgsmål, hvor eleverne først skal vurdere, om de er i stand til kommunikere på et andet europæisk sprog end dansk (et andet sprog end eventuelt andet sprog i hjemmet), og i bekræftende fald vurdere, hvor godt de kan kommunikere (*meget godt, godt, ikke særlig godt*).

Ser man først på den samlede europæiske fordeling i tabel 5.7, så svarer 12%, at de ikke kan kommunikere på andet end deres nationalsprog. De elever, der angiveligt godt kan kommunikere på et andet sprog, fordeler sig med 27% meget godt, 48% godt og 13% ikke særlig godt. Gennemsnittene har dog en ret stor underliggende variation.

Man kan bemærke, at de to engelsksprogede lande, England og Irland, har de største andele elever, der ikke kan kommunikere på andet sprog, nemlig 27% og 23%. Noget tilsvarende gælder for Spanien med 21%, og det er vel forventeligt at lande med verdenssprog har denne profil. Disse lande har i øvrigt også relativt store andele, der *ikke særlig godt* kan benytte et fremmedsprog og dertil relativt små andele, der kan benytte et fremmedsprog *meget godt*.

Omvendt ses, at små lande som Liechtenstein, Luxembourg og Danmark har de mindste andele (4%, 5%, 6%), der ikke kan kommunikere på andet end nationalsproget. Og samtidig har disse lande nogle af de største andele, der svarer *meget godt*.

I lighed med tidligere variable ses en tendens til geografiske forskelle. Hvis man summerer svarmulighederne *godt* og *meget godt* (og altså udelader den positive kategori *ikke særlig godt)*, så kan man nemlig se, at kun Danmark, Finland, Grækenland, Liechtenstein, Luxembourg, Holland, Slovenien og Sverige har en sum over 80% med Luxembourg som absolut højest (91%).

Tabel 5.7 Selvvurderet evne til at kommunikere på andet sprog end dansk

	Procent af elever, der på andet sprog end dansk kan kommunikere			
Land	meget godt	godt	ikke særlig godt	Kan ikke kommunikere på andet sprog
Luxembourg	49	42	4	5
Danmark	45	43	6	6
Sverige	44	41	8	7
Grækenland	42	43	5	11
Cypern	37	38	8	17
Slovenien	36	48	8	8
Liechtenstein	32	57	6	4
Østrig	31	47	6	16
Finland	31	49	13	7
Estland	27	50	12	11
Letland	27	50	12	11
Belgien (flamsk)	26	49	10	15
Schweiz	26	51	14	10
Bulgarien	24	43	12	21
Malta	21	46	18	14
Italien	17	54	18	10
Slovakiet	17	55	18	10
Litauen	16	50	25	9
Spanien	16	45	17	21
Polen	15	51	19	15
Tjekkiet	11	61	20	8
Irland	11	45	22	23
England	9	46	17	27
ICCS Europa	27	48	13	12
Opfylder ikke samplingkrav:				
Holland	26	54	5	14

Om holdninger til sprog

Efter således at have spurgt til elevernes egen opfattelse af deres sprogkundskaber i europæiske sprog, er næste spørgsmål i spørgeskemaet relateret til elevernes holdninger til at lære fremmedsprog. I alt 6 items indgår i en skala, hvor der kunne svares *meget enig, enig, uenig, meget uenig* på følgende 6 items om det at lære fremmedsprog:

- At lære et andet europæisk sprog er vigtigt for at rejse og holde ferie i Europa.
- At lære et andet europæisk sprog kan gøre det nemmere at finde et arbejde.
- At lære et andet europæisk sprog er vigtigt for at arbejde eller studere i et andet europæisk land.
- At lære et andet europæisk sprog hjælper folk til bedre at forstå andre europæiske kulturer.
- Alle unge i Europa bør lære mindst to andre europæiske sprog.
- Skoler bør give unge bedre muligheder for at lære de sprog, der bruges i andre europæiske lande.

Resultatet af denne skala opsummeres i tabel 5.8 nedenfor på en skala med gennemsnittet sat til 50.

Som det ses, er tilslutningen højest i Bulgarien med skalascorens gennemsnit på 54 og lavest i England og Irland med 46 samt Finland og Østrig med 47. Det mest bemærkelsesværdige er måske Finlands og Østrigs resultater, da det i engelsksprogede lande vel kan være en almindelig erfaring og pointe, at fremmedsprog alt andet lige er *relativt* mindre væsentligt. I øvrigt giver de finske elever udtryk for en forholdsvis høj grad af tillid til egne sproglige evner, mens de altså vurderer dem som relativt mindre vigtige end gennemsnittet. Danmark ligger med 49 skalapoint lige under gennemsnittet, men i øvrigt en smule højere end Sverige og 2 point over Finland.

På europæisk plan er der en klar tendens til, at piger scorer højere på skalaen end drenge, hvilket i øvrigt også ses i Sverige og Finland, men ikke i Danmark. Det er bemærkelsesværdigt, at Danmark er det eneste land, hvor der *ikke* er statistisk signifikant kønsforskel til pigernes fordel.

I øvrigt giver kønsforskellen en delvis forklaring på gennemsnitsresultaterne i Finland og Østrig, da drenge i de to lande har betydeligt mindre positive holdninger end piger, hvorved gennemsnittene trækkes ned.

Tabel 5.8 Skala for: Holdning til at lære europæiske sprog

Land	Skalascore		Piger	Drenge	Forskel
Bulgarien	54	▲	56	53	**-2**
Litauen	53	▲	55	52	**-2**
Slovakiet	52	△	53	51	**-2**
Italien	52	△	53	51	**-3**
Spanien	52	△	53	51	**-2**
Tjekkiet	52	△	53	51	**-2**
Luxembourg	52	△	52	51	**-1**
Estland	52	△	53	50	**-2**
Grækenland	51	△	52	50	**-2**
Slovenien	51	△	52	50	**-2**
Malta	51	△	51	50	**-2**
Cypern	50		52	49	**-3**
Belgien (flamsk)	50		51	49	**-2**
Letland	50		51	48	**-3**
Polen	50		51	48	**-3**
Danmark	49	▽	49	49	0
Sverige	48	▽	49	47	**-2**
Schweiz	48	▽	49	46	**-3**
Liechtenstein	48	▽	49	47	**-2**
Finland	47	▼	49	45	**-4**
Østrig	47	▼	48	45	**-3**
Irland	46	▼	47	45	**-2**
England	46	▼	46	45	**-1**
ICCS Europa	50		51	49	**-2**
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	49		50	48	**-2**

Forskelle med **fed** er signifikante

Mere end 3 point over gennemsnittet ▲
Signifikant over gennemsnittet △
Signifikant under gennemsnittet ▽
Mere end 3 point under gennemsnittet ▼

Om holdninger til sprog og sammenhæng med andre variable

A. Sammenhæng med selvvurderede sprogfærdigheder

I tabel 5.9 nedenfor undersøges den eventuelle sammenhæng mellem elevernes holdning til det at lære europæiske sprog på den ene side (se tabel 5.8) og deres selvvurderede europæiske sprogfærdigheder på den anden side (se tabel 5.7). Det gøres ved at inddele eleverne i fire grupper efter de fire svarmuligheder på spørgsmålet om selvvurderede sprogkundskaber for derefter at beregne en skalascore for hver gruppe på skalaen om holdning til at lære europæiske sprog.

Resultaterne viser, at der i alle lande rent faktisk er en sammenhæng, idet elever med lav vurdering af egne (fremmed) sprogkundskaber systematisk er mindre positive i forhold til at lære sprog. I alle lande falder den positive holdning således helt systematisk i takt med, at selvvurderingen falder. Gennemsnitligt kan det ses, at de fire grupper på europæisk plan som helhed ligger på henholdsvis 53, 50, 48 og 46. I Danmark ses præcis den samme relative udvikling niveau for niveau (blot to skalapoint lavere i hver gruppe) med 51, 48, 46 og 44. Det afspejler, at Danmark generelt scorer under gennemsnittet af alle lande, men altså har præcis samme forhold mellem de to variable som gennemsnittet af de andre lande. Niveauet i Danmark er højere end i Finland og Sverige i alle grupper.

Overordnet set er det vel ikke overraskende, at elever, der opfatter sig selv som relativt dygtigere til sprog, også har en mere positiv opfattelse af det at lære sprog. Omvendt er det måske lidt overraskende, at resultatet i (næsten) alle lande er en art lineær udvikling uanset om eleverne har en relativt positiv eller relativt negativ vurdering af sig selv.

Tabellen viser endvidere forskellen mellem de elever, der vurderer sig selv relativt bedst til fremmedsprog, og de elever, der vurderer sig selv relativt dårligst til fremmedsprog. Forskellen varierer mellem 5 og 10 skalapoint, hvilket i alle tilfælde er en ganske stor forskel. Forskellen i Danmark er lidt mindre end gennemsnittet. Tabel 5.9 er sorteret efter forskellens størrelse.

A. Sammenhæng med opfattelse af etniske gruppers og immigranters rettigheder

Afslutningsvist skal det undersøges, hvordan sammenhængen er mellem afsnit 3 og afsnit 1 i dette kapitel; det vil sige sammenhængen mellem holdningen til at lære europæiske sprog og opfattelse af etniske gruppers og immigranters rettigheder.

Den sammenhæng beskrives i tabel 5.10 (nedenfor tabel 5.9), hvor eleverne er inddelt i tertiler efter graden af deres tilslutning til henholdsvis etniske gruppers og immigranters rettigheder, idet der for hver af de seks grupper er anført gruppens skalascore for holdning til at lære europæiske sprog.

Tabellens klare hovedresultat er, at der er en meget klar sammenhæng mellem graden af villighed til at lære europæiske sprog og holdningen de anførte gruppers rettigheder. Jo mere positiv holdningen er til etniske gruppers eller immigranters rettigheder, jo større er også interessen i at lære europæiske sprog. I næsten samtlige tilfælde stiger skalascoren for hver tertil med statistisk signifikante forskelle.

Som sådan bekræfter resultaterne, at der er en sammenhæng mellem disse fænomener, hvilket er med til at understrege den indledende pointe, at sprog og sprogfag på mange måder må ses som en integreret del af CCE. Tabel 5.10 nedenfor er sorteret alfabetisk.

Tabel 5.9 Sammenhængstabel. Skalascores for holdning til at lære europæiske sprog
(opdelt efter selvvurderet evne til at kommunikere på andet sprog)

	Procent af elever, der på andet sprog end dansk kan kommunikere				
Land	meget godt	godt	ikke særlig godt	Kan ikke kommunikere på andet sprog	Forskel på *meget godt* og *kan ikke*
England	51	47	45	42	10
Irland	52	48	45	42	9
Liechtenstein	49	47	46	40	9
Polen	54	50	48	45	9
Finland	50	46	43	42	9
Tjekkiet	56	53	50	47	9
Slovenien	54	50	48	45	9
Østrig	50	47	43	42	8
Luxembourg	54	50	48	46	8
Spanien	56	53	51	49	8
Italien	56	53	49	48	8
Sverige	50	47	45	43	8
Grækenland	53	51	49	45	8
Cypern	53	50	48	46	8
Malta	54	51	49	46	7
Danmark	51	48	46	44	7
Belgien (flamsk)	53	50	47	46	7
Slovakiet	55	53	51	48	7
Schweiz	51	47	45	45	6
Bulgarien	57	55	54	51	6
Letland	52	50	48	46	6
Estland	54	52	50	48	5
Litauen	55	54	53	50	5
ICCS Europa	**53**	**50**	**48**	**46**	8
Opfylder ikke samplingkrav: Holland	51	49	45	45	6

Tabel 5.10 Holdning til at lære europæiske sprog (for tertiler af elever efter deres opfattelse af etniske gruppers og immigranters rettigheder)

	Etniske grupper				Immigranter			
Land	Lav	Mellem	Høj		Lav	Mellem	Høj	
Belgien (flamsk)	47	49	53	▶	48	49	53	▷
Bulgarien	52	53	58	▷	52	55	58	▶
Cypern	47	50	55	▶	47	51	55	▶
Danmark	47	49	51	▶	48	49	51	▶
England	42	45	49	▶	43	45	49	▶
Estland	49	52	54	▶	51	51	54	▷
Finland	43	46	50	▶	44	47	50	▶
Grækenland	48	51	53	▶	48	51	53	▶
Irland	43	47	49	▶	43	46	50	▶
Italien	49	52	56	▶	49	52	55	▶
Letland	47	50	53	▶	48	49	52	▶
Liechtenstein	46	46	50	▷	45	46	51	▷
Litauen	50	54	57	▶	51	54	56	▶
Luxembourg	48	52	55	▶	48	51	55	▶
Malta	48	51	54	▶	48	50	53	▶
Polen	46	50	54	▶	46	49	53	▶
Schweiz	45	47	50	▶	45	47	51	▶
Slovakiet	49	52	56	▶	50	52	55	▶
Slovenien	47	50	54	▶	49	51	54	▶
Spanien	49	53	56	▶	49	52	55	▶
Sverige	45	49	51	▶	45	48	51	▶
Tjekkiet	50	52	55	▶	50	52	55	▶
Østrig	44	47	50	▶	44	46	50	▶
ICCS Europa	**47**	**50**	**53**		**47**	**50**	**53**	
Opfylder ikke samplingkrav:								
Holland	46	49	51	▶	47	48	51	▶

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **højere** end i lav tertil og signifikant **lavere** end i høj tertil ▶

Gennemsnit i høj tertil signifikant **højere** end i lav tertil ▷

Gennemsnit i lav tertil signifikant **højere** end i høj tertil ◁

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **lavere** end lav tertil og signifikant **højere** end høj tertil ◀

Kort sammenfatning af kapitel 5

Når det gælder holdningen til immigranters rettigheder og etniske gruppers rettigheder ligger Danmark lige i underkanten af det europæiske gennemsnit. Det samme gælder for rettigheder til andre europæiske borgere. I lighed med stort set alle andre lande ses en sammenhæng, idet positive holdninger til immigranter og etniske grupper generelt hænger sammen med positive holdninger til europæiske borgere. Danske elever ligger imidlertid under gennemsnittet på en række items om at *begrænse* den fri bevægelighed i Europa. Ligeledes er danske elever lidt mere positive end gennemsnittet i forhold til at vurdere kulturelle og økonomiske effekter af immigration i eget land.

Danmark har en af de mindste andele af elever, der angiver, at de ikke kan kommunikere på andet fremmedsprog end dansk (ud over eventuelt fremmedsprog i hjemmet). Holdningen til at lære fremmedsprog er lige knap gennemsnitlig i Danmark, men i modsætning til alle andre lande er der ikke forskel på drenges og pigers opfattelse af fremmedsprog.

Elevernes holdning til at lære fremmedsprog hænger i alle lande stærkt sammen med deres holdninger til immigranter og etniske grupper. Det understreger den videre betydning af sprogkundskaber.

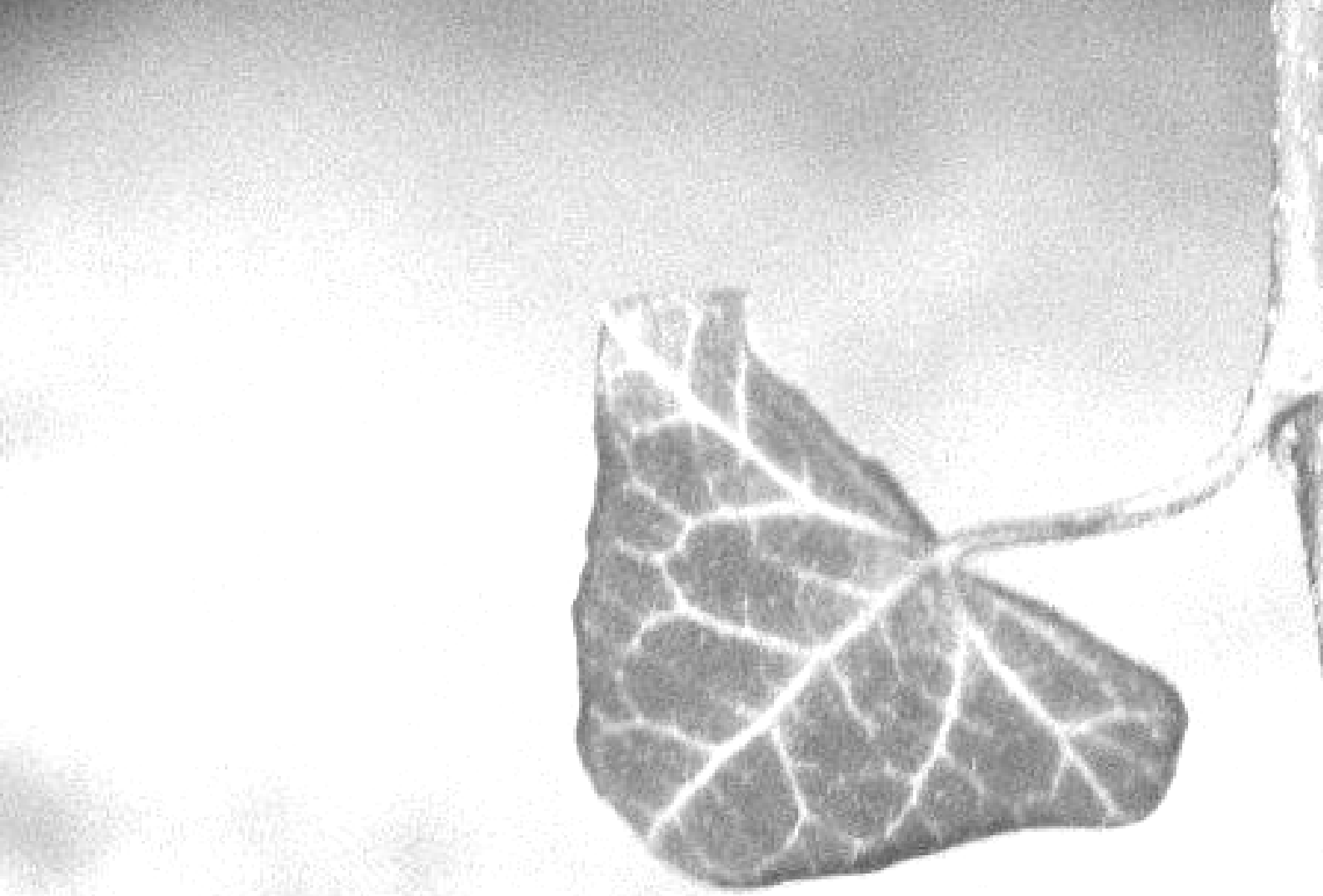

Kapitel 6, Deltagelse og engagement

Kapitel 6, Deltagelse og engagement.

Dette kapitel vedrører elevernes deltagelse og engagement i europæiske anliggender – i skolen og i privatlivet. Resultaterne hentes primært fra det europæiske spørgeskema til elever, men nogle data fra ICCS hovedundersøgelsen inddrages også.

Temaet om politisk deltagelse og engagement har i mange år været vigtigt i den offentlige debat og i forskningen. Ikke mindst vedrørende unge mennesker, hvor der ofte – mere eller mindre veldokumenteret - udtrykkes en bekymring for ungdommens manglende politiske engagement og deltagelse. Det kan dog være vanskeligt at afgøre, om engagementet som sådan bliver mindre i styrke eller omfang, da det måske snarere ændrer karakter. Det kan eksempelvis være i form af et skifte fra traditionelle organiserede deltagelsesformer til mere enkeltsagsorienterede aktiviteter og/eller nye sociale former for deltagelse. Specielt i de senere år har der også været en stigende interesse for at undersøge, hvordan unges politiske deltagelse i højere grad udspiller sig i nye virtuelle (digitale) fora.

I denne rapports sammenhæng er interessen naturligvis primært knyttet til et spørgsmål om, hvorledes deltagelse og engagement tager sig ud på europæisk niveau vedrørende europæiske anliggender. Det sker i de følgende afsnit ved at se på elevernes interesse i europæisk politik, om de orienterer sig i nyheder om Europa, om Europa er et tema i undervisningen, om temaer om Europa diskuteres i hjemmet og lignende forhold.

Begrebet ”politisk deltagelse” opfattes i denne europæiske kontekst ganske bredt, da det naturligvis ikke kan forventes, at 14-årige deltager i ret mange organiserede former for europæiske aktiviteter. Ikke desto mindre kan man godt forvente, at europæiske anliggender alligevel spiller en vis rolle på forskellig vis. Man kan således sige, at undersøgelsesområdet og resultaterne knytter sig til en overordnet interesse i at se på europæiseringen af det politiske engagement blandt unge – vel vidende, at dette er et fænomen, hvis udbredelse på nuværende tidspunkt har sine begrænsninger for den pågældende aldersgruppe.

Da ICCS forventes at fortsætte i mange år som forskningsprojekt, vil man fremover kunne følge udviklingen i forhold til den europæiske dimension i unges politiske interesse og deltagelse.

Det første hovedafsnit i kapitel 6 ser på aspekter af *interesser, samtaler og brug af medier* i det almindelige hverdagsliv, mens det andet hovedafsnit ser på forskellige former for *aktiviteter* i samfundet.

I - Elevernes almene europæiske interesse. Europa i hverdagslivet

Politisk interesse

Spørgsmålet om elevernes politiske interesse er undersøgt i ICCS hovedundersøgelsen, hvor der spørges til graden af interesse for national, internationalt og europæisk politik. Dette sker med henblik på at undersøge omfanget af interesse og elevernes eventuelle prioriteringer imellem disse forskellige områder. Der spørges således til interessen på 5 områder:

- Politik i dit lokalsamfund
- Politik i dit land
- Politik i andre lande
- International politik
- Europæisk politik

Resultaterne i tabel 6.1 nedenfor er opgjort særskilt for hvert område (hvert item) med den procentdel af eleverne, der har svaret, at de er enten *meget* eller *ret* interesserede. Tabellen er sorteret efter yderste højre kolonne, hvor gennemsnittet af procenttallene er anført som en art samlet resultat.

Ser man først på de samlede europæiske gennemsnit er det tydeligt, at interessen (ikke uventet) er størst på de nationale anliggender, idet 49% er meget eller ret interesserede i national politik, mens 40% interesserer sig for lokalpolitik. Interessen for europæisk politik er næsten lige så stor som for lokalpolitik, nemlig 38%. Interessen for international politik er lidt mindre (33%) og igen lidt mindre for politik i andre lande (26%). Som sådan synes der med andre ord at kunne ses en faldende prioritering i takt med, at politikområdet flytter væk fra eget land.

Gennemsnitstallene dækker dog over ganske store variationer mellem lande. Ser man først på den samlede variation over de fem variable, så ligger Italien, Østrig, Polen, Schweiz og Estland således over gennemsnittet på dem alle. Især Italien og Østrig skiller sig ud. Lande med generelt lav interesse og med alle resultater signifikant under gennemsnittene er Finland, Belgien, Tjekkiet, Slovakiet, Slovenien, Sverige og Holland. Trods sådanne overordnede forskelle, så er den *relative* prioritering af områderne meget ens i stort set alle lande, selv om der kan findes små afvigelser. Således er der i Danmark to små afvigelser af den art, idet danske elever vægter international politik en lille smule højere end europæisk politik, og lokalpolitik en lille smule højere end national politik. Det er dog meget små variationer, og da den ene fordeling trækker i retning af det mere lokale og den anden i retning af det mere globale, udviser de ikke nogen entydig dansk tendens. Forskellen mellem de forskellige områder er imidlertid ret lille i Danmark, og der er kun lille forskel på interessen for dansk politik og for europæisk/international politik.

Under alle omstændigheder er Danmark også meget tæt på at være under det europæiske gennemsnit på alle fem områder. Samtidig kan man dog fremhæve, at de danske unge er de mest interesserede af de nordiske landes elever, hvor specielt de finske elever *meget lidt* interesserede. Generelt er den politiske interesse relativt lav i Norden. Man kan således bemærke, at de tre nordiske landes særdeles gode testresultater (i den internationale del af ICCS) således *ikke* hænger sammen med en særlig høj grad af elevinteresse i national og international politik.

Tabel 6.1 Interesse i politik

Land	Procent elever, der er meget eller ret interesserede i spørgsmål vedrørende: Politik i lokalsamfund		Politik i eget land		Politik i andre lande		International politik		Europæisk politik		Gennem-snit
Italien	59	▲	71	▲	31	△	47	▲	55	▲	53
Østrig	62	▲	62	▲	33	△	42	△	50	▲	50
Litauen	41		70	▲	26		38	△	52	▲	45
Schweiz	44	△	57	△	32	△	40	△	41	△	43
Grækenland	46	△	52	△	26		39	△	47	△	42
Estland	47	△	50	△	29	△	37	△	41	△	41
Luxembourg	36	▽	52	▽	34	△	39	△	45	△	41
Polen	45	△	54	△	29	△	37	△	40	△	41
Bulgarien	46	△	51	△	24		32		47	△	40
Irland	42	△	56	△	30	△	37	△	35	▽	40
Letland	35	▽	64	▲	26		35		42	△	40
Liechtenstein	43		49		32	△	37		37		40
Spanien	44	△	52	△	22	▽	34		38		38
England	39		51		30	△	34		31	▽	37
Malta	39		54		21	▽	29	▽	35		35
Cypern	37	▽	43	▽	23	▽	29	▽	40	△	34
Danmark	38		34	▼	26		32		29	▽	32
Slovakiet	31	▽	40	▽	18	▽	26	▽	35	▽	30
Tjekkiet	33	▽	43	▽	20	▽	21	▼	25	▼	28
Sverige	29	▼	35	▼	22	▽	23	▽	24	▼	27
Slovenien	24	▼	33	▼	20	▽	22	▼	31	▽	26
Belgien (flamsk)	31	▽	30	▼	16	▽	22	▼	24	▼	25
Finland	21	▼	29	▼	19	▽	24	▽	25	▼	24
ICCS Europa	40		49		26		33		38		37
Opfylder ikke samplingkrav:											
Holland	31		33		16		22		23		25

Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet	▲
Signifikant over gennemsnittet	△
Signifikant under gennemsnittet	▽
Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet	▼

Europa som samtaleemne og Europa i medierne

På baggrund af elevernes udtryk for deres almene grad af interesse i ovenstående undersøges i dette afsnit omfanget af deres brug af medier for at få noget at vide om Europa. Desuden undersøges omfanget af deres samtaler og diskussioner med andre om begivenheder og sager i Europa. Der er tale om følgende items, hvor eleverne skal angive deres aktivitetsniveau som *aldrig, årlig, månedlig eller ugentlig*:

- Ser fjernsyn for at få mere at vide om europæiske nyheder
- Læser avis for at få mere at vide om europæiske nyheder
- Diskuterer den politiske eller økonomiske situation i andre europæiske lande med dine venner eller familie
- Snakker om europæiske sportsbegivenheder med dine venner eller familie
- Snakker om musik og film i andre europæiske lande med dine venner eller familie
- Diskuterer om EU med dine venner eller familie
- Diskuterer sager, som har været rejst i Europa-Parlamentet med dine venner eller familie
- Snakker om, hvordan livet er i andre europæiske lande med dine venner og familie
- Snakker med dine venner og familie om, hvordan det mon ville være at arbejde i andre europæiske lande

Resultaterne fra alle disse items er beregnet på en samlet skala i tabel 6.2, der således kan siges vurdere elevernes mere faktiske interesse, som den kommer til udtryk i disse forskellige typer af aktiviteter. Som på de andre skalaer er gennemsnittet sat til 50, der i denne forbindelse er lidt vanskelig at give et helt entydigt udtryk for, da det generelt vil sige, at disse handlinger gennemsnitligt udføres mellem *årligt og månedligt* (hvilket som en faktisk hyppighed naturligvis er umuligt at gøre op). Under alle omstændigheder er det dog ret sjældne aktiviteter.

De laveste skalascores findes i Belgien 44 og England 46, mens de højeste ses i Bulgarien og Italien, begge 53. Danmark ligger præcist på gennemsnittet 50, hvilket er højest i Norden, idet Finland ligger på 47 og Sverige på 48. I tabel 6.1 lå Danmark lidt under det europæiske gennemsnit vedrørende *interesse* for europæisk politik, men analyseret på denne vis om den faktiske brug af medier og samtaler om europæiske anliggender ligger Danmark som sagt på gennemsnittet.

Tabel 6.2 Skala for: Samtaler og mediebrug vedrørende Europa

Deltagelse i diskussioner med Europa som tema og brug af medier for at få nyheder om Europa

Land	Skalascore	
Italien	53	△
Bulgarien	53	△
Letland	52	△
Estland	52	△
Slovenien	52	△
Polen	52	△
Luxembourg	51	△
Slovakiet	51	△
Schweiz	51	△
Østrig	51	△
Litauen	51	△
Tjekkiet	51	△
Liechtenstein	50	
Cypern	50	
Danmark	50	
Grækenland	49	▽
Malta	49	▽
Spanien	48	▽
Irland	48	▽
Sverige	48	▽
Finland	47	▽
England	46	▼
Belgien (flamsk)	44	▼
ICCS Europa	50	
Opfylder ikke samplingkrav:		
Holland	46	

Mere end 3 point over gennemsnittet ▲
Signifikant over gennemsnittet △
Signifikant under gennemsnittet ▽
Mere end 3 point under gennemsnittet ▼

Brug af TV, aviser og Internettet

Unges brug af medier er også et væsentligt område at undersøge, da der kan antages at eksistere forskellige sammenhæng mellem interesse, deltagelse og brug af medier. Det er dog et komplekst område, da brug af medier naturligvis både kan have en aktiv form og en mere passiv form. Dertil kommer naturligvis en række diskussioner om kvaliteten af de anvendte medier.

Spørgeskemaet i det europæiske modul indeholder to items om mediebrug (indeholdt i skalaen ovenfor) og ICCS hovedundersøgelsen indeholder 3 items, der her kan benyttes til sammenligning. I tabel 6.3 nedenfor præsenteres således procenttal for følgende 5 områder for at kunne se lidt flere detaljer om den specifikke brug af medier

- Europæiske nyheder fra TV
- Europæiske nyheder fra aviser
- Nationale og internationale nyheder fra TV
- Nationale og internationale nyheder fra aviser
- Nationale og internationale nyheder fra Internettet

Procenttallene i tabellen er udtryk for *mindst ugentlig brug* af mediet til det anførte formål.

Ikke uventet er hovedresultatet, at TV er det mest benyttede medie til at skaffe nationalt og internationalt nyt med et europæisk gennemsnit på 64%. Det laveste gennemsnit ses på brugen af aviser til at skaffe viden om europæiske nyheder. På alle medier ses dog betydelige variationer mellem lande. Ser man fortsat på TV (i kolonne 3 for nationale og internationale nyheder) er det som sagt meget udbredt i alle lande, men dog alligevel med en ret stor variation fra 49% (Cypern og Sverige) til 78% (Italien og Polen). Vedrørende sidstnævnte kan man dog bemærke, at kun Italien *også* ligger højt på at se TV for at skaffe nyt om Europa (i kolonne 1), så det polske brug af TV er mindre europæisk orienteret.

Det kan i øvrigt bemærkes, at alle østeuropæiske lande (på nær Slovenien) ligger *over* det europæiske gennemsnit på brug af TV. I nordisk sammenhæng ligger Danmark med 69% dog også over det europæiske gennemsnit, og i øvrigt også betydeligt over Finland 50% og Sverige 49%. Også på brug af TV til europæiske nyheder ligger Danmark lidt højere end Finland og Sverige. I alle lande benyttes TV mere til nationale og internationale nyheder end til specifikt europæiske nyheder. Forskellen på de to TV brugsformer varierer dog en del (fra cirka 12%-point i Liechtenstein til cirka 41%-point i Polen). I Liechtenstein skelnes altså mindst imellem det nationale og europæiske.

Ser man dernæst på avislæsning, er det også et ganske broget billede. På item 4 om nationalt og internationalt nyt fra aviser ligger Grækenland og Cypern med de absolut laveste procenttal på henholdsvis 17% og 16%. Højest ligger Schweiz med 60%, Liechtenstein 54%, Estland 53%, Østrig 52%, Slovakiet 51% og Sverige 51%. Det er ganske store forskelle i forhold til et af de traditionelt vigtigste medier for så vidt angår formidling af politiske nyheder og offentlig debat om politiske anliggender. Med 28% ligger Danmark klart under Finland 48% og Sverige 51% (og på item 2 om avislæsning i forhold til Europa ligger Danmark med 13% også klart under Finland 24% og Sverige 26%). På sidstnævnte område er kun Grækenland og Cypern lavere end Danmark (med 9% og 11%). Det må antages, at avislæsning i høj grad er præget af forældrenes tradition for at abonnere på avis(er). Med andre ord siger resultaterne ikke kun noget om eleverne selv, men afspejler formodentlig også deres muligheder for overhovedet at få adgang til en daglig avis. Under alle omstændigheder illustrerer resultaterne dog TV mediets dominans på området for politisk kommunikation for denne aldersgruppe i Danmark sammenlignet med eksempelvis de andre nordiske lande.

Til sidst spørges til brug af Internettet. Irland og Belgien ligger lavest med 12% og 14%, der gør brug af Internettet ugentligt til at skaffe nyheder, mens den højeste andel findes i Estland med 50%, Tjekkiet 45%, Polen 44%, Litauen 40%, Slovakiet 39% og Bulgarien 38%. Der er med andre ord en klar østeuropæisk dominans i brugen af Internettet som nyhedsmedie. Her kunne man måske have forventet en mere vestlig profil, men måske man kan se dette som et eksempel på, hvorledes Internettet har en lidt anden betydning i forhold til distribution af viden i Østeuropa. Med 31% ligger Danmark lige over gennemsnittet og i nordisk sammenhæng på niveau med Finland 29% og Sverige 31%.

Det kan bemærkes, at disse procenttal for Danmarks vedkommende således viser, at Internettet er oftere benyttet til nyhedsorientering, end aviser er. Det er dog velkendt, at mange aviser har udviklet www udgaver, hvilket i realiteten gør det lidt vanskeligere at skelne imellem avisbrug og internetbrug i takt med, at de trykte og de virtuelle aviser i stigende grad kommer til at ligne hinanden. Informationen vil ofte kunne være stort set den samme fra de samme kilder.

Tabel 6.3 Brug af medier

Land	Procent elever, der mindst ugentligt: Ser fjernsyn for at få mere at vide om europæiske nyheder		Procent elever, der mindst ugentligt: Læser avis for at få mere at vide om europæiske nyheder		Procent elever, der ugentligt eller dagligt: Ser fjernsyn for at få mere at vide om nationale og internationale nyheder		Procent elever, der ugentligt eller dagligt: Læser avis for at få mere at vide om nationale og internationale nyheder		Procent elever, der ugentligt eller dagligt: Bruger Internettet for at få mere at vide om nationale og internationale nyheder		Gennemsnit
Estland	46	△	33	△	75	▲	53	▲	50	▲	51
Liechtenstein	50	▲	43	▲	62		54	▲	20	▽	46
Litauen	44	△	24	△	76	▲	45	△	40	▲	46
Polen	37		21		78	▲	48	△	44	▲	46
Slovakiet	38		26		73	△	51	▲	39	▲	46
Schweiz	47	△	41	▲	64		60	▲	18	▼	46
Tjekkiet	53	▲	23	△	65		41		45	▲	45
Italien	52	▲	23	△	78	▲	36	▽	31	△	44
Bulgarien	43	△	23	△	72	△	37	▽	38	△	43
Letland	49	△	21	△	76	▲	37	▽	36	△	43
Luxembourg	44	△	32	△	59	▽	48	△	21	▽	41
Østrig	37	▽	33	▽	58	▽	52	▲	19	▽	40
Sverige	30	▽	26	▽	49	▼	51	▲	31	△	38
Finland	28	▼	23	▽	50	▼	48	△	29		36
Spanien	48	△	16	△	73	△	25	▼	18	▼	36
Danmark	33	▽	13	▼	69	△	28	▼	31	△	35
Slovenien	35	▽	20	▽	54	▽	32	▽	32	△	35
England	27	▼	20	▽	56	▽	41		25	▽	34
Belgien	34	▽	21	▽	62		33	▽	14	▼	33
Malta	32	▽	18	▽	64		28	▼	25	▽	33
Irland	28	▼	25	▽	50	▼	40		12	▼	31
Grækenland	32	▽	9	▼	56	▽	17	▼	18	▼	26
Cypern	25	▼	11	▼	49	▼	16	▼	21	▽	24
ICCS Europa	39		24		64		40		28		39
Opfylder ikke samplingkrav:											
Holland	42		19		62		31		27		36

Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet	▲
Signifikant over gennemsnittet	△
Signifikant under gennemsnittet	▽
Mere end 10 procentpoint over gennemsnittet	▼

Samtaler om politik og samfund

Samtaler med forældre og venner

Med henblik på at lave nogle sammenligninger mellem ICCS hovedundersøgelsen og ICCS Europaundersøgelsen, præsenteres i tabel 6.4 nedenfor resultatet af en skala fra ICCS hovedundersøgelsen vedrørende elevernes deltagelse i samtaler med henholdsvis forældre og venner i fritiden. Denne skala benyttes efterfølgende i afsnittet "Sammenhænge (b)". Der er tale om fire items:

- Taler med dine forældre om politiske eller sociale spørgsmål
- Taler med dine forældre om, hvad der sker i andre lande
- Taler med dine venner om politiske og sociale spørgsmål
- Taler med dine venner om, hvad der sker i andre lande

Der er som sagt tale om en skala fra ICCS hovedundersøgelsen, hvor det totale gennemsnit er sat til 50. Som det ses, er det europæiske gennemsnit lidt lavere, nemlig 49. Det gælder dog for alle lande, at resultatet er udtryk for en positiv tilkendegivelse af, at disse samtaler finder sted.

Danmark ligger med gennemsnittet 50 skalapoint 1 point over det europæiske gennemsnit, men på det det globale gennemsnit. Det kan karakteriseres som relativt højt, hvis man ser det i forhold til, at både Finland og Sverige ligger på 46, hvilket i øvrigt kun ses lavere i Belgien (45).

Nu kan det naturligvis altid diskuteres, hvilke forhåndsforventninger man kan have til en skala af denne art, men umiddelbart forekommer det måske lidt overraskende, at netop to nordiske lande ligger så (relativt) lavt på denne dimension om samtaler. Højest ligger Letland med 53 og Italien med 52. Bortset fra de få yderpunkter ligger landene dog med ret beskedne udsving på denne skala.

Tabel 6.4 Skala for: Samtaler med venner og forældre om politik og sociale spørgsmål

Elevernes diskussioner om politiske og sociale emner uden for skolen

Land	Skalascore	
Letland	53	▲
Italien	52	△
Liechtenstein	51	△
Grækenland	51	△
Schweiz	51	△
Østrig	51	△
Litauen	51	△
Malta	51	△
Polen	51	△
Bulgarien	50	△
Danmark	50	△
Cypern	50	
Luxembourg	50	
Slovakiet	50	
Estland	49	
Irland	48	▽
Slovenien	48	▽
England	48	▽
Spanien	48	▽
Tjekkiet	48	▽
Sverige	46	▽
Finland	46	▼
Belgien (flamsk)	45	▼
ICCS Europa	49	
ICCS alle lande	50	
Opfylder ikke samplingkrav:		
Holland	46	

Mere end 3 point over Europa gennemsnittet ▲
Signifikant over Europa gennemsnittet △
Signifikant under Europa gennemsnittet ▽
Mere end 3 point under Europa gennemsnittet ▼

Om sammenhængen mellem ICCS faglighed og samtaler/mediebrug om Europa

I tabel 6.5 nedenfor beskrives sammenhængen mellem elevernes resultater på ICCS testen i ICCS hovedundersøgelsen og elevernes resultater på skalaen for samtaler og mediebrug vedrørende Europa (se tabel 6.2). Spørgsmålet er, om der er en sammenhæng mellem almen faglig dygtighed på den ene side og deltagelsen i politiske samtaler og brugen af medier i relation til Europa på den anden side.

Resultatet vises i tabel 6.5, der er konstrueret på den måde, at eleverne er inddelt i tre tertiler (lige store grupper) efter omfanget af deres deltagelse i samtaler og brug af medier vedrørende Europa. For hver tertil er derefter anført tertilens gennemsnitresultat på ICCS testen inden for hvert land. En højrevendt sort pil (►) viser, at der i det givne land er en lineær positiv sammenhæng i den forstand, at gennemsnittet for dygtighed vokser signifikant fra tertil til tertil (fra 1 til 2 og 2 til 3). Hvis der kun er signifikant forskel mellem lav og høj tertil anføres det med symbolet ▷.

Det viser sig, at der i 12 lande er en sådan lineær og signifikant sammenhæng mellem alle tertiler. Yderligere 9 lande har en signifikant forskel mellem lav tertil og høj tertil (heraf har de 6 en lineær sammenhæng fra tertil til tertil, der blot ikke er signifikant). Alt i alt ses således en høj grad af sammenhæng mellem de to variable i denne opgørelse.

Det kan i øvrigt bemærkes, at tendensen til sammenhæng mellem voksende dygtighed og voksende deltagelse er lidt stærkere i Østeuropa end i Vesteuropa, idet 7 af 8 lande mod øst har signifikante sammenhænge (87,5%), mens det kun gælder 5 af de 16 vestlige lande (31%). Angående den geografiske fordeling, er det desuden lidt bemærkelsesværdigt, at kun Irland og England ikke har signifikante forskelle overhovedet.

Danmark er et af de 12 lande med signifikante resultater, mens både Finland og Sverige falder i gruppen af lande med samme tendens, men kun med signifikans mellem lav og høj tertil.

Som det fremgår, har Danmark en af de største forskelle mellem lavest tertil og højest tertil målt i det antal skalapoint, der er forskellen mellem lav tertil og høj tertil (tabellen er sorteret efter denne forskel). Hvis man sammenligner med Finland, vil man se den detalje, at Danmark og Finland har næsten identisk ICCS testgennemsnit i den mellemste tertil, men at Danmark stiger yderligere 11 point i højeste tertil, hvor Finland kun stiger 1. Det kan udlægges i retning af, at der blandt de dygtigste i Danmark er en sammenhæng mellem samtaler / mediebrug på den ene side og fagligt niveau på den anden, som ikke findes tilsvarende i Finland. Omvendt ligger Finland en anelse over Danmark i laveste tertil.

Den præcise betydning af sådanne sammenhænge kan naturligvis altid diskuteres. Anskuet som simpel årsag og virkning ville man kunne diskutere, om viden er forudsætningen for samtalen eller om samtalen genererer behovet for viden. Det rimeligste er vel at mene, at det er samtidige logikker, hvor det kun giver begrænset mening at skelne mellem årsag og virkning.

Hvis man mere vurderende måtte mene, at det er et gode, at lysten til at diskutere og skaffe nyheder *ikke* hænger sammen med dygtighed, så kan det betragtes som positivt, hvis forskellen mellem grupperne generelt er ret lille. Hvis man omvendt gerne ser sammenhængen, at øget dygtighed hænger sammen med en lyst til øget diskussion og mediebrug, - så kan det ses som positivt, hvis forskellen er stor.

Tabel 6.5 Sammenhæng mellem faglighed og samtaler/mediebrug

Fagligt niveau angivet ved ICCS testscore (for tertiler af elever på skalaen for "Samtaler og mediebrug vedrørende Europa")

	Omfang af samtaler og mediebrug vedrørende Europa:				
Land	Lav	Mellem	Høj		Forskel: Høj - lav
Bulgarien	441	470	490	▶	49
Danmark	556	585	596	▶	40
Tjekkiet	493	511	530	▶	37
Slovakiet	512	531	544	▶	32
Estland	510	525	541	▶	31
Schweiz	515	533	545	▶	31
Slovenien	500	517	530	▶	30
Italien	517	529	546	▶	29
Luxembourg	458	478	487	▶	29
Østrig	491	504	518	▶	27
Letland	469	483	495	▶	26
Liechtenstein	516	535	542	▷	26
Sverige	522	545	548	▷	26
Litauen	492	507	517	▶	24
Finland	562	584	585	▷	23
Polen	525	538	547	▷	23
Grækenland	472	467	494	▷	22
Cypern	451	447	469	▷	18
Malta	485	487	502	▷	17
Belgien (flamsk)	502	524	518	▷	15
Spanien	500	503	514	▷	15
Irland	528	540	537		09
England	513	531	521		08
ICCS Europa	501	516	527		26
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	474	502	502	▷	28

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **højere** end i lav tertil og signifikant **lavere** end i høj tertil ▶

Gennemsnit i høj tertil signifikant **højere** end i lav tertil ▷

Gennemsnit i lav tertil signifikant **højere** end i høj tertil ◁

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **lavere** end lav tertil og signifikant **højere** end høj tertil ◀

Om sammenhængen mellem politiske samtaler og samtaler/mediebrug om Europa

Nedenfor ses på en anden type af mulig sammenhæng, nemlig sammenhængen mellem omfanget af samtaler med forældre og venner om politik og samfund i almindelighed på den ene side og samtaler og brug af medier vedrørende Europa på den anden side.

Eleverne er blevet inddelt i tre grupper (tertiler) efter graden af deres samtaler og mediebrug vedrørende Europa (6.2), hvorefter der er anført hver tertils gennemsnit på skalaen for "Samtaler med venner og forældre om politik og sociale spørgsmål" (6.4). Tabel 6.6 viser, at der i alle lande er en signifikant sammenhæng. For hver tertil på skalaen for diskussioner og mediebrug vedrørende Europa stiger skalascoren for samtaler med forældre og venner (den sproglige vending signalerer ikke nogen bestemt årsagssammenhæng, da det naturligvis også kan formuleres som den omvendte sammenhæng). Det er ikke overraskende, at de mest europæisk interesserede også er de alment mest interesserede generelt, hvilket da også bekræftes med stor tydelighed, da de samlede gennemsnit hedder 44 for tertil 1, 50 for tertil 2 og 55 for tertil 3.

Tabellens resultater viser dog, at selv om resultaterne kan opfattes som forventelige, så er der ikke desto mindre nogen variation mellem lande. Eksempelvis skiller de nordiske lande skiller sig klart ud med de tydeligste sammenhænge. I Norden er det således i mere udpræget grad sådan, at interessen for Europa hænger sammen med den almene interesse, mens den sammenhæng er lidt svagere specielt i Sydeuropa.

Hvis man som elev i et nordisk land interesserer sig relativt meget for Europa, så hænger det i (ekstra) udpræget grad sammen med en relativt høj almen politisk interesse. Eleverne i lande med forholdsvis små forskelle kendetegnes typisk ved at opnå højere gennemsnit for deltagelse i politiske diskussioner i den laveste tertil for samtaler og mediebrug om Europa.

Det skal i øvrigt bemærkes, at forskellen mellem høj og lav tertil kun er udregnet for at give mulighed for at sortere efter et bestemt princip. Forskellens størrelse er i sig selv hverken en kvalitet eller det modsatte.

Tabel 6.6 Sammenhæng mellem politiske samtaler og samtaler/mediebrug om Europa

Deltagelse i politiske diskussioner (for tertiler af elever på skalaen for "Samtaler og mediebrug vedrørende Europa")

	Omfang af samtaler og mediebrug vedrørende Europa er:				
Land	Lav	Mellem	Høj		Forskel: Høj - lav
Finland	39	46	53	▶	14
Danmark	44	51	57	▶	13
Sverige	40	46	53	▶	13
Belgien (flamsk)	39	45	51	▶	12
Irland	42	48	54	▶	12
Liechtenstein	45	51	57	▶	12
Østrig	46	52	56	▶	11
Tjekkiet	42	47	53	▶	11
England	42	48	53	▶	11
Estland	44	49	55	▶	11
Schweiz	45	51	57	▶	11
Italien	47	52	57	▶	10
Luxembourg	45	50	54	▶	10
Malta	46	51	55	▶	10
Polen	46	51	55	▶	10
Slovakiet	44	50	55	▶	10
Letland	48	53	57	▶	9
Litauen	46	51	56	▶	9
Spanien	43	48	52	▶	9
Bulgarien	46	50	54	▶	8
Grækenland	47	51	56	▶	8
Slovenien	44	48	52	▶	8
Cypern	46	50	53	▶	7
ICCS Europa	44	50	55		10
Opfylder ikke samplingkrav: Holland	41	47	52	▶	11

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **højere** end i lav tertil og signifikant **lavere** end i høj tertil ▶

Gennemsnit i høj tertil signifikant **højere** end i lav tertil ▷

Gennemsnit i lav tertil signifikant **højere** end i høj tertil ◁

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **lavere** end lav tertil og signifikant **højere** end høj tertil ◀

II - Om deltagelse i Europa-relaterede aktiviteter

Som nævnt indledningsvist er det lidt vanskeligt at vurdere elevernes politiske deltagelse på europæisk plan i mere traditionel forstand, da der er begrænsede mulighederne for 14-årige til at deltage i egentlige politiske aktiviteter på europæisk niveau. Spørgeskemaet i det europæiske modul af ICCS undersøger derfor aktivitetsniveauet i meget bred forstand for at få en viden om omfanget og karakteren af aktiviteter, der er relaterede til Europa og i højere grad er mulige for 14-årige at deltage i. Elevernes europæisk orienterede aktivitetsniveau kortlægges således ved at spørge til elevernes aktiviteter vedrørende:

- Aktiviteter i mit lokalområde, hvor man møder mennesker fra andre europæiske lande
- Aktiviteter i forbindelse med, at min by er venskabsby med en anden europæisk by
- Begivenhed med musik, dans eller film i et andet europæisk land
- Sportsbegivenhed i et andet europæisk land
- Et udvekslingsprogram med skoleelever fra andre europæiske lande (at du er rejst til udlandet eller har fået besøg fra et andet land)
- Skolerejse til et andet europæisk land
- Ferie i et andet europæisk land
- Været på udstilling, festival eller anden begivenhed med kunst, musik eller film fra et andet europæisk land

Da flere af aktiviteterne dog fortsat per definition ikke kan være hyppige, er svarmulighederne: *1) Ja, i løbet af de seneste 12 måneder, 2) Ja, men det er mere end ét år siden og 3) Nej, det har jeg aldrig gjort.*

Resultaterne fremgår af tabel 6.7 nedenfor, der både anfører det totale gennemsnit for et land samt resultatet for piger og drenge hver for sig. Endelig anføres forskellen på piger og drenge (udregnet som drengescore minus pigescore). Det totale europæiske gennemsnit er sat til 50. På landeniveau går variationen på skalaen fra 45 i Bulgarien til 55 i Liechtenstein og Luxembourg, men bortset fra disse markante resultater, så ligger langt de fleste lande ret tæt på gennemsnittet. Det kan dog bemærkes, at den europæiske dimension i Norden er mere udtalt i Danmark, der med 52 på skalaen ligger 2 skalapoint *over* gennemsnittet, end i Sverige og Finland, der begge opnår skalascoren 48. Der ses kun små kønsforskelle.

Det er lidt vanskeligt at sige, hvad en skalascore præcist svarer til, men det kan nævnes, at den danske score opstår på baggrund af, at cirka 70% i gennemsnit svarer nej til items 1 til 6, cirka 50% nej til item 8, mens kun cirka 10% svarer nej til item 7. Da disse danske resultater som sagt er *over* gennemsnittet, skal det således understreges, at den faktiske deltagelse ikke af den grund er på et meget højt niveau i faktiske tal. Tværtimod er disse aktiviteter gennemgående ret sjældne i alle lande, men relativt ligger Danmark ikke desto mindre over gennemsnittet.

Tabel 6.7 Skala for: Deltagelse i aktiviteter relateret til Europa

Land	Skalascore		Piger	Drenge	Forskel
Liechtenstein	55	▲	56	55	-1
Luxembourg	55	▲	55	55	**1**
Estland	53	△	53	52	**-1**
Slovenien	52	△	51	52	1
Belgien (flamsk)	52	△	52	52	0
Danmark	52	△	51	52	0
Irland	52	△	52	52	0
Østrig	51	△	51	51	1
Schweiz	51	△	51	51	0
Cypern	51	△	50	51	**1**
England	50		50	51	0
Tjekkiet	49	▽	50	49	0
Slovakiet	49	▽	49	49	1
Malta	49	▽	48	50	1
Polen	49	▽	48	49	**1**
Italien	48	▽	48	49	1
Sverige	48	▽	48	49	0
Spanien	48	▽	48	49	**1**
Finland	48	▽	48	48	**-1**
Litauen	48	▽	48	48	-1
Letland	48	▽	47	48	0
Grækenland	47	▽	47	48	**2**
Bulgarien	45	▼	44	46	**2**
ICCS Europa	50		50	50	0
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	51		51	52	1

Forskelle med **fed** er signifikante

Mere end 3 point over gennemsnittet ▲
Signifikant over gennemsnittet △
Signifikant under gennemsnittet ▽
Mere end 3 point under gennemsnittet ▼

Organiseret deltagelse i samfundet; i almindelighed og europæisk relateret

I ICCS hovedundersøgelsen indgår også en række items om deltagelse i samfundet. Herunder en skala for organiseret deltagelse, hvor eleverne angiver, om de har deltaget i organisationer inden for følgende 6 områder: *Politik/fagforening, miljø, menneskerettigheder, frivilligt arbejde, pengeindsamling, kultur/etnicitet*. Resultatet af den skala skal ikke kommenteres i detaljer her, men vises i tabel 6.8, da resultatet senere i dette kapitel skal benyttes til andet formål. Det mest markante fund ved skalaen er, at Finland (43), Sverige (44) og Danmark (45) udgør en nordisk trio i bunden af skalaen. Det er samtidig markant, at kun Bulgarien (52), Cypern (52) og Polen (51) ligger over det samlede internationale gennemsnit (50), så der er generelt ret lave europæiske skalascores (gennemsnit 49).

Hensigten med at introducere tabel 6.8 er, at man nu kan sammenholde tabel 6.7 (ovenfor) og tabel 6.8 (nedenfor), hvilket gøres i tabel 6.9, hvor eleverne er blevet inddelt i tre grupper efter deres faktiske almene aktivitetsniveau på tabel 6.8.

Eleverne placeres i tabel 6.9 således i tre kolonner med overskrifterne *ingen aktivitet, 1 til 3 aktiviteter, 4 til 6 aktiviteter*. For hver af disse grupper for almen organiseret aktivitet er anført den gennemsnitlige skalascore på skalaen for deltagelse i de mere almene Europa-relaterede aktiviteter.

Resultatet i tabel 6.9 viser, at der i alle lande er en meget klar sammenhæng. Gruppen af elever, der aldrig har deltaget i en organisation (politik, miljø, pengeindsamling etc.), har klart det laveste gennemsnit også vedrørende almene aktiviteter, der har at gøre med Europa. Omvendt har de mest aktive vedrørende organisationer i al almindelighed også den højeste score på aktiviteter vedrørende Europa. Dette illustrerer, at de relativt mest aktive elever tenderer i retning af at være de generelt mest aktive på alle/flere områder, mens de relativt mest passive elever tenderer i retning af generelt at være de mest passive på alle/flere områder. Der kan naturligvis også være tale om, at nogle organiserede aktiviteter på nationalt plan også har en europæisk dimension, hvorved aktiviteterne måske i nogen grad overlapper.

Sammenhængen er for så vidt ikke uventet, selv om man godt kunne forestille sig, at det i nogle lande ville forholde sig sådan, at den specifikke europæiske dimension var (relativt mere eller mindre) adskilt fra den almene nationale dimension eller at organisationsaktivitet var mere eller mindre relateret til de mere almene europæiske sociale aktiviteter. Som sådan er der da også nogen variation indenfor grupperne landene imellem, men selve sammenhængen er meget ensartet inden for hvert land.

Tabel 6.8 Skala for: Deltagelse i organisationer

Land	Skalascore	
Bulgarien	52	▲
Cypern	52	△
Polen	51	△
Østrig	50	△
Luxembourg	50	△
Liechtenstein	50	△
Grækenland	50	△
Letland	50	△
Slovenien	50	△
Irland	50	△
England	49	△
Litauen	49	△
Belgien (flamsk)	49	
Schweiz	49	
Malta	49	
Estland	48	
Italien	47	▽
Slovakiet	47	▽
Spanien	47	▽
Tjekkiet	46	▽
Danmark	45	▼
Sverige	44	▼
Finland	43	▼
ICCS Europa	49	
ICCS alle lande	50	
Opfylder ikke samplingkrav:		
Holland	49	

Mere end 3 point over Europa gennemsnittet	▲
Signifikant over Europa gennemsnittet	△
Signifikant under Europa gennemsnittet	▽
Mere end 3 point under Europa gennemsnittet	▼

Tabel 6.9 Sammenhæng ml. deltagelse i europæiske aktiviteter og nationale organisationer

Deltagelse i Europarelaterede aktiviteter (for grupper af elever opdelt efter omfanget af deres almene deltagelse i organisationer i samfundet)

	Omfang af deltagelse i organisationer:				
Land	Aldrig	1 til 3 aktiviteter	4 aktiviteter eller flere		Forskel mellem "aldrig" og 4+
Grækenland	43	47	56	▶	13
Malta	45	50	57	▶	12
Bulgarien	41	45	51	▶	10
Litauen	44	49	54	▶	10
Spanien	45	50	55	▶	10
Belgien (flamsk)	49	52	58	▶	9
Cypern	47	51	56	▶	9
Sverige	47	50	56	▶	9
Østrig	48	51	56	▶	8
Danmark	50	53	58	▶	8
England	47	52	55	▶	8
Finland	47	50	55	▶	8
Irland	49	52	57	▶	8
Slovakiet	47	50	55	▶	8
Slovenien	49	52	57	▶	8
Tjekkiet	48	51	55	▶	7
Estland	50	53	57	▶	7
Italien	46	50	54	▶	7
Liechtenstein	52	56	59	▶	7
Luxembourg	52	55	59	▶	7
Polen	46	48	53	▶	7
Letland	45	48	51	▶	6
Schweiz	49	51	54	▶	5
ICCS Europa	47	51	56		8
Opfylder ikke samplingkrav:					
Holland	49	52	56	▶	7

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **højere** end i lav tertil og signifikant **lavere** end i høj tertil ▶

Gennemsnit i høj tertil signifikant **højere** end i lav tertil ▷

Gennemsnit i lav tertil signifikant **højere** end i høj tertil ◁

Gennemsnit i mellem tertil er signifikant **lavere** end lav tertil og signifikant **højere** end høj tertil ◀

Fremtidig politisk (valg)deltagelse

Et klassisk tema inden for forskning i politik er spørgsmålet om borgernes deltagelse i forskellige typer af valg. Temaet er ganske ofte relateret til en bekymring over borgernes manglende deltagelse. Debatten er ofte særlig udtalt netop i denne europæiske kontekst, da det i mange lande er sådan, at valgdeltagelsen til Europa-Parlamentsvalg er meget lav. I det mindste hvis der sammenlignes med nationale valg. Disse tal anføres nedenfor i forbindelse med tabel 6.10, der undersøger elevernes beredthed til at stemme som voksne til forskellige typer af valg.

Ofte forholder det sig sådan, at en høj valgdeltagelse per definition betragtes som et gode ud fra den betragtning, at så er borgeren "aktiv". Den nærmere diskussion om det tema kan og skal ikke tages her. Blot skal det nævnes, at det jo også er en (indirekte) politisk handling *ikke* at stemme. Når (hvis) vælgerne lige præcis prioriterer mellem forskellige valg, er det således ikke nødvendigvis blot et udtryk for passivitet. Ud fra almindelige betragtninger er en høj valgdeltagelse et gode, fordi den indirekte afspejler en høj grad af tillid til det politiske system, som det politiske system selv vurderer højt som systemets legitimitet. I forbindelse med EU er det dog ligeledes en velkendt debat, om EU's institutionelle opbygning indebærer et demokratisk underskud eller ej. Og i givet fald om det forklarer den typisk forholdsvis lave valgdeltagelse ved EU valg.

Resultaterne i tabel 6.10 nedenfor er indhentet i forbindelse med ICCS hovedundersøgelsen, hvor eleverne spørges om deres villighed til at stemme (som voksne) ved fremtidige valg til lokale valg, parlamentsvalg og EU valg, men sidstnævnte spørgsmål blev naturligvis kun blev anvendt i EU lande, hvorfor svarene afrapporteres i denne rapport. Procenttallene i tabellen er den andel af eleverne, der har svaret, at de *givetvis* eller *nok* vil stemme til de anførte valg.

Ser man først på de samlede gennemsnit er det for det første sådan, at eleverne ikke skelner mellem væsentligheden af nationale parlamentsvalg (78%) og lokale valg (80%). Også internt i de enkelte lande er forskellen typisk meget lille. For det andet er det sådan, at EU valg ligger cirka 20%-point lavere på 58%. Sammenligner man elevernes forventninger med de faktiske stemmeprocenter ved de senest afholdte valg i de enkelte lande, så fremgår det, at forventningen om at stemme i de fleste tilfælde er *højere* end de faktiske stemmeprocenter blandt voksne.

For Danmarks vedkommende er det mest bemærkelsesværdige delresultat, at 89% vil stemme ved valg til Folketinget, hvilket er den højeste procentsats overhovedet. Litauen 88%, Italien 88% og Irland 87% ligger tættest på Danmark. Finland og Sverige opnår begge 85%, så Norden ligger med høje gennemsnit. Lavest ligger Tjekkiet med 50%, hvilket dog er et klart særsyn, da næstlaveste procentsats ses i Bulgarien med 69%. På EU valg ligger Danmark med 54% en smule under gennemsnittet på 58%, men der er i øvrigt stor variation fra 30% i Estland til 78% i Italien, så Danmark ligger nogenlunde midt i feltet.

I de forskellige lande ses også meget forskellige mønstre med hensyn til forholdet mellem elevernes forestillinger om deres fremtidige valgdeltagelse på den ene side og så de faktiske stemmeprocenter ved de senest afholdte valg. I Slovakiet vil 64% af eleverne stemme til EU valg, men kun 20% procent af befolkningen stemte ved sidste valg. Omvendt vil 52% af eleverne stemme i Belgien (flamsk), men 90% stemte ved sidste valg (hele Belgien). Der gives naturligvis diverse nationale forklaringer på sådanne afvigelser, som ikke kan/skal forfølges her.

Tabel 6.10 Valgdeltagelse ved lokale, nationale og europæiske valg

	Procent elever, der vil stemme til						Valgprocenter ved		
Land	lokalvalg		nationale valg		EU valg		sidste nationale valg	sidste EU valg	Stemmepligt
Italien	91	▲	88	▲	78	▲	81	65	Nej
Østrig	83	△	82	△	77	▲	82	46	Nej
Irland	89	△	87	△	73	▲	67	59	Nej
Spanien	87	△	85	△	68	▲	75	45	Nej
Grækenland	83	△	77		68	△	74	53	Ja
Luxembourg	69	▼	73	▽	64	△	92	91	Ja
Slovakiet	74	▽	75	▽	64	△	55	20	Nej
Sverige	81		85	△	63	△	82	46	Nej
Letland	81		77		62	△	61	54	Nej
Malta	81		86	△	60		93	79	Ja
Cypern	76	▽	75	▽	59		89	59	Ja
Litauen	88	△	88	△	58		49	21	Nej
Bulgarien	78		69	▽	55		56	39	Nej
Danmark	80		89	▲	54	▽	87	60	Nej
Finland	85	△	85	△	53	▽	65	40	Nej
Belgien (flamsk)	75	▽	72	▽	52	▽	93 [a]	90 [b]	Ja
Polen	82	△	77		50	▽	54	25	Nej
England	75	▽	72	▽	43	▼	61 [c]	35 [c]	Nej
Slovenien	79		81	△	43	▼	63	28	Nej
Tjekkiet	67	▼	50	▼	38	▼	65	28	Nej
Estland	78		73	▽	30	▼	62	44	Nej
Liechtenstein	80		81		n/a		85	n/a	Nej
Schweiz	70	▽	70	▽	n/a		48	n/a	Nej
ICCS Europa	80		78		58		71	49	
Opfylder ikke samplingkrav:									
Holland	76		74	`	59		80	37	Nej

Noter

a Belgien (flamsk)

b Belgien

c UK

n/a Ikke EU valg

Mere end 10 procentpoint over ICCS gennemsnit	▲
Over ICCS gennemsnit	△
Under ICCS gennemsnit	▽
Mere end 10 procentpoint under ICCS gennemsnit	▼

Kort sammenfatning af kapitel 6

Som nævnt indledningsvist bærer resultaterne i dette kapitel 6 i nogen grad præg af, at politisk engagement og deltagelse på europæisk plan ikke er de mest udbredte former for politisk aktivitet blandt 14-årige, hvilket afspejler sig i relativt lave grader af interesse og deltagelse. Ikke desto mindre afspejler resultaterne, at Europa og europæiske aktiviteter på mange måder er en del af hverdagslivet og dets erfaringer.

De danske resultater afspejler en politisk interesse en smule under europæisk gennemsnit, og at samtaler og mediebrug vedrørende Europa er på gennemsnittet. Avisen som kilde til politisk information er generelt mindre end TV, men det er tydeligere i Danmark end i de andre nordiske lande. I Danmark ses en klar sammenhæng mellem omfanget af elevernes samtaler med forældre og venner om politik og samfund og deres testresultater.

Danske elever deltager lidt mere end det europæiske gennemsnit i aktiviteter med europæisk islæt, men deltager mindre end gennemsnittet i politisk orienterede interesseorganisationer. Der ses en sammenhæng mellem deltagelse i nationale organisationer og europæiske aktiviteter. Det nationale og europæiske udelukker altså ikke hinanden, snarere tværtimod. De danske elevers forventede valgdeltagelse er over gennemsnittet for nationale parlamentsvalg, men under gennemsnittet for EU valg. Den forventede valgdeltagelse ligger ret tæt på de faktiske stemmeprocenter for den voksne befolkning ved de sidste valg.

I forbindelse med kommende gennemførelser af ICCS studier vil man med afsæt i data fra ICCS 2009 kunne følge udviklingen i, hvordan europæisk politik som politisk tema og aktivitetsområde udvikler sig.

Kapitel 7, Skolen: Ledere, lærere og elever

Kapitel 7, Skolen: Ledere, lærere og elever

Indledning

I dette kapitel undersøges og beskrives, hvordan skoleledere, skolelærere og skoleelever ser på CCE i skolen.

I ICCS projektet er det en grundtanke, at data vedrørende eleverne sjældent giver umiddelbar og entydig mening, men må vurderes og analyseres i lyset af en række kontekstuelle omstændigheder, hvor ICCS mest fokuserer på elevernes hjem, elevernes skole og elevernes samfund. Den overordnede kontekst for denne rapport og dette kapitel er naturligvis Europa.

Det skal i den forbindelse bemærkes, at skolens specifikke betydning for elevernes politiske viden og dannelse er et særdeles komplekst emne. Man kan således sige, at selv om det umiddelbart er plausibelt at beskrive eleverne som indlejrede i mindst disse tre kontekster, så kan disse kontekster også betragtes som i nogen grad indeholdt i hinanden. Eksempelvis kan man analytisk godt skelne mellem "skolen" og "samfundet", men omvendt vil man jo også kunne sige, at skolen selv en del af samfundet.

Temaet for dette kapitel er primært skolen som kontekst, idet der ses på, hvordan skolekonteksten karakteriseres af skoleledere, lærere og elever.

Vedrørende *skolen som kontekst* undersøges følgende spørgsmål:

1. Hvad opfatter skoleledere som de vigtigste mål for CCE?
2. Hvad opfatter skolelærere som vigtigste mål for CCE?
3. Hvordan opfatter lærerne deres faglige kvalifikationer vedrørende CCE?
4. I hvilket omfang mener eleverne, at de har muligheder for at lære noget om Europa?

Vedrørende *samfundet som kontekst* for skolen undersøges følgende spørgsmål:

1. Hvad er skoleledernes opfattelse af elevernes deltagelse i samfundet?
2. Hvad er skolelærernes opfattelse af elevernes deltagelse i samfundet?
3. Hvad er elevernes faktiske deltagelse i udvalgte aktiviteter vedrørende Europa?

Data til at belyse disse spørgsmål stammer i nogen grad fra den internationale del af ICCS, hvor der blev gennemført en dataindsamling blandt skoleledere og lærere ved hjælp af spørgeskemaer. Disse spørgeskemaer blev med andre ord udviklet med henblik på at kunne bruges i skolesystemer over hele verden. Der er således *ikke* indhentet yderligere oplysninger fra skoleledere og lærere specifikt for den europæiske kontekst.

Ikke desto mindre kan der være en god pointe i at se på resultaterne i en ren europæisk kontekst, da det i en sammenligning mellem 38 lande kan være ganske vanskeligt at overskue billedet specifikt for Europa. Omvendt kan en række af dette kapitels resultater kan genfindes i den internationale rapport, hvor alle 38 lande naturligvis er inkluderede i tabellerne.

Resultater I: Skolen som kontekst.

Undervisningens formål ifølge skoleledere

Et af de afgørende spørgsmål vedrørende CCE omhandler formålet med undervisningen. Dette formål kan på mange måder være mere eller mindre veldefineret og mere eller mindre komplekst, men der er her spurgt til skoleledernes *prioritering* ud fra en række forhåndsdefinerede målsætninger. Der kan hypotetisk set eksistere andre nationale formål, som ikke er inkluderet på listen, men i denne sammenhæng skulle skolelederne udpege de tre vigtigste af de følgende forhåndsdefinerede formål:

a) At fremme *viden* om sociale, politiske og samfundsmæssige institutioner
b) At fremme respekt for og beskyttelse af *miljøet*
c) At fremme evnen til at forsvare ens *egen mening*
d) At udvikle elevernes evner og færdigheder i forhold til at *løse konflikter*
e) At fremme viden om borgernes *rettigheder og pligter*
f) At fremme elevernes muligheder for at deltage i *lokalsamfundet*
g) At fremme elevernes *kritiske og selvstændige tænkning*
h) At fremme elevernes *deltagelse i skolens* liv
i) At støtte udviklingen af effektive strategier i kampen mod *racisme* og fremmedhad
j) At forberede eleverne til *fremtidig politisk deltagelse*

Markeringerne med *kursiv* skrift anvendes undertiden i det følgende som forkortelser for de respektive formål. Resultatet af skoleledernes besvarelser ses i tabel 7.1 nedenfor.

Ser man først på de samlede resultater for Europa, skiller to formål sig ud som top prioriteter, idet *kritisk og selvstændig tænkning* og *rettigheder og pligter* vælges af henholdsvis 62% og 61% af skolelederne som værende blandt de tre vigtigste. Tredje højest, men samtidig markant lavere, ligger *viden* om sociale, politiske og samfundsmæssige institutioner med 42%. Der er dog betydelig variation i de nationale fordelinger. Således er der eksempelvis 7 lande, hvor *løse konflikter* er en del af "top tre", nemlig Østrig, Belgien, Danmark, Liechtenstein, Slovakiet, Spanien og Schweiz. Et andet eksempel er *miljøet*, som skoleledere i 6 lande, nemlig Belgien, Finland, Liechtenstein, Litauen, Malta og Slovenien, placerer i top tre. Det kan bemærkes, at skoleledere i England og Polen har *lokalsamfundet* blandt top tre med 45% og 44%, mens det tema i andre lande næsten slet ikke prioriteres (i 8 lande er det under 10%). I parentes bemærket hænger det for Englands vedkommende sammen med en bevidst strategi for at redefinere CCE i en mere aktiv og skolekontekstuel retning, hvilket skolelederne åbenbart har taget til sig (se for eksempel: Crick Report (1998), *Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools*. Final report of the Advisory Group on Citizenship, London, QCA). Lignende udsving kan ses på andre formål i andre lande. Således er det kun i Sverige, at *racisme* optræder som ét af de tre vigtigste formål (31%), mens dette formål i 14 lande ligger under 10%. På tilsvarende vis har kun Grækenland *fremtidig politisk deltagelse* i top tre (53%), mens dette formål i 14 lande ligger under 10%.

Med andre ord viser tabellen en blanding af fælles europæiske tilbøjeligheder til at prioritere visse formål over andre, men viser også særdeles markante nationale forskelle som en vigtig del af billedet. Tabellen er sorteret efter det formål, der opnår højest gennemsnitlig tilslutning, hvilket således samtidig får udpeget at kritisk og selvstændig tænkning i udpræget grad er et nordisk formål med Sverige, Finland og Danmark som de højest placerede. På andre formål, for eksempel *miljø*, ses ret store forskelle i de nordiske lande.

Tabel 7.1 De vigtigste formål med CCE ifølge skoleledere

Land	Fremme viden om sociale, politiske og samfundsmæssige institutioner	Fremme respekt for og beskyttelse af miljøet	Fremme evnen til at forsvare ens egen mening	Udvikle elevernes evner og færdigheder i at løse konflikter	Fremme viden om borgernes rettigheder og pligter	Fremme elevernes deltagelse i lokalsamfundet	Fremme elevernes kritiske og selvstændige tænkning	Fremme elevernes deltagelse i skolens liv	Strategier i kampen mod racisme og fremmedhad	Forberede eleverne til fremtidig politisk deltagelse
	Procent af skoleledere, der anser følgende for et af de tre vigtigste formål									
Sverige	21 ▼	24	16	23	79 ▲	1 ▼	89 ▲	13	31 ▲	3 ▽
Finland	47	49 ▲	9	36	44 ▼	10 ▽	84 ▲	10 ▽	6	4 ▽
Danmark	54 ▲	15 ▼	7 ▽	46 ▲	43 ▼	13	81 ▲	4 ▼	15	23 ▲
Liechtenstein	22 ▼	44 ▲	0 ▼	44 ▲	44 ▼	0 ▼	78 ▲	11	22 ▲	33 ▲
Estland	72 ▲	11 ▼	19	13 ▼	87 ▲	9	75 ▲	8 ▼	0 ▽	5 ▽
Spanien	24 ▼	26	6 ▼	52 ▲	77 ▲	5 ▼	73 ▲	15	18 △	3 ▽
Slovenien	30 ▼	48 ▲	29 ▲	26	63	5 ▼	72 ▲	21	4 ▽	3 ▽
Litauen	22 ▼	48 ▲	10 ▽	11 ▼	63	31 ▲	68	44 ▲	3 ▽	1 ▼
Letland	32 ▽	10 ▼	34 ▲	15 ▼	76 ▲	17	66	31 ▲	1 ▽	17
Malta	13 ▼	55 ▲	11	32	70	25	66	21	6	0 ▼
Italien	61 ▲	20 ▽	5 ▼	25	85 ▲	25 △	64	6 ▼	8	1 ▼
Schweiz	48	28	23	44 ▲	36 ▼	13	64	8 ▼	5 ▽	32 ▲
Belgien(flamsk)	26 ▼	42 ▲	40 ▲	59 ▲	19 ▼	10	61	30 ▲	9	4 ▽
Cypern	55 ▲	21	22	22	66	10	60	21	14	9
Luxembourg	68 ▲	18 ▼	5 ▼	23	59	9	59	23	18	18
Slovakiet	40	35	12	44 ▲	70	15	58	11 ▽	12	3 ▽
Østrig	33	12 ▼	25	42 ▲	10 ▼	3 ▼	51 ▼	5 ▼	12	14
Grækenland	57 ▲	12 ▼	23	21	69	6 ▽	47 ▼	10 ▽	4 ▽	53 ▲
Bulgarien	43	27	28 ▲	27	72 ▲	19	45 ▼	31 ▲	1 ▽	5 ▽
Tjekkiet	46	32	36 ▲	31	73 ▲	16	45 ▼	13	6	2 ▽
England	38	24	3 ▼	19 ▼	70	45 ▲	45 ▼	32 ▲	10	13
Irland	72 ▲	41 ▲	3 ▼	12 ▼	75 ▲	33 ▲	41 ▼	9 ▽	4 ▽	9
Polen	36	21	11 ▽	32	66	44 ▲	33 ▼	34 ▲	2 ▽	20
ICCS Europa	42	29	16	30	61	16	62	18	9	12
Opfylder ikke samplingkrav:										
Holland	40	22	28	64	22	13	69	15	12	13

▲ Mere end 10 procentpoint over ICCS gennemsnit

△ Signifikant over ICCS gennemsnit

▽ Signifikant under ICC gennemsnit

▼ Mere end 10 procentpoint under ICCS gennemsnit

Undervisningens formål ifølge skolelærere

I det følgende skal det undersøges, hvad skolelærernes prioriteringer mellem forskellige formål med undervisningen er. Det kan således også undersøges, om skolelærerne er enige med skolelederne i prioriteringen af undervisningens formål.

Det skal bemærkes, at Østrig, Belgien, Danmark, England, Luxembourg og Schweiz af tekniske grunde er placeret i en særlig rubrik i den internationale rapports tabel for disse resultater. Det betyder, at den internationale tabel *ikke* medregner disse landes resultater i opgørelsen af de totale europæiske gennemsnit. Det er formelt set en rigtig fremgangsmåde, men omvendt ekskluderes en stor mængde data, som ikke ændrer ret meget på de samlede procentfordelinger. Derfor er alle lande i den danske udgave af tabellen (tabel 7.2 nedenfor) indregnet nederst, hvorved der også er gennemsnitstal omfattende alle lande. Hvis en læser ønsker de officielle gennemsnitstal for de lande, der i alle detaljer har opfyldt kravene til sampling, så er de anført i tabellen i rækken med betegnelsen ICCS Europa. Sidstnævnte anvendes i det følgende.

På mange måder er lærerne endog meget enige med skolelederne, idet *kritisk og selvstændig tænkning* og *rettigheder og pligter* vælges af henholdsvis 61% og 55% af lærerne (ledere 62% og 61%) som værende blandt de tre vigtigste. Tredje højest, men klart lavere, ligger *miljøet* med 42%, hvor det for lederne var *viden* om sociale, politiske og samfundsmæssige institutioner (ligeledes med 42%). Således er *miljøet* i halvdelen af alle lande blandt de *tre højest vægtede* områder hos lærerne.

Det kan dertil bemærkes, at miljøspørgsmål ikke kan siges at være en væsentlig del af ICCS testen eller ICCS spørgeskemaerne (selv om enkelte aspekter berøres). Man kan i samme forbindelse lægge mærke til, at kun 22% af de danske lærere prioriterer *miljø*, hvilket er den absolut laveste prioritering i noget land i hele undersøgelsen. Omvendt vurderes *miljø* højest af alle i Finland (61%).

I lighed med resultaterne for skoleledere, findes nogle nationale variationer, der i flere tilfælde gentager den samme afvigelse som hos skoleledere. Eksempelvis ligger svenske lærere højt på *racisme* og polske lærere ligger højt på *lokalsamfundet*, hvilket svarer til skolelederne i disse lande.

Det kan bemærkes, at danske lærere i lighed med især Østrig, Sverige og Schweiz vurderer *deltagelse i skolen* og *lokalsamfundet* meget lavt (4% og 7% i Danmark). Hvis man tager i betragtning, at aktiv politisk deltagelse i den almindelige samfundsdebat og i forskningen ofte fremhæves som meget vigtig, er det generelt interessant, at det tema vurderes lavt af både skoleledere og skolelærere (temaet får måske lidt mindre opmærksomhed, fordi det er placeret sidst på listen).

De to dele af tabellen er sorteret hver for sig, men hvis de blev sorteret under ét ville Danmark, Sverige og Finland igen toppe ranglisten på det populæreste formål om kritisk og selvstændig tænkning, men i dette tilfælde med Danmark øverst.

Tabel 7.2 De vigtigste formål med CCE ifølge lærere

Land	Fremme viden om sociale, politiske og samfundsmæssige institutioner	Fremme respekt for og beskyttelse af miljøet	Fremme evnen til at forsvare ens egen mening	Udvikle elevernes evner og færdigheder i at løse konflikter	Fremme viden om borgernes rettigheder og pligter	Fremme elevernes deltagelse i lokalsamfundet	Fremme elevernes kritiske og selvstændige tænkning	Fremme elevernes deltagelse i skolens liv	Strategier i kampen mod racisme og fremmedhad	Forberede eleverne til fremtidig politisk deltagelse
	Procent lærere, der anser følgende for et af de tre vigtigste formål									
Sverige	16 ▼	37 ▽	24	30 ▽	62 △	2 ▼	84 ▲	10 ▽	31 ▲	2 ▽
Finland	27 ▽	61 ▲	14 ▽	44 △	37 ▼	7 ▽	81 ▲	18	9 ▽	1 ▽
Liechtenstein	31	35	20	58 ▲	19 ▼	3 ▼	74 ▲	11 ▽	30 ▲	19 ▲
Spanien	17 ▼	32 ▽	22 ▽	57 ▲	61 △	3 ▼	67 △	13 ▽	23 △	3 ▽
Estland	46 ▲	30 ▼	23	30 ▽	71 ▲	12	66 △	13 ▽	1 ▼	7 △
Slovenien	24 ▽	55 ▲	31 △	40 △	49 ▽	5 ▽	64 △	17 ▽	13	1 ▽
Cypern	41 ▲	34 ▽	34 △	23 ▼	45 ▽	12	63	18	22 △	8 △
Letland	27	35 ▽	38 ▲	27 ▽	52	9 ▽	61	29 ▲	1 ▼	13 △
Malta	20 ▼	58 ▲	18 ▽	32 ▽	60 △	18 △	60	21	10 ▽	3 ▽
Italien	50 ▲	38 ▽	12 ▼	21 ▼	78 ▲	8 ▽	58 ▽	11 ▽	21 △	2 ▽
Litauen	17 ▼	49 △	25	34	54	24 ▲	57 ▽	35 ▲	2 ▼	2 ▽
Bulgarien	28	43	36 ▲	30 ▽	61 △	11 ▽	55 ▽	28 △	4 ▽	3 ▽
Irland	42 ▲	39	13 ▼	22 ▼	56	40 ▲	49 ▼	19	12	7 △
Tjekkiet	36 △	37 ▽	36 ▲	44 △	57	19 △	45 ▼	9 ▽	12	2 ▽
Polen	24 ▽	29 ▼	22 ▽	36	53	38 ▲	44 ▼	35 ▲	7 ▽	10 △
Slovakiet	38 △	50 △	18 ▽	43 △	63 △	12	41 ▼	15 ▽	16 △	1 ▽
Gennemsnit	30	42	24	36	55	14	61	19	13	5
Opfylder ikke samplingkrav:										
Danmark	48	22	20	51	32	7	89	4	9	16
Schweiz	33	43	28	48	32	5	70	10	15	16
Østrig	25	27	38	46	17	3	65	2	21	16
England	27	35	13	31	50	27	64	22	23	6
Luxembourg	46	33	22	36	57	6	64	14	15	5
Belgien (flamsk)	17	58	46	59	25	11	58	14	11	1
Alle lande	32	42	26	40	52	13	66	18	15	7

Mere end 10 procentpoint over ICCS gennemsnit ▲
Signifikant over ICCS gennemsnit △
Signifikant under ICC gennemsnit ▽
Mere end 10 procentpoint under ICCS gennemsnit ▼

Om skoleledere og skolelærere i Norden

Selv om det ikke kan siges at være overraskende, at ledere og lærere fra samme lande (skolesystemer) gennemgående er ganske enige om målsætningen for undervisningen, så forekommer det alligevel ret markant, at der generelt er så høj en overensstemmelse.

For at se lidt mere detaljeret på det fænomen er resultaterne for både skoleledere og skolelærere i Danmark, Sverige og Finland anført nedenfor (selv disse data tages fra den internationale del af ICCS, findes der ikke data for norske lærere på disse spørgsmål).

Tabel 7.2b CCE formål	Viden om politiske institutioner	Miljø	Forsvare egen mening	Løse konflikter	Rettig-heder og pligter	Lokal-samfundet	Kritisk tænkning	Skolens liv	Racisme	Politisk deltage i fremtid
Danske skoleledere	**54**	15	7	**46**	43	13	**81**	**4**	15	**23**
Danske lærere	**48**	22	20	**51**	32	7	**89**	**4**	9	**16**
Svenske skoleledere	21	24	**16**	23	**79**	**1**	**89**	13	**31**	3
Svenske lærere	16	37	**24**	30	**62**	**2**	**84**	10	**31**	2
Finske skoleledere	47	**49**	9	36	44	10	**84**	10	6	4
Finske lærere	27	**61**	14	44	37	7	**81**	18	9	1

Som det fremgår, er forskellene mellem et lands ledere og lærere *som oftest* ret små, hvorved de afgørende forskelle typisk er imellem lande snarere end imellem ledere og lærere internt i lande. På de fleste områder er det således sådan, at ét land har begge de højeste (i to tilfælde begge de laveste) procenttal, fordi ledere og lærere er så relativt enige. Dette er markeret i tabellen med fed skrift.

Således kan man se, at danske skoleledere og lærere systematisk ligger højest på 3 formål (*viden, løse konflikt og politisk deltagelse*), svenske skoleledere og lærere ligger højest på 3 formål (*forsvare egen mening, rettigheder og pligter og racisme*), men finske skoleledere og lærere ligger højest på 1 formål (*miljøet*). Dertil kommer, at Danmark ligger systematisk lavest på *skolens liv*, men Sverige ligger lavest på *lokalsamfundet*. De sidste to vægtes dog meget lavt i alle tre lande.

En række af disse forskelle fremtræder i kraft af enigheden mellem ledere og lærere således som ganske konsistente.

Man skal naturligvis bemærke, at forskellene finder sted inden for en overvældende enighed om, at *selvstændighed og kritisk tænkning* er det absolut vigtigste formål med undervisningen. Hvis man tager i betragtning, at Danmark, Finland og Sverige alle opnår særdeles gode testresultater i den globale undersøgelse, så tegner der sig her en art samlet nordisk profil, selv om den også har sine nationale varianter af prioriteringer i øvrigt.

Lærernes vurdering af egne kvalifikationer vedrørende CCE

Spørgsmålet om undervisningens formål kan også relateres til spørgsmålet om, hvordan lærerne oplever deres egne kvalifikationers tilstrækkelighed. Områdets faglige kompleksitet og fortløbende udvikling taget i betragtning må man således sige, at det stiller undervisere over for en række udfordringer, hvad angår form og indhold for undervisningen.

Dette er undersøgt ved at bede lærerne om at svare på deres grad af selvvurderet sikkerhed i at undervise i en række (15) forhåndsdefinerede emner, hvor der her vises resultater af et udvalg på 9 emner.

Det skal bemærkes, at disse spørgsmål kun er besvaret af de lærere, der i de enkelte lande blev karakteriseret som CCE lærere. Det er ofte en ganske vanskelig afgrænsning, da man ud fra en bred definition af området i princippet vil kunne inkludere *alle* lærere, da al undervisning implicit eller eksplicit kan anskues som inkluderet. Givet *kravet* om en sådan afgrænsning er der i Danmark inkluderet de lærere, der underviser i samfundsfag, historie eller dansk. Hvert land har sin egen afgrænsning, idet tanken er den, at man gerne vil sammenligne de lærere, der i de enkelte lande må formodes at have mest fagligt arbejde med disse temaer. Uanset hvad det så måtte være for typer af lærere i de enkelte lande.

Disse spørgsmål blev stillet i det internationale lærerspørgeskema. Derfor findes der kun ét item, som direkte handler om Europa. Der ses på følgende faglige temaer:

a) EU
b) Menneskerettigheder
c) Kulturer og etniske grupper
d) Afstemning og valg
e) Det globale samfund og internationale organisationer
f) Udvandring og indvandring
g) Borgernes rettigheder og pligter
h) Grundloven og politiske systemer
i) Retssystemet og domstole

For hvert af disse temaer kan lærerne svare, at de føler sig *meget sikre, sikre, ikke særlig sikre* eller *slet ikke sikre.* Resultaterne i tabel 7.3 viser den andel af lærerne, der har benyttet en af de to positive svarkategorier.

Generelt giver lærerne udtryk for en høj grad af sikkerhed i at undervise i en bred vifte af disse emner, men der ses dog også betydelige forskelle mellem emnerne, både i et samlet europæisk perspektiv og i de enkelte lande.

På europæisk plan føler lærerne sig mest sikre i emnerne *menneskerettigheder* og *borgernes rettigheder og pligter* med henholdsvis 91% og 90% sikre, men i øvrigt føler mindst tre ud af fire sig sikre for hvert af de anførte emner. Kun emnet om *retssystemet og domstole* adskiller sig med et resultat på 55%.

Set i forhold til de europæiske gennemsnit adskiller danske sig lærere kun i betydeligt omfang på *EU*, hvor Danmark med 57% ligger markant under gennemsnittet på 74%. Danske lærere er vedrørende EU på niveau med Schweiz, England, Finland og Belgien. Specielt i østeuropæiske lande har lærerne betydeligt større selvtillid i at undervise i EU.

Danmark omvendt ligger betydeligt over det europæiske gennemsnit på temaet om *Retssystem og domstole*.

I Norden ligger de svenske lærere generelt højest i selvvurderet sikkerhed, men som det ses har de svenske lærere også det næsthøjeste gennemsnit overhovedet, når alle emner beregnes som et totalt gennemsnit (højre kolonne i tabel 7.3 nedenfor). Tabellen er sorteret efter det totale gennemsnit. Bortset fra yderpunkterne, fra 94% i Polen til 52% i Belgien, er variationen mellem lande typisk forholdsvis beskeden med 13 lande i et interval mellem 73% og 87% som gennemsnit.

Tabel 7.3 Lærernes sikkerhed i at undervise i CCE emner

	Procent lærere, der føler sig sikre i at undervise i																							
Land	EU		Menneske-rettigheder		Forskellige kulturer og etniske grupper		Afstemning og valg		Den globaliserede verden og internationale organisationer		Udvandring og indvandring		Borgernes rettigheder og pligter		Grundloven og politiske systemer		Retssystem og Domstole		Gennemsnit
Polen	96	▲	100	△	88		97	▲	90	▲	93	▲	99	△	97	▲	85	▲	94
Sverige	76		99	△	90	△	97	▲	93	▲	95	▲	99	△	94	▲	89	▲	92
Italien	93	▲	98	△	94	▲	87	△	86	△	94	▲	99	△	94	▲	41	▼	87
Spanien	78		98	△	94	▲	90	△	88	▲	92	▲	98	△	84		58		87
Tjekkiet	84	△	96		80		90	△	80		77		98	△	87	△	72	▲	85
Irland	76		94		78	▽	86		88	▲	87	△	96	△	80		68	▲	84
Litauen	95	▲	89		88		82		91	▲	88	△	92		71	▽	55		83
Bulgarien	85		89		90	△	81		80		86	△	87		85		46	▼	81
Cypern	77		95		86		78		73		85		93		70		54		79
Slovakiet	87	△	97	△	76	▽	85		68	▽	54	▼	95		83		65	△	79
Letland	75		94		74	▼	83		64	▼	80		96		78		61		78
Slovenien	70	▽	91		83		77	▽	63	▼	66	▼	93		72	▽	40	▼	73
Liechtenstein	66	▼	85		82		84		77		65	▼	71	▼	77		37	▼	71
Malta	65	▼	87		85		73	▼	63	▼	84		88		55	▼	31	▼	70
Finland	47	▼	83	▽	73	▼	65	▼	53	▼	61	▼	90	▽	54	▼	51	▽	64
Gennemsnit	78		93		84		84		77		80		93		79		57		
Opfylder ikke samplingkrav:																			
Østrig	88		94		78		96		79		75		90		94		64		84
Danmark	57		93		86		83		74		81		88		84		68		79
Schweiz	59		85		73		91		72		69		85		85		39		73
England	50		83		80		73		70		66		82		53		41		66
Belgien (Flamsk)	47		61		72		55		54		56		60		41		26		52
Alle lande	73		90		83		83		75		78		90		77		54		

▲ Mere end 10 procentpoint over ICCS gennemsnit

△ Signifikant over ICCS gennemsnit

▽ Signifikant under ICC gennemsnit

▼ Mere end 10 procentpoint under ICCS gennemsnit

Nordisk sammenligning af lærernes sikkerhed i at undervise

Man kan bemærke, at klart over 90% af svenske lærere føler sig sikre i 7 emner, mens Danmark og Finland kun har et emne over de 90% hver. Systematikken er næsten fuldstændig, da det i alle tilfælde på nær et er sådan, at Sverige ligger højest og Finland lavest.

For god ordens skyld skal det lige gentages, at disse lærergrupper ikke er sammensat på samme måde. Det drejer sig således ikke om at sammenligne bestemte lærere, men om at se hvilke emner, lærergrupperne føler sig sikre i (uanset disse lærergruppers konkrete sammensætning).

Land	EU	Mnsk.ret	Kultur	Valg	Global	Immigr.	Ret/pligt	Grundlov	Domstole
Sverige	76	99	90	97	93	95	99	94	89
Danmark	57	93	86	83	74	81	88	84	68
Finland	47	83	73	65	53	61	90	54	51

I øvrigt kan man bemærke, at lærerne i alle tre nordiske lande føler sig bedre rustet til den globale dimension end til den specifikt europæiske. Det er da også velkendt, at EU også for mange voksne borgere er et vanskeligt område. Dertil kommer, at det i mange år kan siges at have været noget (parti)politisk kontroversielt i forhold til pro et kontra EU. Selv om EU – og dansk medlemskab af EU - i 2010 i højere grad kan siges at være en politisk indiskutabel realitet, foreligger der også stadig en situation med omdiskuterede danske forbehold. Det er muligt, at det spiller en rolle. Under alle omstændigheder er det medvirkende til at gøre EU endnu mere komplekst i en dansk sammenhæng.

Ser man denne rangorden over lærernes selvtillid i forhold til eksempelvis elevernes testresultater, er der ingen direkte sammenhæng. Tværtimod er det markant, at Finland med højeste testgennemsnit (sammen med Danmark) ligger noget nær lavest, når lærerne skal vurdere sig selv. Kun de belgiske lærere har lavere gennemsnit.

Om Europa som del af skolens virke

Nu er det naturligvis et uafklaret spørgsmål, hvordan og hvorledes den europæiske dimension og EU kan og skal optræde i nationale skolesystemer, men ICCS undersøger elevernes oplevelse af den europæiske dimension i skolens virke og aktiviteter.

Eleverne bliver således spurgt, om de mener, at deres skole giver dem mulighed for at……

a) besøge andre europæiske lande
b) møde unge fra andre europæiske lande
c) lære om politiske og økonomiske spørgsmål, som vedrører europæiske lande
d) finde ud af, hvad der sker i andre europæiske lande
e) finde ud af ting om andre europæiske lande ved hjælp af Internettet eller medierne (aviser, TV, radio)
f) lære om kunst og kultur (for eksempel musik og film) i andre europæiske lande
g) lære om sport i andre europæiske lande
h) finde ud af, hvordan det er at leve i andre europæiske lande
i) lære om, hvordan jeg kan komme til at arbejde i andre europæiske lande

Eleverne kan svare *meget enig, enig, uenig, meget uenig*. Svarere er opgjort samlet på en skala, hvor det totale gennemsnit kaldes 50, og resultaterne vises i tabel 7.4 på næste side.

De mest udbredte muligheder for de nævnte Europa-relaterede aktiviteter og emner findes i Malta (55), Bulgarien (54), Italien (53) og Østrig (53), mens de dårligste muligheder findes i Sverige (46), Schweiz (47), Belgien (47) og Liechtenstein (47). I Norden ligger Danmark højest med 49, mens Finland ligger på 48 og Sverige med laveste gennemsnit (af alle lande) på 46. Alle de nordiske lande ligger således under gennemsnittet. Det kan tilføjes, at det svenske gennemsnit er meget præcist på 46, mens forskellen på Danmark og Finland reelt er ret lille, da Finlands gennemsnit er rundet ned og Danmarks er rundet op (fra resultater tæt på 48,5).

Værdien 50 indebærer, at der er svaret bekræftende på stort set alle spørgsmålene. Gennemgående oplever eleverne således, at Europa i høj grad indgår i skolens undervisning og virke.

Et relativt højt antal lande ligger meget tæt på gennemsnittet, heraf 8 direkte på gennemsnittet, og 3 lande 1 point under gennemsnittet. Blandt de sidstnævnte tre er Danmark.

Tabel 7.4 Skala for: Muligheder for at lære om Europa i skolen

Land	Skalascore	
Malta	55	▲
Bulgarien	54	▲
Italien	53	▲
Østrig	53	△
Cypern	52	△
Tjekkiet	51	△
England	51	△
Spanien	50	
Irland	50	
Polen	50	
Slovenien	50	
Letland	50	
Luxembourg	50	▽
Litauen	50	▽
Estland	49	▽
Grækenland	49	▽
Danmark	49	▽
Finland	48	▽
Slovakiet	48	▽
Liechtenstein	47	▽
Belgien (flamsk)	47	▽
Schweiz	47	▼
Sverige	46	▼
ICCS Europa	**50**	

Opfylder ikke samplingkrav:

Holland	48

Mere end 3 point over gennemsnittet	▲
Signifikant over gennemsnittet	△
Signifikant under gennemsnittet	▽
Mere end 3 point under gennemsnittet	▼

Resultater II: Skolen i samfundet

Som omtalt er det en grundtanke for projekt ICCS, at både skolen og (lokal)samfundet må betragtes som vigtige "kontekster" for eleverne. Disse kontekster er som sagt ikke uafhængige af hinanden. Tværtimod kan der foregå udvekslinger mellem skolen og (lokal)samfundet i større eller mindre grad. Og med større eller mindre grad af specifik relevans for CCE. Ikke mindst ud fra idealer eller forestillinger om vigtigheden af "aktiv deltagelse" kan elevernes muligheder for erfaringer, øvelser og oplevelser uden for skolen være af særlig interesse. Og omfanget af samspillet kan i det hele taget være en væsentlig oplysning om den måde, som CCE tænkes og praktiseres på.

I det følgende skal det derfor undersøges, på hvilke måder og i hvilket omfang skolen deltager i aktiviteter i (lokal)samfundet, hvor der samarbejdes med interessegrupper eller organisationer eller lignende. Der ses både på mere almene aktiviteter og specifikke CCE politisk orienterede aktiviteter. Spørgsmålet undersøges ved at stille en række spørgsmål til skoleledere og skolelærere om 8. klassernes aktiviteter. Skolelederne svarer på, om klasserne på skolen har haft mulighed for at deltage i en række specificerede aktiviteter, og skolelærerne svarer individuelt på, om de med deres egen 8. klasse rent faktisk har deltaget i de samme aktiviteter. Der er tale om følgende aktiviteter:

a) Aktiviteter relateret til miljøspørgsmål i lokalsamfundet
b) Projekter om menneskerettigheder
c) Aktiviteter i relation til underprivilegerede mennesker eller grupper
d) Kulturelle aktiviteter (for eksempel teater, musik, film)
e) Multikulturelle og interkulturelle initiativer i lokalsamfundet
f) Kampagner, der skal øge folks opmærksomhed på særlige sager. F.eks. den internationale
g) Aktiviteter for at forbedre lokalsamfundet (trafiksikring, grønne områder, ungdomsklub el.
h) Sportsarrangementer

Resultaterne præsenteres nedenfor for skoleledere i tabel 7.5

Resultaterne præsenteres nedenfor for skolelærere i tabel 7.6

Skoleledere og elevaktiviteter

Skoleledernes vurderinger er opsummeret i tabel 7.5 med procenttal for de forskellige aktiviteter i hvert land. Som forventeligt har eleverne gennemsnitligt for Europa som helhed de klart mest omfattende aktivitetsmuligheder i forbindelse med *kulturelle aktiviteter* og *sportsarrangementer*. De aktiviteter opnår 80% og 84% bekræftende svar. De eneste markante afvigelser på de to items ses i Cypern (41% og 46%) og Grækenland (41% og 50%).

Den tredjehøjeste procentandel samlet for alle lande ses på *kampagner* om enkeltsager med 59%. Det dækker dog over en meget stor variation. Eksempelvis er det den mest udbredte mulighed i Finland (88%) og Polen (92%), men det i andre lande kun eksisterer i meget begrænset omfang. Det gælder Danmark (18%), Cypern (19%) og Irland (21%). Og imellem yderpunkterne ses også stor variation. Noget kunne tyde på, at der i forskellige lande og skolesystemer er forskellige opfattelser af relevansen af at lade eleverne deltage i kampagner, der er iværksat af aktører uden for skolen.

I rangordenen af mulige aktiviteter indtager *miljøspørgsmål* en ret klar fjerdeplads i det samlede billede. Også her er der dog stor variation fra Estland (76%), Slovakiet (74%) og Tjekkiet (74%) til Cypern (21%), Danmark (22%) og Luxembourg (23%). Som allerede de anførte landes resultater antyder, så er der på dette item en tendens til, at de østeuropæiske lande ligger over gennemsnittet.

De øvrige aktiviteter, - *menneskerettigheder, underprivilegerede grupper, multikulturelle initiativer og forbedring af lokalsamfundet* – ligger nogenlunde på samme niveau med samlede gennemsnit på henholdsvis 35%, 36%, 31% og 25%. Også om disse aktiviteter gælder dog, at der er meget stor variation. Det kan blot nævnes, at der på *menneskerettigheder* er et spring fra 8% i Bulgarien til 66% i Italien, mens der på *underprivilegerede grupper* ses et spring fra 11% (Cypern) til 68% (Belgien).

Både som gennemsnit og på de enkelte aktiviteter er der således ganske store europæiske variationer i skoleledernes beskrivelser af elevernes muligheder.

Ses på de danske resultater, følger de helt overordnet nogenlunde de samme *relative* vægtninger som på europæisk gennemsnitligt niveau, idet de klart højeste procentandele ses på *kulturelle aktiviteter* og *sportsarrangementer,* mens de øvrige mere ligger på niveau.

Til gengæld ligger Danmark (klart) under gennemsnittet på langt hovedparten af aktiviteterne i faktiske tal (de 8 aktiviteter har følgende afvigelse i antal procentpoint fra internationalt gennemsnit: -25, -11, -11, ingen afvigelse, -13, -41, +1 og -10.)

Det kan bemærkes, at Danmark også i forhold til de nordiske lande ligger med lave procenttal. Danmark har den laveste procent på 6 af de 8 aktiviteter i Norden.

Tabel 7.5 Skolelederes opfattelse af 8. klassetrins mulighed for at deltage i lokalsamfundet

Land	Procent elever fra skoler, hvor alle eller næsten alle elever ifølge skoleleder har haft mulighed for at deltage i: aktiviteter relateret til miljø-spørgsmål i lokal-samfundet	projekter om menneske-rettigheder	aktiviteter i relation til underprivile-gerede mennesker eller grupper	kultur (f.eks. teater, musik, film)	Multikultur og interkultur i lokal-samfundet	en kampagne om særlig sag (f.eks. AIDS-dag)	aktiviteter for at forbedre lokal-samfundet	sport	Gennemsnit
Slovenien	68 ▲	49 ▲	39	90 ▲	46 ▲	85 ▲	31	89 △	62
Slovakiet	74 ▲	50 ▲	34	93 ▲	53 ▲	63	36 ▲	94 ▲	62
Tjekkiet	74 ▲	42	34	98 ▲	51 ▲	77 ▲	28	87	61
Polen	63 ▲	51 ▲	50 ▲	88 △	33	92 ▲	22	92 △	61
Estland	76 ▲	22 ▼	15 ▼	99 ▲	40 △	78 ▲	56 ▲	99 ▲	61
England	49	47 ▲	70 ▲	89 △	40	66	24	96 ▲	60
Belgien (flamsk)	63 ▲	45 △	68 ▲	95 ▲	33	73 ▲	12 ▼	88	59
Letland	43	30	31	96 ▲	47 ▲	53	65 ▲	98 ▲	58
Italien	60 ▲	66 ▲	44 △	82	47 ▲	56	24	81	58
Litauen	55	28	20 ▼	76	51 ▲	67	63 ▲	97 ▲	57
Spanien	63 ▲	52 ▲	44 △	86 △	34	72 ▲	14 ▼	76 ▽	55
Finland	39 ▽	15 ▼	48 ▲	82	28	88 ▲	32	86	52
Liechtenstein	32 ▼	59 ▲	59 ▲	87 △	0 ▼	75 ▲	13 ▼	87 △	52
Bulgarien	46	8 ▼	24 ▼	75	36	76 ▲	37 ▲	85	48
Sverige	35 ▼	47 ▲	34	92 ▲	27	30 ▼	20	81	46
Malta	42 ▽	38	48 ▲	65 ▼	19 ▼	39 ▼	13 ▼	94 ▲	45
Østrig	32 ▼	27 ▽	33	87 △	18 ▼	65	11 ▼	84	45
Luxembourg	23 ▼	32	39	63 ▼	35	74 ▲	0 ▼	75 ▽	43
Schweiz	38	15 ▼	12 ▼	85	13 ▼	52	13 ▼	94 △	40
Irland	40	39	33	52 ▼	18 ▼	21 ▼	10 ▼	79	36
Danmark	22 ▼	24 ▼	25 ▼	80	18 ▼	18 ▼	26	74 ▽	36
Cypern	21 ▼	19 ▼	11 ▼	41 ▼	26 ▽	19 ▼	13 ▼	46 ▼	24
Grækenland	25 ▼	10 ▼	13 ▼	41 ▼	11 ▼	22 ▼	6 ▼	50 ▼	22
ICCS Europa	47	35	36	80	31	59	25	84	
Opfylder ikke samplingkrav:									
Holland	25	24	42	82	23	29	16	82	

▲ Mere end 10 procentpoint over ICCS gennemsnit
△ Signifikant over ICCS gennemsnit
▽ Signifikant under ICC gennemsnit
▼ Mere end 10 procentpoint under ICCS gennemsnit

Hvis man sammenfatter den nordiske situation, ser det således ud:

Tabel 7.5b Skoleledere Norden	Miljø	Mnsk. Ret	Under-Priv.	Kunst	Multi Kultur	Sag	Lokal-Samf.	Sport
Danmark	22	24	25	80	18	18	26	74
Finland	39	15	48	82	28	88	32	86
Sverige	35	47	34	92	27	30	20	81

Lærere og elevaktiviteter

Som sagt er lærerne blevet bedt om at besvare den samme liste af items, men nu med spørgsmålet om *faktisk deltagelse* i de nævnte aktiviteter. Spørgsmålet blev stillet meget entydigt, idet lærerne blot skulle svare *ja* eller *nej* til at have deltaget i de nævnte aktiviteter med deres 8. klasse i løbet af det aktuelle skoleår. Det skal indskydes, at eftersom undersøgelsen er baseret på stikprøver af lærere, så vil der principielt altid foreligge den mulighed, at en klasse har gennemført en aktivitet med en ikke adspurgt lærer.

På det helt overordnede niveau (*gennemsnit* for alle lande) må man sige, at der er en ganske høj grad af sammenhæng mellem lærernes svar og skoleledernes svar. Den faktiske deltagelse ligger ganske vist på et lidt lavere niveau end den mulige deltagelse (hvilket naturligvis kun er at forvente), men en relativ rangorden af de respektive aktiviteter er stort set identisk med den for skolelærere.

De klart mest omfattende faktiske aktiviteter er *kulturelle aktiviteter* og *sportsarrangementer*, da de aktiviteter opnår 70% og 67% bekræftende svar. Den tredje-højeste procentandel samlet for alle lande ses på *kampagner* om enkeltsager med 46% og på fjerdepladsen se *miljøspørgsmål* med 40%. Altså præcis samme rangorden som for skolelederne.

Også for lærernes vedkommende ligger Danmark (klart) under gennemsnittet på langt hovedparten af aktiviteterne. De 8 aktiviteter har følgende afvigelse i antal procentpoint fra det europæiske gennemsnit: -28, -11, -11, -15, -23, -32, -13 og -24 (hvis man sammenligner med gennemsnittet for de lande, der opfylder sampling kravene). På den baggrund er det ikke overraskende, at Danmark har den næststørste andel lærere, der ikke har deltaget i nogen af disse aktiviteter overhovedet med 8. klasse (Luxembourg 32%, Danmark 27%, Schweiz 25%, Irland 24%), hvilket skal ses i forhold til det europæiske gennemsnit (11%).

Resultaterne afspejler, at skolelederne beskriver en prioritering, der passer ganske godt med lærernes faktiske udførelse af aktiviteterne med 8. klasse. Selv om Danmarks relative placeringer således er ret ens hos skoleledere og skolelærere, må man samtidig sige, at de faktiske aktiviteter også afslører, at forskellene mellem landene i praksis ikke er helt så stor, som skoleledernes resultater pegede på.

På nogle områder ser det eksempelvis ud til, at især finske lærere ikke udnytter de muligheder, som skolelederne udpeger. Et konkret eksempel fra Finland kunne være miljøområdet, hvor skoleledernes 39% modsvares af lærernes 16%.

Tabel 7.6 Lærernes angivelse af 8. klassers deltagelse i aktiviteter i samfundet

	Procent lærere, der angiver at have deltaget med eleverne i																							
Land	aktiviteter relateret til miljø-spørgsmål i lokal-samfundet		projekter om menneske-rettigheder		aktiviteter i relation til underprivile-gerede mennesker eller grupper		kultur (f.eks. teater, musik, film)		Multikultur og interkultur i lokal-samfundet		en kampagne om særlig sag (f.eks. AIDS-dag)		aktiviteter for at forbedre lokal-samfundet		sport		ingen af disse aktiviteter	
Irland	29	▼	24		25		41	▼	13	▼	21	▼	12	▼	57	▼	24	▲
Liechtenstein	23	▼	23		20		54	▼	2	▼	29	▼	9	▼	55	▼	21	▲
Cypern	28	▼	22	▽	25		50	▼	27		22	▼	19	▽	44	▼	21	△
Finland	16	▼	5	▼	19	▽	50	▼	13	▼	60	▲	20	▽	56	▼	14	△
Tjekkiet	35	▽	22	▽	16	▼	71		31		46		19	▽	54	▼	14	△
Sverige	19	▼	27		17	▽	80	▲	16	▼	18	▼	16	▽	69		11	
Polen	46	△	28		41	▲	65	▽	24	▽	65	▲	16	▽	56	▼	10	
Spanien	41		42	▲	41	▲	74	△	27		50	△	12	▼	55	▼	10	
Slovenien	46	△	27		23		74	△	38	△	47		17	▽	70	△	10	▽
Malta	45	△	29	△	41	▲	75	△	29		39	▽	19	▽	78	▲	8	▽
Italien	40		40	▲	39	▲	80	▲	34	△	44		19	▽	65		7	▽
Letland	59	▲	21	▽	22	▽	80	▲	37	△	39	▽	56	▲	81	▲	7	▽
Bulgarien	43		9	▼	23		73		44	▲	70	▲	37	▲	79	▲	7	▽
Litauen	46	△	26		28		76	△	50	▲	65	▲	54	▲	72	△	7	▽
Estland	54	▲	8	▼	6	▼	80	▲	24	▽	54	△	45	▲	87	▲	6	▽
Slovakiet	77	▲	50	▲	30	△	96	▲	57	▲	72	▲	48	▲	96	▲	1	▼
Gennemsnit	40		25		26		70		29		46		26		67		11	
Opfylder ikke samplingkrav:																		
Luxembourg	17		22		21		34		17		40		12		35		32	
Danmark	12		14		15		55		6		14		13		43		27	
Schweiz	18		11		11		47		8		22		8		55		25	
England	32		27		37		51		21		35		17		60		17	
Østrig	31		22		23		64		16		27		19		56		16	
Belgien	49		35		51		83		32		51		14		78		6	
Alle lande	37		24		26		66		26		42		23		64		14	

Mere end 10 procentpoint over ICCS gennemsnit	▲
Signifikant over ICCS gennemsnit	△
Signifikant under ICC gennemsnit	▽
Mere end 10 procentpoint under ICCS gennemsnit	▼

Hvis man sammenfatter den nordiske situation, ser det således ud:

Tabel 7.6b Lærere Norden

	Miljø	Mnsk. Ret	Under-priv.	Kunst	Multi-kultur	Sag	Lokal-samf.	Sport	Ingen
Sverige	19	27	17	80	16	18	16	69	11
Finland	16	5	19	50	13	60	20	56	14
Danmark	12	14	15	55	6	14	13	43	27

Elever og elevaktiviteter

Efter at have set på skoleledernes tilkendegivelser omkring de foreliggende muligheder, og de adspurgte læreres deltagelse med 8. klasse(r), skal der sluttes af med nogle elevresultater. Nedenfor inddrages således 3 items om elevernes deltagelse, idet der her ses på den deltagelse, der vedrører Europa, men foregår i eget land. Det er følgende:

a) Aktiviteter i mit lokalområde, hvor man møder mennesker fra andre europæiske lande.
b) Aktiviteter i forbindelse med, at min by er venskabsby med en anden europæisk by.
c) Været på udstilling, festival eller anden begivenhed med kunst, musik eller film fra et andet europæisk land.

I tabel 7.7 vises elevernes svar som procenttal for den andel af eleverne, der bekræfter at have deltaget i aktiviteten. Det skal bemærkes, at deltagelsen ikke behøver at have fundet sted lige netop i 8. klasse, men kan være tidligere. Det kan desuden bemærkes, at disse aktiviteter *ikke* (nødvendigvis) er knyttet til skolen.

På disse tre items ligger Danmark henholdsvis *på, under og over* det internationale gennemsnit. Internt i Norden er Danmark samlet set på samme niveau som Finland og Sverige.

Dette peger i retning af, at danske elever ikke *i al almindelighed* kan beskrives som entydigt mere eller mindre aktive vedrørende europæiske aktiviteter uden for skoletiden. Der er kun meget få aktiviteter, hvor et land ligger mere end 10 procentpoint over det europæiske gennemsnit, og i forhold til det totale gennemsnit for Europa på alle tre aktiviteter tilsammen, nemlig 36%, da ligger langt hovedparten af landene inden for en variation på plus/minus 6 procentpoint.

Tabel 7.7 Deltagelse i aktiviteter relateret til Europa

Land	Procent elever, der angiver på et eller andet tidspunkt at have deltaget i: Aktiviteter i mit lokalområde, hvor man møder mennesker fra andre europæiske lande.	Aktiviteter i forbindelse med, at min by er venskabsby med en anden europæisk by.	Udstilling, festival eller anden begivenhed med kunst, musik eller film fra et andet europæisk land.	Gennemsnit
Estland	46 ▲	32	57 ▲	45
Luxembourg	40 △	30	62 ▲	44
Cypern	43 △	43 ▲	45	44
Spanien	38 △	38 △	49 △	42
Liechtenstein	47 ▲	19 ▼	59 ▲	42
Slovenien	37 △	39 △	46	40
Grækenland	36	35 △	45	39
Litauen	37 △	37 △	42 ▽	39
Polen	41 △	29	42 ▽	37
Malta	32	29	50 △	37
Irland	29 ▽	34 △	47	37
Østrig	36	27 ▽	46	36
Finland	29 ▽	28	50 △	36
Belgien (flamsk)	32 ▽	28 ▽	47 △	36
Italien	33	28	45	35
England	28 ▽	32	44	34
Schweiz	30 ▽	20 ▽	52 △	34
Danmark	31 ▽	17 ▼	53 △	34
Sverige	31 ▽	27 ▽	43 ▽	33
Slovakiet	30 ▽	24 ▽	45	33
Letland	23 ▼	27 ▽	44	31
Tjekkiet	27 ▽	27 ▽	38 ▽	30
Bulgarien	32	26 ▽	28 ▼	29
ICCS Europa	34	30	45	36
Opfylder ikke samplingkrav: Holland	45	17	46	36

Mere end 10 procentpoint over ICCS gennemsnit ▲
Signifikant over ICCS gennemsnit △
Signifikant under ICC gennemsnit ▽
Mere end 10 procentpoint under ICCS gennemsnit ▼

Kort sammenfatning af kapitel 7

Ser man på de fire første temaer om skolen som kontekst, er det påfaldende, at de nordiske lande - både hos skoleledere og skolelærere – har et særligt fokus på selvstændighed og kritisk tænkning som overordnet formål.

Danmark har en lidt særegen profil med kombinationen af et stort fokus på elevernes *selvstændighed, kritiske tænkning og konfliktløsning* kombineret med et samfundsfagligt fokus på viden.

Det er endvidere markant, at de nordiske landes lærere og skoleledere inden for hvert land har særdeles sammenfaldende synspunkter om undervisningens formål. Der lader således til, at være udbredt enighed i de respektive lande om prioriteringen af forskellige formål.

Generelt er der en almindelig konsensus mellem skoleledere og skolelærere i Danmark om formålet med undervisningen og undervisningens aktiviteter.

Meget i de foregående resultater peger på, at den danske skole relativt til andre lægger forholdsvis lidt vægt på aktiviteter uden for skolen med eksterne samarbejdspartnere i lokalsamfundet og lignende. Det skal bemærkes, at der med disse konstateringer ikke tages stilling til, om dette er en fordel eller en ulempe, da der kan være forskellige opfattelser af vigtigheden af skolens deltagelse i aktiviteter uden for skolen.

Generelt føler danske lærere, at de har sikkerhed i at undervise i en række typiske CC emner, men på emnet EU er sikkerhed betydeligt under europæisk gennemsnit. Elevernes vurdering af deres muligheder for at lære om Europa i skolen er meget tæt på det europæiske gennemsnit.

I store træk tegnes et billede af en samfundsfaglig vinkel på CCE, der på sin vis kan kaldes ret traditionel. Eksempelvis inddrages *miljøtemaet* konsekvent i relativt beskedent omfang i Danmark, mens miljø i en del andre lande ser ud til at være blevet en ret vigtig del af CCE.

Den europæiske dimension kan samlet siges at være en anelse mindre tydelig i Danmark end gennemsnittet, men samtidig er det generelle indtryk ikke desto mindre, at Danmark ligger ret tæt på de europæiske gennemsnit på de fleste områder i forhold til inddragelse af den europæiske dimension i CCE.

Der er generelt stor overensstemmelse mellem danske skolelederes og danske læreres opfattelse af undervisningsaktiviteter. Noget tilsvarende gælder i de fleste lande. De danske elevers vurdering af deres muligheder for at lære om Europa er på gennemsnittet.

Kapitel 8, Konklusion

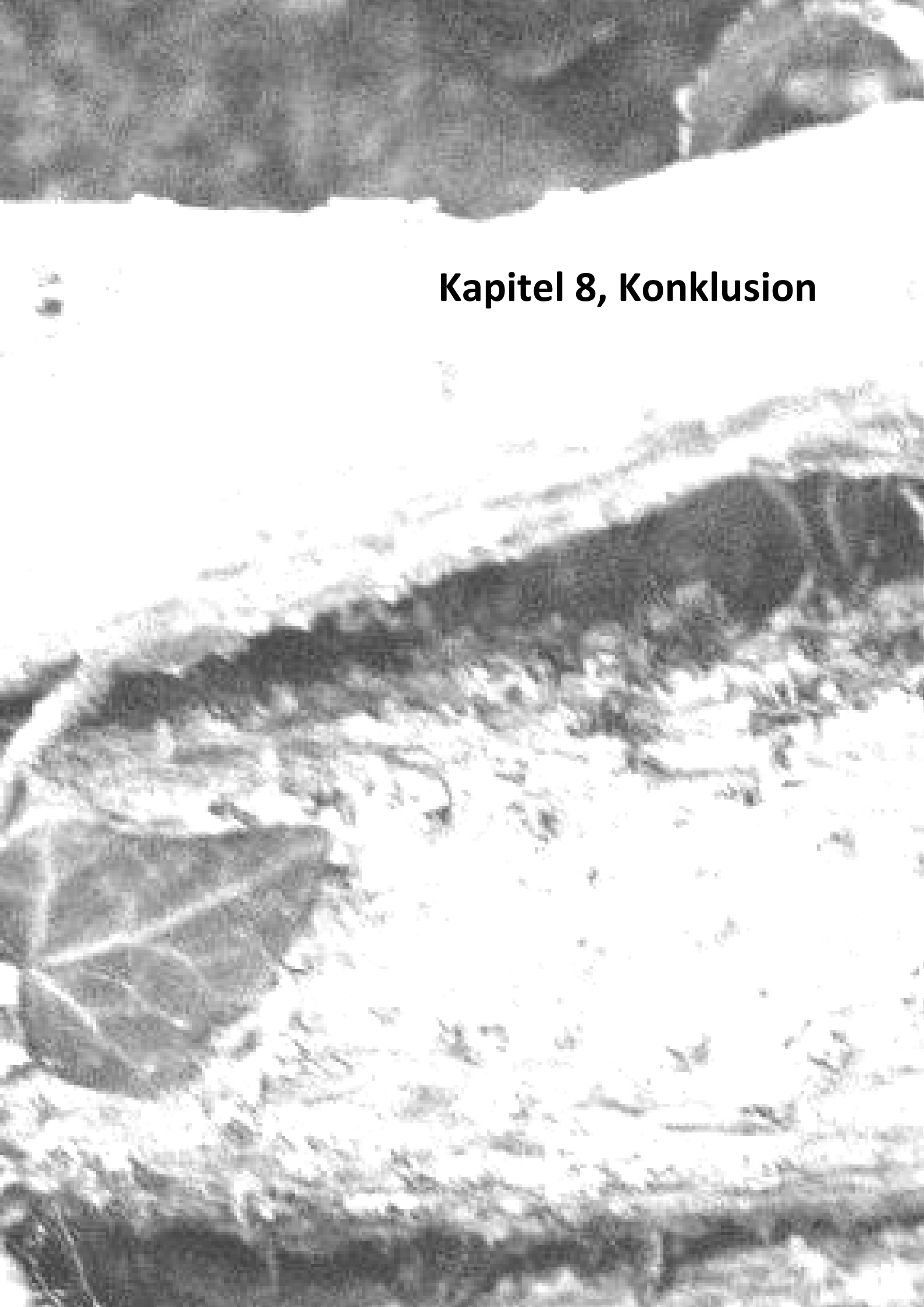

Kapitel 8, Konklusion

Som nævnt indledningsvist gennemføres *ICCS 2009, Det europæiske modul* i 24 europæiske lande, hvor det er tænkt og udviklet som et regionalt supplement til den internationale ICCS undersøgelse, der gennemføres i 38 lande. Hvis man måtte ønske et samlet overblik over ICCS, så skal denne rapports resultater ses i sammenhæng med projektets øvrige resultater. Det gælder især den internationale hovedrapport, men også de andre regionale rapporter fra Asien og Latinamerika (udgives forår 2011).

Ser man på de danske resultater i *ICCS 2009, Det europæiske modul* er resultaterne vedrørende elevernes viden om EU blandt de bedste gennemsnitligt af de 24 lande. Variationen mellem landene er dog ret begrænset. Generelt bekræfter resultaterne de gode danske testresultater fra den internationale undersøgelse. Danmark har desuden lidt højere gennemsnit end Finland og Sverige. Relativt til de andre lande er resultaterne således udmærkede. Det skal dog bemærkes, at der i sammenligninger mellem lande bør tages forbehold for, at forskellige omstændigheder *kan* medføre, at spørgsmålene ikke har samme sværhedsgrad i de forskellige lande.

Rapporten fokuserer da også langt mere på elevernes holdninger til Europa og deres deltagelse i europæisk relaterede aktiviteter. Vedrørende elevernes nationale og europæiske identitet anser de fleste landes elever deres nationale identitet for vigtigere end den europæiske. I nogle lande er det dog sådan, at helt op til omkring 50% (Cypern, England, Italien) af eleverne opfatter deres europæiske identitet som noget, der går forud for deres nationale identitet. I Danmark anlægger 29% det synspunkt. Generelt er det dog sådan, at undersøgelsen viser, at der *ikke* er noget modsætningsforhold imellem national og europæisk identitet, da det i *alle* lande er sådan, at der er en statistisk signifikant sammenhæng mellem national identitet og europæisk identitet.

De danske elevers tillid til EU systemet er en anelse over gennemsnittet, mens de danske elever (sammen med de finske) er de relativt mindst tilbøjelige til at gå ind for yderligere politisk harmonisering. I absolutte tal går et klart flertal af eleverne ind for øget europæisk politisk samarbejde. Det gælder især på området for miljøpolitik, som er det eneste område, hvor de danske elever ligger over gennemsnittet for øget samarbejde. Omvendt ligger danske elever med den laveste andel, der støtter øget økonomisk samarbejde. Elevernes holdning til Euroen hænger generelt meget tæt sammen med landets status. I lande, hvor Euro ikke er officiel valuta er eleverne mest skeptiske i forhold de økonomiske fordele ved Euro.

Når det gælder opfattelsen af etniske gruppers rettigheder, immigranters rettigheder og europæiske borgeres rettigheder, ligger Danmark i alle tilfælde en anelse under det europæiske gennemsnit. I øvrigt er det i alle lande sådan, at der er en statistisk signifikant sammenhæng imellem opfattelsen af de forskellige gruppers rettigheder.

På en skala for *begrænsning* af fri bevægelighed i Europa ligger danske elever med den næstlaveste score. De danske elever er desuden mere positive end gennemsnittet i forhold til, at europæiske borgere kan bidrage kulturelt og økonomisk i Danmark.

Danske elever er blandt de mest positive, når det gælder en vurdering af egne evner til at kommunikere på et fremmedsprog. I alle lande hænger positiv holdning til at lære sprog sammen med positiv holdning til etniske gruppers og immigranters rettigheder.

De danske elevers interesse i national og international politik er lige omkring gennemsnittet. Danske elevers brug af medier til at få nyheder om Europa er gennemsnitlig totalt set, men lidt mere fokuseret på TV end gennemsnittet. Danske elevers brug af aviser til samme formål er under gennemsnittet og blandt de laveste overhovedet.

Danske elevers deltagelse i aktiviteter med europæisk dimension er over gennemsnittet, og en del højere end i Finland og Sverige. Der ses i alle lande en sammenhæng mellem elevernes deltagelse nationale aktiviteter og europæiske aktiviteter, hvilket igen understreger, at den nationale og europæiske dimension viser sig at være sammenhængende snarere end adskilt.

Generelt er der en almindelig konsensus mellem skoleledere og skolelærere i Danmark om formålet med undervisningen og om undervisningens aktiviteter. Danmark har en lidt særegen profil med kombinationen af et stort fokus på elevernes *selvstændighed, kritiske tænkning og konfliktløsning* kombineret med et samfundsfagligt fokus på viden.

Som beskrevet ovenfor, skiller Danmark sig kun ud på nogle få områder, og det generelle indtryk af resultaterne i *ICCS 2009, Det europæiske modul* er, at inddragelsen af den europæiske dimension i CCE i Danmark på langt de fleste områder ligger ret tæt på de europæiske gennemsnit.

Litteraturliste

Amadeo, J., Torney-Purta, J., Lehmann, R., Husfeldt, V., & Nikolova, R. (2002): *Civic Knowledge and Engagement: An IEA Study of Upper Secondary Students in Sixteen Countries*. Amsterdam, IEA.

Birzéa, C., Kerr, D., Mikkelsen, R., Pol, M., Froumin, I., Losito, B., & Sardoc, M. (2004): *All-European Study on Education for Democratic Citizenship Policies*. Strasbourg, Europarådet.

Bruun, J. (2010): *ICCS 2009*, *Internationale hovedresultater*. København, DPU.

Bruun, J. (2001): *Politisk dannelse – unges synspunkter på demokratiske værdier i skole og samfund*, DPI.

Eurydice (2005): *Citizenship Education at School in Europe.* Bruxelles, Belgien, Eurydice.

Kerr, D., Sturman, L., Schulz, W., & Burge, B. (2010): *ICCS 2009 European Report: Civic knowledge, attitudes and engagement among lower secondary students in 24 European countries*. Amsterdam, IEA.

Schulz, W., Ainley, J., & Fraillon, J. (red.), (udkommer 2011): *ICCS 2009 Technical Report*. Amsterdam, IEA.

Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., & Losito, B. (2010): *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes and engagement among lower secondary school students in thirty-eight countries.* Amsterdam, IEA.

Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., & Losito, B. (2010): *Initial Findings from the IEA International Civic and Citizenship Education Study*. Amsterdam, IEA.

Schulz, W., Fraillon, J., Ainley, J., Losito, B., & Kerr, D. (2008): *International Civic and Citizenship Education Study, Assessment Framework.* Amsterdam, IEA.

Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., & Schulz, W. (2001): *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries*, *Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen.* Amsterdam, IEA (om projekt CIVED).

Torney-Purta, J., Schwille, J., & Amadeo, J. A. (1999): *Civic Education Across Countries: Twenty-four Case Studies from the IEA Civic Education Project*. Amsterdam, IEA (om projekt CIVED).

.

Udvidet indholdsfortegnelse med tabelfortegnelse

Forord ... 3
Kapitel 1, Introduktion ... 6
IEA konteksten – arven fra CIVED 1999 (the Civic Education Study) ... 7
CCE – om begrebsapparatet og dets udvidelse ... 8
Den europæiske kontekst for ICCS – Drivkræfter for forandring ... 8
Det europæiske regionale modul 2009 ... 10
Sammenhæng mellem Europa-modulet og ICCS hovedundersøgelsen ... 10
Udviklingsarbejdet med det europæiske modul ... 11
Ad 1: Det europæiske opgavehæfte ... 11
Ad 2: Det europæiske elevspørgeskema ... 12
Den europæiske rapports dataindsamling ... 12
Denne rapports struktur ... 13
Kapitel 2, Europæiske skolekontekster ... 16
Introduktion og kontekster for CCE i Europa ... 16
Udvalgte oplysninger om deltagerlandene ... 17
EU status, Euro og valgdeltagelse ... 17
Tabel 2.1 Udvalgte oplysninger om deltagerlandene ... 18
Prioritering, implementering og definition af CCE ... 19
Tabel 2.2 Politiske prioriteringer, kontekster og aktuelle reformer vedrørende CCE i Europa ... 21
Organisering af CCE ... 22
Tabel 2.3 Organisering af CCE for 7. til 9. klasse for lande i ICCS europæisk modul ... 23
Processer i forbindelse med CCE ... 24
Tabel 2.4 Processer i forbindelse med CCE (i 8. klasse) ... 25
Emner i undervisningen ... 26
Tabel 2.5 Udbredelsen af faglige emner på området for CCE ... 27
CCE: Lærere, læreruddannelse, efteruddannelse og evaluering ... 28
Tabel 2.6 CCE: Lærere, læreruddannelse, efteruddannelse og evaluering ... 29
Perspektivering ... 30
Kapitel 3, Viden om EU ... 32
ICCS testen – de europæiske landes hovedresultater ... 33
Tabel 3.1 Europæiske landes resultater fra internationale ICCS test ... 34
Signifikante forskelle mellem lande ... 35
Tabel 3.2 Multipel sammenligning af landes gennemsnitsscores på ICCS test ... 36
Opgaver i det europæiske modul ... 37
Gruppe 1, Fakta om EU og EU institutioner ... 37
Tabel 3.3 Nationale procent rigtige for viden om EU og EU institutioner ... 40
Gruppe 2, EU Lovgivning og politik ... 41

Tabel 3.4 Nationale procent rigtige for spørgsmål om EU lovgivning og politik 43
Gruppe 3, Euroen 44
Opsamling vedrørende viden om Euroen 45
Tabel 3.5 Nationale procent rigtige for spørgsmål vedrørende Euro 45
Konklusion vedrørende elevernes viden om EU 46
Tabel 3.6 Gennemsnit (procent) af 20 items om EU 46
Elevernes selvforståelser med hensyn til viden om EU 47
Om kønsforskelle i tiltro til egen viden 47
Tabel 3.7 Skala for: Selvvurderet viden om EU 48
Forholdet mellem selvvurderet EU viden og internationale ICCS testresultater 49
Tabel 3.8 ICCS testresultat (international test) og sammenhæng med selvvurderet viden om EU 50
Forholdet mellem elevernes selvvurderede viden om EU emner og politisk ydre selvtillid 51
Tabel 3.9 Skalascore for Politisk ydre selvtillid (for elev-tertiler efter selvvurderet viden om EU). 52
Resumé af kapitel 3 53
Kapitel 4, Europæisk identitet 56
Del 1: Resultater vedrørende europæisk identitet 57
Tabel 4.1 Skala for: Elevernes følelse af europæisk identitet 58
Tabel 4.2 Skala for: Elevernes følelse af europæisk identitet 59
Europæisk identitet i forhold til andre identiteter 60
Tabel 4.3 Opfattelse af forskellige geografiske identiteter 62
Konkluderende om identitet 62
Om opfattelsen af eget land 63
Tabel 4.4 Skala for: Elevernes holdning til eget land 64
Sammenhæng mellem europæisk identitet og holdning til eget land (national identitet) 65
Tabel 4.5 Sammenhæng mellem europæisk identitet og national identitet 66
EU-identitet 67
Tabel 4.6 Elevernes enighed med udsagn om tilhørsforhold til EU (procent) 68
Del 2: Resultater vedrørende elevernes holdninger til EU politik 69
Politisk undertema 1 – EU som politisk union 69
Tabel 4.7 Skala for elevernes holdning til egentlig politisk union af de europæiske lande 70
Politisk undertema 2 – fælles politikker 71
Tabel 4.8 Holdning til harmonisering af politiske områder 72
Politisk undertema 3 – Euroen 73
Tabel 4.9 Skala for: Holdning til Euro 73
Politisk undertema 4 – Om eventuel udvidelse af EU 74
Tabel 4.10 Skala for: Holdning til udvidelse af EU 75
Politisk undertema 5 – Tillid til EU 76
Tabel 4.11 Tillid til lokale, nationale, europæiske og internationale institutioner 77
Forholdet mellem ICCS viden og EU holdninger 78

Tabel 4.12 Sammenhæng mellem fagligt niveau (ICCS testscore) og EU holdninger 79
Kort sammenfatning af kapitel 4 80
Kapitel 5, Kultur og sprog 82
Ad 1: Interkulturelle relationer 83
A Om etniske gruppers og immigranters rettigheder 83
Tabel 5.1 Skalaer for: Holdninger til etniske gruppers og immigranters rettigheder 84
Holdning til immigranter efter immigrant status 85
Tabel 5.2 Skala for: Holdning til immigranters rettigheder 86
B Om europæiske statsborgeres rettigheder 87
Tabel 5.3 Skala for: Holdning til lige muligheder for europæiske borgere 88
Om sammenhænge mellem holdninger til forskellige gruppers rettigheder 89
Tabel 5.4 Sammenhængstabel. Holdning til lige muligheder for europæiske borgere 90
Ad 2: Fri bevægelighed (skala for argumenter for at begrænse fri bevægelighed) 91
Tabel 5.5 Skala for: Begrænsning af fri bevægelighed i Europa 92
Fri bevægelighed (items for positive synspunkter) 93
Tabel 5.6 Holdning til fri bevægelighed for europæiske statsborgere 95
Ad 3: Om holdning til europæiske sprog 96
Selvvurderede sprogkundskaber 96
Tabel 5.7 Selvvurderet evne til at kommunikere på andet sprog end dansk 97
Om holdninger til sprog 98
Tabel 5.8 Skala for: Holdning til at lære europæiske sprog 99
Om holdninger til sprog og sammenhæng med andre variable 100
Tabel 5.9 Sammenhængstabel. Skalascores for holdning til at lære europæiske sprog 101
Tabel 5.10 Holdning til at lære europæiske sprog 102
Kort sammenfatning af kapitel 5 103
Kapitel 6, Deltagelse og engagement 106
I - Elevernes almene europæiske interesse. Europa i hverdagslivet 107
Politisk interesse 107
Tabel 6.1 Interesse i politik 108
Europa som samtaleemne og Europa i medierne 109
Tabel 6.2 Skala for: Samtaler og mediebrug vedrørende Europa 110
Brug af TV, aviser og Internettet 111
Tabel 6.3 Brug af medier 113
Samtaler om politik og samfund 114
Samtaler med forældre og venner 114
Tabel 6.4 Skala for: Samtaler med venner og forældre om politik og sociale spørgsmål 115
Om sammenhængen mellem ICCS faglighed og samtaler/mediebrug om Europa 116
Tabel 6.5 Sammenhæng mellem faglighed og samtaler/mediebrug 117
Om sammenhængen mellem politiske samtaler og samtaler/mediebrug om Europa 118

Tabel 6.6 Sammenhæng mellem politiske samtaler og samtaler/mediebrug om Europa 119
II - Om deltagelse i Europa-relaterede aktiviteter 120
Tabel 6.7 Skala for: Deltagelse i aktiviteter relateret til Europa 121
Organiseret deltagelse i samfundet; i almindelighed og europæisk relateret 122
Tabel 6.8 Skala for: Deltagelse i organisationer 123
Tabel 6.9 Sammenhæng ml. deltagelse i europæiske aktiviteter og nationale organisationer 124
Fremtidig politisk (valg)deltagelse 125
Tabel 6.10 Valgdeltagelse ved lokale, nationale og europæiske valg 126
Kort sammenfatning af kapitel 6 127
Kapitel 7, Skolen: Ledere, lærere og elever 130
Indledning 130
Resultater I: Skolen som kontekst 131
Undervisningens formål ifølge skoleledere 131
Tabel 7.1 De vigtigste formål med CCE ifølge skoleledere 132
Undervisningens formål ifølge skolelærere 133
Tabel 7.2 De vigtigste formål med CCE ifølge lærere 134
Om skoleledere og skolelærere i Norden 135
Tabel 7.2b CCE formål 135
Lærernes vurdering af egne kvalifikationer vedrørende CCE 136
Tabel 7.3 Lærernes sikkerhed i at undervise i CCE emner 137
Nordisk sammenligning af lærernes sikkerhed i at undervise 138
Om Europa som del af skolens virke 139
Tabel 7.4 Skala for: Muligheder for at lære om Europa i skolen 140
Resultater II: Skolen i samfundet 141
Skoleledere og elevaktiviteter 142
Tabel 7.5 Skolelederes opfattelse af 8. klassetrins mulighed for at deltage i lokalsamfundet 143
Tabel 7.5b Skoleledere Norden 143
Lærere og elevaktiviteter 144
Tabel 7.6 Lærernes angivelse af 8. klassers deltagelse i aktiviteter i samfundet 145
Tabel 7.6b Lærere Norden 145
Elever og elevaktiviteter 146
Tabel 7.7 Deltagelse i aktiviteter relateret til Europa 147
Kort sammenfatning af kapitel 7 148
Kapitel 8, Konklusion 150
Litteraturliste 152
Udvidet indholdsfortegnelse med tabelfortegnelse 153